

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՐՏԱԿ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
ՍԱՐԴՈՒ ՍՈՍԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՌԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ.....3

ՀԱՅԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ, ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԻՄՔԵՐԸ.....10

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԿԱՐԵՆ ՀԱԿՈՔՅԱՆ
ՊԱՏՇԱՆՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ18

ԱՐԹՈՒՐ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ
ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԱՆՉԵՌՆՄԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԻՐԱՅՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ26

ԱՐՄԱՆ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՄԱՆ ՏԵՍԱԿ35

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՍԱՐԹԱ ՄԵԼԻՔՍԵԹՅԱՆ
ԵՐԵԽԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՉԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ40

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԳԵՎՈՐԳ ՊՈՂՈՍՅԱՆ
ՈՉ ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ45

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
ГРИГОР ГРИГОРЯН
ОСНОВЫ ПОНЯТИЙ «ДОБРАЯ СОВЕСТЬ» И
«ДОБРОСОВЕЩНОСТЬ» В ПРАВЕ ФРАНЦИИ, АНГЛИИ
И ГЕРМАНИИ И ИХ СООТНОШЕНИЕ С ИНСТИТУТОМ
ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ПРАВОМ.....55

**ՄԱՐԳՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ..... 67**

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ
ՀՀ ՎՃՈՒԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ74**

ՄԱՐԴՈՒ ՍՈՄԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

Հ^ոն է մարդու սոմատիկ իրավունքը: «Սոմատիկ» բառի հիմքում ընկած է «soma» արմատը, որն էլ բխում է հունարեն «somatikos» (մարմնական) և լատիներեն «soma» (մարմին) բառերից, ընդ որում՝ սանսկրիտերենում այն օգտագործվում է «քամած հյութ», իսկ հնդկական դիցաբանության մեջ՝ «աստվածային հյութ» իմաստներով:

«Սոմատիկ» բառը գիտական ուսումնասիրման շրջանակում հայտնվել է 19-րդ դարում գերմանացի կենդանաբան Ա. Վեյսմանովի կողմից:

Նշենք, որ «սոմատիկ» բառն օգտագործել է նաև ֆրանսիացի փիլիսոփա Ժան Բոդրիարը, ով խոսում էր ընդհանրացված անհատական սոմատիզացիայի մասին, ընդ որում՝ «սոմատիզացիա» բառն օգտագործել է ոչ թե կլինիկական (բժշկական), այլ ավելի լայն՝ մարմնական և հոգեբանաճարտարային իմաստով՝ ընդգծելով մարմնի՝ հիացմունքի առարկա, հիմնարար արժեք լինելու հանգամանքը¹:

Բացի այդ՝ «սոմատիկ» տերմինն օգտագործվում է տարբեր ոլորտներում՝ կենսաբանության, բժշկության, լեզվաբանության, փիլիսոփայության², անտրոպոլոգիայի (մարդաբանության), այլ բնագիտական և սոցիալ-հումանիտար գիտակարգերի և այլն, այսինքն՝ «սոմատիկ» եզրույթն (գիտաբան, տերմին) օգտագործվում է հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում:

Իրավաբանական գրականության մեջ երբեմն «սոմատիկ իրավունքներ» ձևակերպման փոխարեն օգտագործվում են «բիոլոգիական (կենսաբանական) իրավունքներ»³, կամ «անձնային (սոմատիկ) իրավունքներ»⁴, կամ «մարմնական իրա-

վունքներ», կամ «մորֆոլոգիական (ձևաբանական) ազատություններ»⁵ եզրույթները: Կարծում ենք՝ այդ բառերն իմաստով մոտ են, սակայն բովանդակային առումով ունեն որոշ տարբերություններ:

Օրինակ՝ ըստ Մ. Տիրինայի՝ կենսաբանական իրավունքներն (հունարեն «bios» կյանք, «logos» ուսմունք) այն իրավունքներն են, որոնք բնութագրվում են մարդու օրգանիզմի բիոլոգիական (կենսաբանական) կառուցվածքով, պահանջմունքներով: «Կենսաբանական իրավունքներ» եզրույթը ներառում է մարդու մարմնական և հոգևոր արժեքների պահպանման իրավունքը, քնելու իրավունքը, կյանքի և առողջության համար բարենպաստ պայմաններում ապրելու իրավունքը, հոգեբանական պաշտպանության իրավունքը, հիգիենիկ պայմաններում ապրելու իրավունքը և այլն⁶:

Ավելին՝ կենսաբանական իրավունքների՝ որպես բնական իրավունքների գաղափարն առաջին անգամ ծագել է Նիդերլանդներում 18-րդ դարում:

Երբ խոսում ենք «կենսաբանական իրավունքներ» եզրույթի մասին, շեշտադրումը կատարում ենք կենսագործունեության ընթացքում մարդուն վերաբերվող իրավունքներին, որոնք պայմանավորված են բանական էակի կենսաբանական պահանջմունքներով, բխում են վերջինիս օրգանիզմի ֆունկցիոնալությունից: Այդ իրավունքներից շատերն անմիջականորեն (ուղղակիորեն) կապված չեն մարդու մարմնի ըստ մարդու հայեցողության տնօրինման հետ, օրինակ՝ հոգեբանական պաշտպանության իրավունքը և այլն:

Իր մարմինն ազատորեն տնօրինելու սկզբունքի լույսի ներքո կենսաբանական

իրավունքների սահմանումը և կենսաբանական իրավունքի եզրույթի օգտագործումը լիարժեք չեն, քանզի մահանալուց⁷ հետո մարդու օրգանների, բջիջների, հյուսվածքների փոխպատվաստման դեպքում դոնորը (այն անձը, որի օրգանները վերցնում են փոխպատվաստման նպատակով) կենդանի չէ, հետևաբար խոսք չի կարող լինել այդ անձի, սույն պարագայում՝ դիակի, կենսաբանական պահանջմունքների մասին այն պատճառաբանությամբ, որ կենսագործունեությունն ավարտված է: Ավելին՝ կենսաբանական իրավունքներն առաջին հերթին ուղղված են մարդու կենսաբանական պահանջմունքների բավարարմանը, մինչդեռ սոմատիկ իրավունքների դեպքում, օրինակ, փոխնակ մոր ծառայություն մատուցելու ժամանակ, այն կենսաբանական պահանջմունքին ուղղված տարր չի պարունակում (թեպետև չի էլ կարելի բացառել): Սույն դեպքում կինը, օգտագործելով իր մարմինը, ծառայություն է մատուցում մեկ այլ անձի:

Ռուս իրավագետ Վ. Կրուսը, օրինակ, օգտագործում է «անձնային (սոմատիկ) իրավունքներ» եզրույթը⁸: Ընդհանուր առմամբ համամիտ ենք սոմատիկ իրավունքներ ձևակերպմանը, բացի այդ՝ անձնային իրավունքների շարքում սոմատիկ իրավունքների վկայակոչելը ռուսական իրավագիտական մտքի արդյունքն է, սակայն Կրուսը սոմատիկ և անձնային տերմինները որպես հոմանիշ է օգտագործում:

Հետաքրքրական են իրավագետներ Ա. Մոկիլինեի և Ի. Յանակի տեսակետները, ովքեր նշում են, որ անձնային իրավունքները կոչված են իրավաբանորեն պաշտպանելու մասնավոր սուբյեկտների գործողության տարածքը, երաշխավորելու անհատական ինքնորոշման և անձի ինքնադրսևորման հնարավորությունները⁹:

Որոշ հեղինակներ օգտագործում են մարմնական կամ մարմնի իրավունք (body rights, телесные права) եզրույթը¹⁰:

Ըստ Ե. Ռիչարդսոնի և Բ. Թրների՝

մարմնի իրավունքը ներառում է՝ ամբողջական մարմնի նկատմամբ իրավունք, մարմնի մասի՝ օրգանի նկատմամբ առուծախի կամ պահպանության իրավունք (փոխպատվաստման հարաբերությունների համատեքստում), մարմնի մասնիկի՝ հյուսվածքի նկատմամբ իրավունք (ԴՆԹ¹¹, գենետիկ նյութ և այլն)¹²:

Ինչպես նկատեցինք, Ե. Ռիչարդսոնը և Բ. Թրները օրգանը դիտարկում են առուծախի հարաբերությունների շրջանակում, ինչն այսօր հեղափոխական մոտեցում է, քանզի գրեթե բոլոր պետությունները, միջազգային իրավական ակտերն արգելում են մարմինը որպես եկամտի աղբյուր դիտարկելը՝ նշելով, որ մարդկային մարմինը և դրա մասերը չպետք է լինեն ֆինանսական առավելություն ստանալու միջոց:

Ըստ հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարանի՝ «մարմին» նշանակում է մարդու կամ կենդանու նյութական կազմն իր ֆիզիկական արտաքին ձևով ու դրսևորումներով¹³: Մարմինն արտահայտում է մարդու նյութական-իրային կողմը: Ֆիզիկական կամ անատոմիական իմաստով մարմինը բնութագրվում է որպես ինչ-որ բանի մաս, օրգանիզմի հիմնական մասերը, հյուսվածքները, բջիջները, օրգանները: Փիլիսոփայական բառարաններում մարմինը բնութագրվում է որևէ օբյեկտիվ ֆիզիկական երևույթի նյութական դրսևորում, օրգանիզմի կյանքի կրող, եռաչափ ֆիզուր:

Այսինքն, երբ խոսքը վերաբերում է մարդու՝ մարմինն իր հայեցողությամբ տնօրինելու գաղափարին, ապա կարելի է օգտագործել մարմնական իրավունք եզրույթը: Սակայն մարմնի իրավունք կամ մարմնական իրավունք ձևակերպում չի օգտագործվում հայ իրավագիտական աղբյուրներում: Պատճառը, մի կողմից, ուսումնասիրության բացակայությունն է, մյուս կողմից, իրավական տերմինի ընկալման հարցը: Օրինակ՝ իրավագետներ Ա. Ղամբարյանը և Դ. Թումասյանն իրենց աշխատանքներում օգտագործում

են «սոմատիկ իրավունք» ձևակերպումը:

Անդրադառնալով «մորֆոլոգիական ազատություն» ձևակերպմանը՝ նշենք, որ «մորֆոլոգիա» բառն անգլերենից թարգմանաբար նշանակում է ձևաբանություն: Ըստ Հ. Աճառյանի ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանի՝ «մորֆոլոգիա» նշանակում է՝ բույսերի և կենդանիների կազմաբանություն, ձևաբանություն (այդ թվում՝ հանքերի, բույսերի կենդանիների արտաքին ձևերի և նրանց փոփոխությունների ուսումնասիրություն): Այսինքն՝ երբ խոսում ենք մորֆոլոգիայի մասին, շեշտադրումը կատարում ենք առարկաների, կենդանիների ձևական, արտաքին կողմի վրա, հետևաբար, «մարդու մորֆոլոգիա» տերմինն իրավաբանական գրականության շրջանակում ձեռք է բերում մարդկային էակի ձևական կողմ իմաստը: Չնական կողմ է մարդու մարմինը, ֆիզիկականը, նյութականը:

Երբեմն իրավաբանական գրականության մեջ մորֆոլոգիական իրավունքն անվանում են ազատություն¹⁴, ընդ որում՝ մորֆոլոգիական ազատություն եզրույթը շրջանառության մեջ է դրել Մ. Մորը, ըստ նրա՝ այն հիմնված է մարմնի ձևը փոխելու գաղափարի վրա տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, օրինակ՝ վիրահատություն, գենային ինժեներիա, մանոտեխնոլոգիա, բայց և այն կապված է բարոյական հարցերի հետ¹⁵: Հետագայում այդ եզրույթն օգտագործել է գիտնական Ա. Մանդրերգը, ըստ նրա՝ մորֆոլոգիական ազատությունը մարդու իրավունքն է՝ փոխելու, ձևափոխելու մարմնին իր ցանկություններից համահունչ¹⁶:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք փաստել, որ մորֆոլոգիական իրավունքի հիմքում ընկած են մարդու այն իրավունքները, որոնք կապված են մարդու մարմնի ազատորեն տնօրինման, մարդու ինքնավարության գաղափարների հետ: Կարծում ենք՝ մորֆոլոգիական իրավունքների ուսումնասիրությունը կենտրոնանում է միայն մարդու մարմնի ձևը փոխելու վրա՝ անտեսելով, օրինակ, գենային փոփոխու-

թյան իրավունքը, որը նույնպես ներառվում է մարդու սոմատիկ իրավունքների կազմում:

Փաստորեն, մարդու ինքն իր մարմինը հայեցողությամբ տնօրինելու մասին խոսելիս ռուսական իրավագիտական միտքը հիմնականում օգտագործում է սոմատիկ (անձնային), ամերիկյան իրավագիտական միտքը՝ մորֆոլոգիական (ձևաբանական), եվրոպական իրավագիտական միտքը՝ բիոլոգիական (կենսաբանական) եզրույթները:

Կարծում ենք՝ «սոմատիկ իրավունք» եզրույթն առավել ամբողջական է արտահայտում իրերի, այդ թվում՝ «Իմ մարմնին իմ սեփականությունն է» գաղափարի, էությունը¹⁷: Ավելին՝ մարդու սոմատիկ իրավունքների հիմքում ընկած են հետևյալ հենասյուները, որ **յուրաքանչյուր որ իրավունք ունի՝ ինքնուրույն զնօրինելու իր**

- 1) մարմինը՝ փոխելով տեսքը (ձևը), օրինակ՝ էսթետիկ վիրահատություն,
 - 2) մարմինը՝ փոխելով ֆունկցիոնալ առանձնահատկությունները (օրինակ՝ գենային փոփոխություն),
 - 3) մարմինը՝ բավարարելով մարմնական և դրան փոխկապակցված պահանջ-մունքները (օրինակ՝ հոգեմետ նյութի օգտագործում, արհեստական բեղմնավորում):
- Կարծում ենք՝ «սոմատիկ իրավունք» եզրույթը հավաքական իմաստ ունի, այն ներառում է բազում իրավունքներ¹⁸: Որպես հավաքական հասկացություն՝ մարդու սոմատիկ իրավունքները կազմում են մեկ ամբողջություն, որը ներառում է՝

- 1) **մարդու օրգանի, հյուսվածքի, բջջի փոխադադրազանց իրավունքը,**
- 2) **թմրամիջոցներ (թմրանյութեր), հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութեր, դրանց անալոգներ (համարժեք նյութեր) և պրեկուրսորներ օգտագործելու իրավունքը,**
- 3) **սեռական ծառայություն մատուցելու իրավունքը,**
- 4) **արտաքինը փոխելու իրավունքը (այդ թվում՝ էսթետիկ վիրահատության իրավունք),**

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

5) պոզիտիվ բնույթի վերարտադրողական իրավունքը՝

- ✓ արհեստական սերմնավորման, բեղմնավորման իրավունք, արտամարմնական, փորձանոթային բեղմնավորման և սաղմի ներպատվաստման իրավունք, սուրբոգատության (փոխնակության) իրավունք,
- ✓ մարդու օրգանի, հյուսվածքի, բջջի կլոնավորման իրավունք (բուժական կլոնավորում),
- ✓ գենային փոփոխության իրավունք,

6) նեգատիվ բնույթի վերարտադրողական իրավունքը՝

- ✓ ամլացման (ստերջացման), ստերիլացման իրավունք,
- ✓ կաստրացիայի իրավունք,
- ✓ աբորտի իրավունք,

7) սոմատիկ այլ իրավունքներ:

Վերոնշյալի լույսի ներքո կարող ենք սահմանել, որ մարդու սոմատիկ իրավունքներն անձին ընձեռված հնարավորություններ են՝ գործել ազատ, այդ իրավունքները վերաբերում են իր մարմինը տնօրինելու շրջանակում մարդու հայեցողությանը, ավելին՝ այն վերաբերում է մարդուն՝ իր մարմնի վերաբերյալ որոշումներ ընդունելուն, հոգ տանելուն, մարմինը խնամելուն, վերջինիս պահանջումներն ապահովելուն:

Իրավագետ Ե. Պոցելուկը և Ե. Դանիլովան, անդրադառնալով սոմատիկ իրավունքների սահմանմանը, շեշտադրում են վերջինիս «հասարակության կողմից ընդունված լինելը»¹⁹: Կարծում ենք՝ հեղինակների նման բնորոշումը հետին պլան է մղում սոմատիկ իրավունքների էությունը, քանզի առաջնային է դառնում այդ իրավունքների՝ հասարակության կողմից ընդունված լինելը: Այստեղ կարող ենք ունենալ երկու բևեռների հակասություն՝ մասնավոր և հանրային: Մասնավորի դեպքում՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ազատություն իր մարմնի վերաբերյալ որոշումներ ընդունելու հարցում, հանրայինի դեպքում՝ անձի որոշման վերաբերյալ

պետք է լինի հասարակական հանդուրժողականություն, հասարակության կողմից ընդունում:

Իրավագետ Մ. Լավրիկը մարդու սոմատիկ իրավունքների շրջանակում ներառում է մարդու սեռական հարաբերությամբ զբաղվելու իրավունքը, այդ թվում՝ սեռականության, սեռական կրթության մասին տեղեկատվություն որոնելը, գտնելը և ստանալը և այլն²⁰: Համամիտ չլինելով Մ. Լավրիկի տեսակետին՝ կարծում ենք, հեղինակը դուրս է գալիս մարդու սոմատիկ իրավունքների շրջանակից, քանզի տեղեկատվություն ստանալը, որոնելը, անկախ նրանից, թե այդ տեղեկատվությունն անձնական կամ հասարակական կյանքի որ ոլորտին է վերաբերում, չի կարող համարվել սոմատիկ: Այդ իրավունքների հիմքում մարդու մարմնի ինքնավարության դրսևորման խնդիր չկա, ավելին՝ այն իրագործելի է նաև մարդու մարմնի ինքնավարության սահմանափակման պայմաններում:

Ա. Օլիֆվերը մարդու սոմատիկ իրավունքների շարքին դասում է նաև ծնողի իրավունքը՝ որոշելու ապագա երեխայի սեռը²¹: Կարծում ենք՝ սա ծնողի համար սոմատիկ իրավունք չէ, քանզի սոմատիկ իրավունքի հիմքում յուրաքանչյուր ոք իր մարմնի ազատ տնօրինման վերաբերյալ կարող է որոշումներ ընդունել, մինչդեռ ապագա երեխայի սեռը որոշելով ծնողն այլ սուբյեկտի վերաբերյալ է որոշում ընդունում:

Բավականին հետաքրքիր է իրավագետ Ռ. Խաչատուրովայի այն մոտեցումը, որ մարդու սոմատիկ իրավունքները՝ որպես ինստիտուցիոնալացված երևույթ, դեռևս ընդունված չեն, սակայն, որպես իրավաչափ կանոն, վարքագծի մոդել, այն գործում է նաև այսօր: Ավելին՝ հեղինակն այդ իրավունքները դիտարկում է անձի ազատության տեսանկյունից²²: Համամիտ լինելով հեղինակի տեսակետին, որ մարդու սոմատիկ իրավունքները բխում են մարդու ազատության դրսևորումից, այնուամենայնիվ, գտնում ենք,

որ մարդու ոչ բոլոր սոմատիկ իրավունքներն են այսօր դիտարկվում իրավաչափ կանոն: Ինչ վերաբերում է հեղինակի այն կարծիքին, որ այսօր այդ իրավունքները դեռևս ինստիտուցիոնալացված չեն, կարծում ենք, այդ իրավունքների ինստիտուցիոնալացումը ժամանակի, կրոնական որոշ կարծրատիպերի հատթահարման խնդիր է, որի սկիզբն արդեն դրված է:

Անփոփեղով վերը նշվածը՝ կարող ենք եզրահանգել, որ մարդու սոմատիկ իրա-

վունքներից յուրաքանչյուրը նախ՝ պետք է պոզիտիվացվի, ամրագրվի որպես առանձին իրավունք (սա պետության կողմից իրավունքի ձևաչափան փուլն է), ապա՝ այդ իրավունքներից յուրաքանչյուրի իրականացման համար պետք է սրեղծվեն անհրաժեշտ պայմաններ (սա պետության կողմից կոնկրետ իրավունքի կենսագործման համար պայմանների, ընթացակարգերի մշակման, իրագործման փուլն է):

¹ St'u Baudrillard J., The Consumer Society: Myths and Structures, Sage, London, 1998, pp. 78-185:

² Փիլիսոփայության մեջ «homo somatikos» ձևակերպումն է օգտագործվում, որն առնչվում է մարդու մարմնի անտրոպոլոգիային:

³ St'u Тырина М., Биологические права и свободы человека в современном законодательстве: анализ международно-правового регулирования, Вісник Маірупольського державного університету, Серія, Право, Маріуполь, Україна, 2012, стр. 154-164:

⁴ St'u Крусс В., Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы, Государство и право, N 10, Москва, 2000, стр. 43-50:

⁵ St'u Sandberg A., Morphological freedom: what are the limits to transforming the body? Oxford Martin School, University of Oxford, Paris, 2015, pp. 7-8 (symposium materials, <http://www.aleph.se/Nada/Texts/MorphologicalFreedom.htm>, վերջին մուտք՝ 01.04.2018):

⁶ St'u Тырина М., Биологические права и свободы человека в современном законодательстве: анализ международно-правового регулирования, Вісник Маірупольського державного університету, Серія, Право, Маріуполь, Україна, 2012, стр. 155:

⁷ Ուղեղի մահ՝ գլխուղեղի կենսագործունեության լրիվ և անդառնալի դադարում, որը գրանցվում է աշխատող սրտի և թոքերի արհեստական օդափոխության պայմաններում: Ուղեղի մահը համարժեք է մարդու մահվան:

⁸ St'u Крусс В., Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы, Государство и право, N 10, Мо-

сква, 2000, стр. 43-50:

⁹ St'u Смокинэ А., Янак И., Правовая пассивность в условиях построения демократического и правового государства: причины и пути преодоления, Право и политика, № 17, 2011, Кишинёв, стр. 11-12:

¹⁰ St'u Whellar S., Natural property rights as body rights, USA, Connecticut, 1980, p. 184:

¹¹ Դեօբսիոլոգիոնոլոգիաները:

¹² St'u Richardson E., Turner B., Bodies as property: from slavery to DNA maps. Body lore and laws, Oxford, 2002, pp. 29-42:

¹³ St'u Սուրխայան Մ., Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան, Երևան, 2009, էջ 743:

¹⁴ Իրավաբանական գրականության մեջ երբեմն իրավունքը և ազատությունը հոմանիշներ են դիտարկվում, երբեմն՝ տարբերվում: **Իրավունքի և ազատության տարբերությունն** այն է, որ ազատությունը ենթարկվում է իրավական հնարավորություն՝ կոնկրետ ոլորտում վարել իր գործերն առանց պետության միջամտության, ինչպես նաև պետության պոզիտիվ պարտավորության բացակայություն՝ պայմաններ ստեղծել՝ այդ ազատության դրսևորման համար (St'u Պետության և իրավունքի տեսություն, ուսումնական ձեռնարկ, Ղամբարյան Ա., Սուրադյան Մ., գիտ. խմբ., Երևան, 2016, էջ 179):

¹⁵ St'u More M., Technological Self-Transformation: Expanding Personal Extropy, vol. 4, Extropy Institute, Marina Del Rey, CA, 1992, p. 22-23:

¹⁶ St'u Sandberg A., Morphological freedom: what are the limits to transforming the body? Oxford Martin School, University of Oxford, Paris, 2015, pp. 7-8 (symposium materials, <http://www.aleph.se/Nada/Texts/MorphologicalFreedom.htm>, վերջին մուտք՝

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

01.04.2018):

- ¹⁷ Այդ իրավունքների հենքը մարդու՝ մարդու՝ ինքն իր (սեփական) հայեցողությամբ մարմինը տնօրինելու, մարդու ինքնավարության (ավտոնոմիայի), ֆիզիկական անձեռնմխելիության, անձնական, մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության, մարդու ինքնորոշման, ինքնադրստորման, ազատ զարգացման, մարդու մարմնի ազատականացման գաղափարներն (սկզբունքներն) են:
- ¹⁸ Սովորաբար անգլերենում մնան բառին անվանում են «umbrella term», այսինքն՝ դա եզրույթ է, որն ընդգրկում է գործողությունների կամ իրերի (երևույթների) ամբողջություն, որոնք բոլորը ներառվում են մեկ ընդհանուր կատեգորիայի շրջանակում (Տե՛ս <https://www.collinsdictionary.com/submission/8855/Umbrella+term> (վերջին մուտք՝ 01.04.2018)):
- ¹⁹ Սոմատիկ իրավունքները մարդու իրավունքների ամբողջությունն է, որը, հասարակության և պետության կողմից ընդունված լինելով, հնարավորություն է ընձեռում

գենետիկայի, բիոլոգիայի, բժշկության և տեխնիկայի ձեռքբերումների օգնությամբ իր մարմնի վերաբերյալ ազատորեն և պատասխանատվությամբ ընդունել իրավաբանորեն նշանակալի որոշումներ (Տե՛ս Почеуев Е., Данилова Е., Понятие и виды личностных (соматических) прав человека, электронный научный журнал “Наука. Общество. Государство”, N 1 (9), 2015, стр. 7.):

- ²⁰ Տե՛ս Лаврик М., К теории соматических прав человека, Сибирский юридический вестник, N 3, Иркутск, 2005, стр. 25:
- ²¹ Տե՛ս Олихвер А., Новое поколение прав человека: Соматические права человека и их развитие в Республике Беларусь, <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/92148/1/55-56.pdf> (վերջին մուտք՝ 01.04.2018):
- ²² Տե՛ս Общетеоретический и отраслевой аспекты нормы права: Монография под общ. ред. док. юрид. наук, проф. Р. Хачатурова, Москва, 2018, стр. 62:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE ESSENCE AND SYSTEM OF SOMATIC RIGHTS OF PERSON

PhD student Artak Gevorgyan
Head of the Chair of Theory and History of State and Law
Russian-Armenian University

In the given research paper under the theoretical-legal light the essence and system of somatic rights of person, different contradictory approaches to the essence, definition of those rights has been studied.

The differences of somatic and biological rights, somatic and personal rights, the usage of word “somatic” in different spheres, the content of biological rights, some issues regarding to legal somatology have been studied.

Keywords: *Somatic (corporal) rights of person, biological rights, legal somatology*

СУЩНОСТЬ И СИСТЕМА СОМАТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Соискатель Артак Геворгян
Российско-Армянский (Славянский) университет,
Кафедра теории и истории государства и права

В данной научной статье с теоретико-правовой точки зрения были изучены сущность и система соматических прав человека, спорные подходы к их определению и сути.

В статье рассматриваются разница между биологическими и соматическими правами, соматическими и личностными правами, сферы применения слова «соматический», контент биологических прав, некоторые вопросы, связанные с правовой стоматологией.

Ключевые слова: *соматические (телесные) права человека, биологические права, правовая стоматология*

Բանալի բառեր - *մարդու սոմատիկ (մարմնական) իրավունքներ, քիոլոգիական իրավունքներ, իրական սոմատոլոգիա*

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

Հայկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի սապիրանդ

«ՏԱԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԻՄՆԱՐԱՐ ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ, ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՏԻՄՔԵՐԸ

Ժամանակակից աշխարհում անվտանգության հիմնախնդիրը մարդկային քաղաքակրթության կենսական նշանակություն ունեցող հիմնահարցերից մեկն է: Ներկայումս հենց այդ հիմնախնդրի լուծմամբ է պայմանավորված այս կամ այն պետության գոյությունը: Նշված խնդրից անմասն չէ նաև Հայաստանի Հանրապետությունը՝ հատկապես հաշվի առնելով մեր պետության անվտանգության արտաքին սպառնալիքների ամենօրյա վտանգը՝ կապված Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից արտաքին շրջափակմամբ և Ղարաբաղյան հիմնախնդրով:

Գիտության յուրաքանչյուր ոլորտի խնդիրների ուսումնասիրությունը ենթադրում է հիմնական (անկյունաքարային) հասկացությունների ձևակերպում: Մեր դեպքում որպես այդպիսին «ազգային անվտանգություն» եզրույթի բովանդակային բացահայտումն է:

«Ազգային անվտանգություն» եզրույթն անգլերեն «national security» բառակապակցության թարգմանությունն է: Հատկանշական է, որ Արևմուտքում «ազգային անվտանգությունը» նույնացվում է «պետական անվտանգության» հետ, սակայն, մեր կարծիքով, նշված հասկացությունների նույնացումը և փոխարինումը մեկը մյուսով անթույլատրելի է, քանի որ առաջին հասկացությունն առավել ընդհանուր և լայն, իսկ երկրորդը՝ մասնավոր, տեսակային: Վ. Վ. Մամոնովի կարծիքով այդպիսի մեկնաբանությունը ճիշտ չէ, քանի որ ազգային անվտանգությունը ենթադրում է եռամիասնական կառուցվածք, որի բաղադրատարրերից յուրա-

քանչյուրը հավասարապես կարևորվում է. **անձի, հասարակության և պետության անվտանգություն**¹:

Ազգային անվտանգությունը կապերի և հարաբերությունների համակցություն է, որը բնորոշում են անձի, սոցիալական խմբի, հասարակության, պետության և ժողովրդի այնպիսի կացություն, որի դեպքում ապահովվում է դրանց կայուն և հաստատուն գոյությունը, կենսական պահանջմունքների իրացումը և բավարարումը, ներքին և արտաքին սպառնալիքներին արդյունավետ դիմակայելու ունակությունը, ինքնազարգացումը և առաջընթացը²:

Ազգային անվտանգության բնորոշման փորձ կատարվել է նաև հայրենական տեսաբանների կողմից, ըստ այդմ՝ ազգային անվտանգությունը սահմանադրական հասկացություն է, որն ունի լայն բովանդակություն: Այն անվանվում է նաև պետական կամ հասարակական անվտանգություն, որի ներքո հասկացվում է արտաքին և ներքին վտանգներից անձի, հասարակության և պետության կենսական կարևորագույն շահերի պաշտպանվածության վիճակը: Կարելի է ասել, որ ազգային անվտանգությունն իրավական, քաղաքական, տնտեսական, գիտատեխնիկական, տեղեկատվական, բնապահպանական և այլ տիպի անվտանգությունների հանրագումարն է³: Ըստ Ի. Ն. Գլեբովի՝ «ազգային անվտանգություն» հասկացության առավելությունը այն է, որ այն կաղապարված չէ և կրում է միջդիսցիպլինար և միջջյուղային բնույթ, և թույլ է տալիս իր մեջ ներառել տվյալ պետության կողմից պաշտպանվող անվտանգության բոլոր հայտնի տեսակները⁴, իսկ

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ա. Վ. Կուդաշկինի կարծիքով ազգային անվտանգությունը համապարփակ և բազմակողմանի հասկացություն է⁵:

Հատկանշական է, որ ազգային անվտանգություն եզրույթը թեև հիշատակված էր ինչպես ՀՀ Սահմանադրության⁶ սկզբնական տեքստում, այնպես էլ բազմաթիվ նորմատիվ իրավական ակտերում⁷, սակայն դրա բովանդակությունն առաջին անգամ օրենսդրորեն ամրագրվել է «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2001 թվականի դեկտեմբերի 28-ի թիվ ՀՕ-294 օրենքում, որի 1-ին հոդվածի 1-ին պարբերության համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգությունը պետության և հասարակության **այնպիսի կացությունն է, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը**, երկրի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, սահմանադրական կարգը, տնտեսության բնականոն զարգացումը, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից:

Ամբողջացնելով ազգային անվտանգության նշված բնորոշումները, կարծում ենք, որ «ազգային անվտանգություն» ասելով պետք է հասկանալ արտաքին և ներքին վտանգներից անձի, հասարակության և պետության կենսական կարևորագույն շահերի պաշտպանվածության վիճակը: Ընդ որում՝ կենսական կարևորագույն շահերի տակ պետք է հասկանալ պահանջմունքների համակցություն, որոնց բավարարումն ապահովում է անձի, հասարակության և պետության գոյությունը և առաջընթաց զարգացումը⁸:

Աշխարհի քաղաքական քարտեզի վրա ինքնիշխան Հայաստանի ի հայտ գալն ինքնին պայմանավորեց հնարավոր սեղմ ժամկետներում միջազգային հարաբերությունների համակարգում երկրի

տեղը և դերը, ինչպես նաև դրանք կանխորոշող ներպետական կառուցակարգերը վերանայելու անհրաժեշտությունը: Այս առումով ցանկացած պետության համար վճռորոշ դերակատարություն ունի վերջինիս ազգային անվտանգության ռազմավարությունը, որն իր մեջ ներառում է ներքին, ռազմական և արտաքին քաղաքականության սկզբունքային տարրերը:

Հայաստանի Հանրապետության ազգային շահերի համակարգը բավականաչափ համապարփակ արտացոլված է Հայաստանի Հանրապետության նախագահի 2007 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ ՆՀ-37-Ն հրամանագրով հաստատված Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության⁹ մեջ (այսուհետ՝ ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն կամ ռազմավարություն):

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը ՀՀ ազգային շահերը պետական քաղաքականության մշակման և իրագործման հիմքում դնելուց զատ՝ սահմանում է դրանց համակարգը, բովանդակությունը և առաջնահերթությունները: Ըստ այդմ՝ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության հիմնարար արժեքներն են՝

- Անկախությունը. Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է:
- Պետության և ժողովրդի պաշտպանվածությունը. Հայաստանի Հանրապետությունն ապահովում է իր տարածքային ամբողջականությունը, սահմանների անձեռնմխելիությունը, բնակչության ֆիզիկական գոյությունը:
- Խաղաղությունը և միջազգային համագործակցությունը. Հայաստանի Հանրապետությունը ձգտում է իր միջազգային ներգրավվածության աստիճանի բարձրացմանը, նպաստում տարածաշրջանում և աշխարհում խաղաղության և ան-

վտանգության ապահովմանը:

- Հայաստանի Հանրապետությունը հետա-մուտ է հայ ժողովրդի ազգային ինքնության պահպանմանն ու զարգացմանը՝ Հայրենիքում և Սփյուռքում:
- Բարեկեցությունը. Հայաստանի Հանրապետությունը ձգտում է կա-յուն զարգացման միջոցով բնակ-չության համար ապահովել կյանքի բարձր որակ:

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազ-մավարությունը միաժամանակ սահմա-նել է նաև ազգային անվտանգության վերը նշված հիմնարար արժեքներին ծա-ռայող գործոններն ու գործողություննե-րը:

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազ-մավարության առավելություններից է որոշակի նպատակների ամրագրումը, չնայած որ անհասկանալի է՝ արդյո՞ք դրանք ձևակերպված են որպես ազգային նպատակներ: Ի. Բ. Կարդաշովայի կար-ծիքով պետության ազգային անվտան-գության ռազմավարությունը պետք է կանխորոշի որոշակի ազգային նպա-տակներ, քանի որ նպատակների բացա-կայությունն ազդում է մարդու և հասարա-կության ակտիվության վրա կենսագոր-ծունեության տարբեր ոլորտներում: Ընդ որում՝ Կարդաշովան, որպես ՌԴ գլխա-վոր ազգային նպատակ, համարում է հա-սարակության անընդհատ զարգացումը և կատարելագործումը¹⁰:

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազ-մավարությունը առերևույթ գուրկ չէ նաև որոշակի թերություններից, որոնք, ըստ էության, հանգում են հետևյալին.

- ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը որոշակի առումով խիստ հռչակագրային բնույթ ունի, այդ իսկ պատճառով դրա դրույթները շատ դեպքերում դժվար իրագործելի են:
- Ռազմավարությունը չի ապահո-վում ոլորտի հասկացությունների

սահմանումը, այլ շատ դեպքե-րում սահմանափակվում է զուտ թվարկումներով: Այսպես, օրինակ, ռազմավարությունը թվարկում է ազգային անվտանգության հիմ-նարար արժեքները, ազգային ան-վտանգության դեմ ուղղված սպառ-նալիքները՝ չտալով այդ հասկա-ցությունների սահմանումները:

- Ռազմավարությունը չի սահմանում ազգային անվտանգության ապա-հովման համակարգը, վերոնշված ոլորտում պետական կառավար-ման մարմինների փոխադարձ կա-պը, հիմնական խնդիրները և գոր-ծառույթները:

Նշված թերությունները, սակայն, չեն նսեմացնում ռազմավարության դերն ու նշանակությունն ազգային անվտան-գության ապահովման ոլորտում պետա-կան միասնական քաղաքականության մշակման և իրագործման հարցում: Ավե-լին՝ Ա. Կ. Պերշինի կարծիքով՝ անվտան-գության ապահովման արդյունավետու-թյունը մեծապես պայմանավորված է պետության անվտանգության ապահով-մամբ՝ ժամանակին և բազմակողմ մշակ-ված հայեցակարգով¹¹:

Անդրադառնալով թե՛ գրականության մեջ և թե՛ «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին»՝ ՀՀ օրենքում նշված ազգային անվտանգության եռամիասնու-թյունը կազմող անձի, հասարակության և պետության անվտանգությանը՝ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ ռազմավա-րությամբ այս եռամիասնությանը տրվել է փոքր-ինչ այլ նշանակություն: Այսպես, եթե օրենքում անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը ազ-գային անվտանգության սահմանումն է, ապա ռազմավարությունն այն դիտար-կում է որպես անվտանգության ապա-հովման օբյեկտ, որտեղ գլխավոր դերը հատկացված է պետությանը և հանրային իշխանությանն ընդհանրապես: Ռազմա-վարության բովանդակային ուսումնասի-րությունը թույլ է տալիս առանձնացնելու

պետության (պետական համակարգի) անվտանգությունը որպես գերակա ազգային անվտանգության մյուս կոմպոնենտների (անձ, հասարակություն) նկատմամբ:

Այստեղ տրամաբանորեն կարող է առաջանալ այն հարցը, թե արդյո՞ք ազգային անվտանգություն ասելով առաջին հերթին չպետք է հասկանալ պետական անվտանգություն, այդ տեսակետը, որը երբեմն հանդիպում է նաև այսօր, ձևավորվել էր խորհրդային սոցիալիզմի պայմաններում, երբ հասարակական կյանքի տոտալ պետականացումը հանգեցրել էր հասարակության և պետության շահերի փաստացի նույնացմանը: Նշված մոտեցման տրամաբանական հետևանքը ազգային անվտանգության հասկացության և բովանդակության անտեսումն էր հոգուտ պետական անվտանգության: Հասկանալի է, որ ժողովրդախիշխանության և իրավական պետականության ձևավորման պայմաններում, որտեղ առավել նշմարելի է դառնում բաժանարար գիծը քաղաքացիական հասարակության և պետության միջև, ազգային և պետական անվտանգության մասնորինակ նույնացումը չի համապատասխանում հայկական պետականության զարգացման որդեգրված ուղուն: Միաժամանակ ազգային անվտանգության ապահովման պրագմատիկ գործառույթի տեսանկյունից հնարավոր չէ ժխտել, որ այստեղ պետությունը, ինչպես նախկինում, պահպանում է իր առաջատար դիրքը: Եվ, ըստ երևույթին, հենց դա է հաշվի առնվել ՀՀ ազգային անվտանգությունը մշակելիս:

Այսպիսով՝ ազգային անվտանգության ապահովման հարցում պետության կենտրոնական դերը բավականին ակնհայտ է դառնում: Ջարգացնելով այս մոտեցումը՝ հարկ է նկատի ունենալ, որ ազգային անվտանգության ապահովման տեսանկյունից պետության անվտանգությունն ինքնին գերակա է ազգային անվտանգության մյուս կոմպոնենտների նկատմամբ, քանի որ չապահովելով պե-

տության անվտանգությունը, հնարավոր չէ ապահովել պետության ազգային անվտանգությունը: Այս առումով, սակայն, անհրաժեշտ է հստակ տարանջատել, մի կողմից, ազգային անվտանգության հասկացությունը՝ որպես նպատակ, և, մյուս կողմից, ազգային անվտանգության ապահովումը՝ որպես միջոց: Ընդ որում՝ նպատակի տեսանկյունից հիմնաբարային է հանդիսանում անձ-հասարակություն-պետություն եռամիասնությունը, որտեղ առաջին տեղը զբաղեցնում է անձը, ապա հասարակությունը և վերջում միայն պետությունը, իսկ միջոցի տեսանկյունից առաջատար դիրքում պետությունն է, ապա հասարակությունը և վերջում՝ անձը:

Նշվածը, առաջին հերթին, բացատրվում է պետության և հանրային ինստիտուտների տեսքով ինքնիշխանության և իշխանության մարմնավորմամբ, և, երկրորդ հերթին, ինչն առավել ակնհայտ է, ազգային անվտանգության ապահովման խնդիրների լուծման հարցում եռամիասնության տարրերից յուրաքանչյուրի օրբյեկտիվ հնարավորությամբ. պետությունն այստեղ տիրապետում է առավելագույն հնարավորությունների, այնուհետև հաջորդում է հասարակությունը, իսկ արդեն արդյունքում՝ կոնկրետ մարդանհատը:

Վերոշարադրյալի լույսի ներքո քննարկելով պետական անվտանգության հարցը իրական ժողովրդավարությանը կողմնորոշված ժամանակակից ազգային անվտանգության համատեքստում՝ կարող ենք արձանագրել հետևյալը.

Նախկին խորհրդային մոտեցմամբ պետական անվտանգությունն իրենից ներկայացնում էր այն ամենը, ինչը կապված էր իրենց բնույթով պետական անձի, պետականացված հասարակության և հենց պետության անվտանգության հետ: Այդ իսկ պատճառով պետական անվտանգության ապահովումը նույնանում էր ազգային անվտանգության ապահովման հետ: Մինչդեռ այն դեպքում, երբ

խոսքը գնում է ժամանակակից ընկալմամբ ազգային անվտանգության կոմպոնենտ հանդիսացող պետության անվտանգության մասին, դրա դերն առանձնանում է սոսկ անվտանգության ապահովման գործառույթների կենսագործման պարագայում:

Եվ հենց այստեղ է, որ մենք պետք է ընդգծենք պետության բացառիկ դերն ազգային անվտանգության ապահովման հարցում և դիտարկենք պետության կարգավիճակի երկու ասպեկտները, որոնք հանգում են հետևյալին. այն դեպքում, երբ պետության կարգավիճակը դիտարկում ենք դրա անվտանգության տեսանկյունից, պետությունն, ըստ էության, դառնում է ազգային անվտանգության ապահովման օբյեկտներից մեկը, մյուս կողմից, սակայն, պետությունը միաժամանակ ազգային անվտանգության ապահովման հիմնական սուբյեկտն է, կամ որ նույնն է՝ մի դեպքում պետությունը հանդիսանում է նպատակ, մյուս դեպքում՝ հիմնական միջոց:

Անդրադառնալով ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության իրավական հիմքերի բացահայտմանը՝ հարկ է նկատել, որ անկախ պետականության կայացման առաջին քայլով՝ «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրի¹² ընդունմամբ, կատարվեց ազգային անվտանգության ապահովման հիմքը կազմող հիմնարար արժեքների իրավական ամրագրումը:

Սահմանադրության ընդունմամբ կատարվեց ազգային անվտանգության իրավական ապահովման երկրորդ քայլը, որը նախորդի համեմատությամբ ուներ ավելի հիմնարար և հեռանկարային բնույթ: Սահմանադրությունը, Հայաստանը հռչակելով որպես ինքնիշխան պետություն (**անկախություն**), որտեղ իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին, և հանրապետության պաշտպանությունը վերապահելով նրա քաղաքացիներին (**պաշտպանություն**) (հոդվածներ 1, 2 և 47), նպատակ էր հետապնդում.

- ապահովելու երկրում **խաղաղություն** և երաշխավորելու **համագործակցություն**ն այլ ազգերի ու պետությունների հետ (հոդվածներ 4, 6, 9, 47, 49, 55, 81, 89),
- ձևավորելու ամուր իրավական հիմք **հայապահպանության** համար (հոդվածներ 11-13, 36),
- ստեղծելու նախադրյալներ հասարակության **բարեկեցությունը** երաշխավորելու համար (հոդվածներ 1, 2, 4, 8, 10, գլուխ 2, հոդվածներ 55, 75, 89, 91):

Ինչպես երևում է, ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությամբ հռչակված հիմնարար արժեքները համահունչ են նշված նպատակներին: Ընդ որում՝ նշված նպատակները պահպանվել են նաև 2005 և 2015 թվականների սահմանադրական փոփոխություններից հետո:

Ազգային անվտանգության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքների ստեղծմամբ ամուր հիմք է դրվում նաև այդ ոլորտի ներպետական օրենսդրական ու ենթօրենսդրական կարգավորման համար: Սահմանադրության ընդունումը պայմանավորեց ազգային անվտանգությանն առնչվող մի խումբ օրենքների ընդունումը, սակայն հատկանշական է, որ այդ օրենքներից յուրաքանչյուրը պարունակում է պարունակում է ազգային անվտանգության ապահովմանն առնչվող ընդամենը մեկ կամ երկու-երեք նորմեր¹³, ինչպիսի պայմաններում ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը շարունակում է մնալ ոլորտի քիչ, թե շատ համակարգված և համապարփակ միակ փաստաթուղթը:

Ընդունված մոտեցման համաձայն՝ իրավահարաբերություններն արդյունավետ կերպով կարգավորվում են ուղղաձիգ՝ սահմանադրություն-օրենք-ենթօրենսդրական ակտ շղթայով¹⁴:

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության իրավական հիմքերի համատեքստում իրավահարաբերություն-

ների աստիճանակարգված՝ սահմանադրություն-օրենք-ենթաօրենդրական մեխանիզմով կարգավորումը, ըստ էության, որոշակի առումով խաթարված է՝ հաշվի առնելով «Ազգային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքի բացակայությունը¹⁵: Նշված խնդիրն առավել առարկայական է դարձել 2015 թվականի ՀՀ սահմանադրական փոփոխություններից հետո: Ըստ այդմ՝ եթե 2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության¹⁶ 6-րդ հոդվածն ամրագրում էր, որ Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն, ապա 2015 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրությունը¹⁷ մասնակի հրաժարվել է Սահմանադրության նորմերի անմիջական գործողության սկզբունքից, միաժամանակ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով Սահմանադրությամբ նախատեսված մարմինները կարող են **օրենքով լիազորվել ընդունելու ենթաօրենդրական նորմատիվ իրավական ակտեր**: Լիազորող նորմերը պետք է համապատասխանեն իրավական որոշակիության սկզբունքին:

ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատել է ՀՀ նախագահի **հրամանագրով**, և նկատի ունենալով 2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված պետական իշխանության մարմինների համակարգում ՀՀ նախագահի կարգավիճակը, վերջինիս առանձնահատուկ լիազորությունները ազգային անվտանգության և պաշտպանության ոլորտներում և ՀՀ Սահմանադրության նորմերի անմիջական գործունեությունը՝ կարող ենք արձանագրել, որ ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության իրավական հիմ-

քը նախևառաջ ՀՀ Սահմանադրությունն էր: Մինչդեռ 2015 թվականի փոփոխություններից ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված վերոնշյալ կարգավորումները առաջ են բերել մի նոր իրողություն, երբ մենք կարող ենք խոսել ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության իրավական հիմքերի մասնակի բացակայության մասին:

Վերագրյալի ամփոփմամբ կարող ենք փաստել, որ վերոնշյալ ճգնաժամի հաղթահարման տեսանկյունից ժամանակի հրամայական է դարձել ազգային անվտանգության ապահովման ոլորտում միասնական օրենքի ընդունումը, որն, ի թիվս այլնի, համապատասխան լիազորող նորմերի միջոցով իրավական հիմքեր կնախատեսի ՀՀ կառավարման ձևի փոփոխությամբ պայմանավորված արդեն ՀՀ Կառավարության կողմից ազգային անվտանգության ռազմավարություն հաստատելու համար:

Խոսելով ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության իրավական հիմքերի անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ որպես այդպիսիք՝ համարվում են նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերին և համաձայնագրերին՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դրանք 2015 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի ուժով հանդիսանում են ՀՀ իրավական համակարգի կառուցվածքային տարրը¹⁸: Նշված պայմանագրերի և համաձայնագրերի թվից կարելի է առանձնացնել Մարդու իրավունքների հանրնդիանուր հռչակագիրը (1948)¹⁹, Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիրը (1976)²⁰, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (1972)²¹ և այլն:

- 1 Տե՛ս Мамонов В. В., Конституционные основы национальной безопасности России: Монография. Саратов. 2002, էջ 19:
- 2 Տե՛ս Манилов В. Л., Национальная безопасность: ценности, интересы, цели. // Военная мысль, 1995. № 6, էջ 29:
- 3 Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնարանություններ, ընդ. խմբ. Հարությունյան Գ., Վաղարշյան Ա., Երևան, 2010, էջ 619:
- 4 Տե՛ս Глебов И. Н., Национальная безопасность Российской Федерации: проблемы правового регулирования. СПб.: Ун-т МВД России, 1998, էջ 10:
- 5 Տե՛ս Кудашкин А. В., Военная служба и военнослужащий в Российской Федерации: конституционно-правовое регулирование: Монография. М., 2001, էջ 10:
- 6 Տե՛ս «ՀՀ Սահմանադրություն» (ընդունվել է 1995 թվականի հուլիսի 5-ին), հոդ. 89: «ARLIS» (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=1>)
- 7 Տե՛ս, օրինակ, «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՀՀ 1996 թվականի դեկտեմբերի 3-ի հմ. ՀՕ-94 օրենքը («ՀՀ Ազգային ժողովի տեղեկագիր» («ՀՀԱԺՏ»), 1996, հմ. 23-24), հոդ. 9:
- 8 Առավել մանրամասն տե՛ս՝ Идрисов Р.Ф., «Теоретические и правовые проблемы обеспечения национальной безопасности Российской Федерации», Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.14. М., 2002, էջ 37:
- 9 Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության նախագահի 2007 թվականի փետրվարի 2-ի «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» հմ. ՆՀ-37-ն իրամանագիրը («ՀՀՊՏ», 2007, հմ. 11(535))
- 10 Տե՛ս Кардашова И. Б., МВД России в системе обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.14, М., 2006, էջ 122:
- 11 Տե՛ս Першин А. К., К вопросу о категориально-понятийном аппарате в теории национальной безопасности // Власть, 2004, №6, էջեր 48-54:
- 12 Տե՛ս ՀՀ Գերագույն խորհրդի 1990 թվականի օգոստոսի 23-ի «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագիրը («ՀՀ Գերագույն խորհրդի տեղեկագիր», 1990, հմ. 16):
- 13 Առավել մանրամասն տե՛ս Մեդրակյան Ա. Ս. «Իրավունք և անվտանգություն» (տեսական հիմնախնդիրներ), ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» իրատարակչություն, Երևան, 2015, էջեր 24-27:
- 14 Իրավահարաբերությունների կարգավորման արդյունավետության մասին տե՛ս՝ Վաղարշյան Ա. Գ. «Պետության և իրավունքի տեսություն-2»: Գաախոսություններ: ԵՊՀ-Եր., 2011, էջեր 88-107, 250-267, «Сравнительное конституционное право», Учебное пособие, отв. ред. Чиркин В.Е., М., 2002, էջեր 18-37, Нерсисянц В.С. Философия права, Учебник для вузов, 2-е изд., перераб. и доп., М. 2009, էջեր 30-57:
- 15 Այդպիսի օրենքի կիրարկման փորձ ունեն, օրինակ, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Հնդկաստանը, Ղազախստանը, Ռուսաստանը:
- 16 Տե՛ս «ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններ)», ընդունվել է 1995 թվականի հուլիսի 5-ին, փոփոխությունները կատարվել են 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ին («ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր» («ՀՀՊՏ»), հատուկ թողարկում, 2005), հոդ. 6:
- 17 Տե՛ս «ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններ», ընդունվել է 1995 թվականի հուլիսի 5-ին, փոփոխությունները կատարվել են 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին («ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր» («ՀՀՊՏ»), հատուկ թողարկում, 2015), հոդ. 3:
- 18 Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս՝ Վաղարշյան Ա. Գ. «Պետության և իրավունքի տեսություն-2», Գաախոսություններ: ԵՊՀ-Եր., 2011, էջեր 88-117, 196-212:
- 19 Տե՛ս «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր» (ընդունվել և հռչակվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1948 թվականի դեկտեմբերի 10-ի 217 Ա (III) բանաձևի համաձայն): «ARLIS» (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=1896>):
- 20 Տե՛ս «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիր» (ընդունվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ի 2200 Ա (XXI) բանաձևի համաձայն): «ARLIS» (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=18501>):
- 21 Տե՛ս «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր» (ընդունվել է ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ի 2200 Ա (XXI) բանաձևի համաձայն): «ARLIS» (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=18500>):

RESUME - РЕЗЮМЕ**FUNDAMENTAL VALUES, FACTORS AND LEGAL FRAMEWORKS OF THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA****Hayk Harutyunyan***PhD Student at the Chair of Theory of State and Law, YSU*

In the framework of this work, the author made a theoretical and legal analysis of the national security strategy of the Republic of Armenia, in the light of the fundamental values, factors and legal foundations of the latter.

In the course of the research, the author put forward the idea of the duality of the state in ensuring national security, and also revealed the role of state security in the triad of personality-society-state. The author also made a theoretical and legal analysis of the legal bases of the national security strategy of the Republic of Armenia, on the basis of which some problems were identified in the light of constitutional reforms.

Keywords: national security, personal security, public safety, state security, state safety, national interest, national security strategy

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ, ФАКТОРЫ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ**Айк Арутюнян***Аспирант кафедры теории и истории государства и права юридического факультета ЕГУ*

В данной статье проведен теоретико-правовой анализ стратегии национальной безопасности Республики Армения в свете фундаментальных ценностей, факторов и ее правовых основ.

В ходе исследования нами была выдвинута идея двойственности государства в обеспечении национальной безопасности, а также была определена основополагающая роль безопасности государства в триаде «личность-общество-государство». В статье также проведен теоретико-правовой анализ основ стратегии национальной безопасности Республики Армения, на основе которого выявлены некоторые существующие в ней проблемы, рассмотренные в свете конституционных реформ.

Ключевые слова: национальная безопасность, безопасность личности, безопасность общества, безопасность государства, государственная безопасность, национальный интерес, стратегия национальной безопасности

Բանալի բառեր - ազգային անվտանգություն, անձի անվտանգություն, հասարակության անվտանգություն, պետության անվտանգություն, պետական անվտանգություն, ազգային շահ, ազգային անվտանգության փզիանվարություն

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Կարեն ՀԱԿՈՒՅԱՆ

ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ

ՊԱՏՇԱԾ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՆԱՏԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՐԸ

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության¹ 50-րդ հոդվածն առանձին և ամբողջական կարգավորմամբ ամրագրում է պատշաճ վարչարարության իրավունքը, որը փոխարինում է 2005 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության² 18-րդ հոդվածով սահմանված՝ պետական մարմինների (բացառությամբ դատարանների³) առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքին, որը նախատեսված է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի⁴ 13-րդ հոդվածով: Ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ իրավական պաշտպանության միջոցը պետք է լինի «արդյունավետ» ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև գործնականում: Արդյունավետ միջոցը պետք է օժտված լինի մարդու իրավունքի ենթադրյալ խախտումը կամ դրա շարունակումը կանխելու կամ իրավունքի խախտման համար պատշաճ փոխհատուցում ապահովելու հատկանիշով⁵: Այս համատեքստում պատշաճ վարչարարության իրավունքը սահմանում է վարչական մարմինների առջև մասնավոր անձանց իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետության հատկանիշներն ու չափանիշները՝ դրանով իսկ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը բարձրացնելով մեկ այլ՝ որակապես նոր մակարդակի: Այսպիսով, պատշաճ վարչարարության իրավունքը վարչական մարմինների հետ հարաբերություններում մասնավոր անձանց իրավունքների պաշտպանության անհատական միջոց է⁶:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակությունը եզրագծվում է այդ իրավունքի կիրառության (1) անձնական, (2) նյութական և (3) ինստիտուցիոնալ սահմաններով:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի կիրառության *անձնական սահմանը* կանխորոշում է այն անձանց շրջանակը, ովքեր այդ սուբյեկտիվ իրավունքի կրողը են: Պատշաճ վարչարարության սուբյեկտիվ իրավունքի անձնական սահմանները հսկում են հետևյալին. այդ իրավունքով օժտված են վարչական ակտի հասցեատիրոջ կամ երրորդ անձի կարգավիճակով վարչական վարույթին մասնակցող ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի կիրառության *նյութական սահմանը* (*“ratione materiae”*) կանխորոշում է մասնավոր անձանց և հանրային իշխանության մարմինների միջև ծագող իրավահարաբերությունների այն շրջանակը, որոնց վրա տարածվում է նշված իրավունքը: 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածի ձևակերպումները ցույց են տալիս, որ պատշաճ վարչարարության իրավունքի գործողությունը տարածվում է վարչական մարմինների միայն այն գործունեության վրա, որն ուղղված է թե՛ միջամտող, թե՛ բարենպաստ վարչական ակտ ընդունելուն, իսկ վարչական վարույթից դուրս խնդրո առարկա սահմանադրական իրավունքը որպես այդպիսին, գոյություն չունի⁷:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի կիրառության *ինստիտուցիոնալ սահմանը* ցույց է տալիս հանրային իշխանության այն մարմինների շրջանակը,

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն

որոնց կողմից իրականացվող վարույթների շրջանակներում ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք օժտված են այդ հիմնարար իրավունքով: 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ պատշաճ վարչարարության իրավունքին համապատասխանում է այն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների պարտականությունը՝ ապահովելու այդ իրավունքի երաշխավորված իրացումը, որոնք Հայաստանի Հանրապետությունում ունեն վարչական մարմնի կարգավիճակ, դրանք են գործադիր իշխանության հանրապետական ու տարածքային մարմինները և տեղական ինքնակառավարման մարմինները⁸:

Վերոգրյալը վկայում է այն մասին, որ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածում ամրագրված պատշաճ վարչարարության իրավունքը համընդգրկուն իրավաբանական գաղափար է, որը միտված է ապահովելու մարդու մյուս հիմնարար իրավունքների արդյունավետ իրացումն ու պաշտպանությունը և ամրացնելու դրանք մեկը մյուսի հետ՝ դրանով իսկ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց շնորհելով իրավական պաշտպանության այնպիսի մակարդակ, որը գոյություն չէր ունենա առանց պատշաճ վարչարարության չափանիշների առկայության⁹:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի հասկացության բնորոշումը կամ դրա բովանդակության սահմանումը իրավաբանական դրկտրինայում համարվում է վեճերի առարկա: Այսպես, մասնագիտական գրականությունում հեղինակների գերակշռող մեծամասնությունն ուղղակի կամ անուղղակի ժխտում է պատշաճ վարչարարության հասկացությունը հստակորեն սահմանելու հնարավորությունը՝ բավարարվելով միայն այդ հասկացության բաղադրիչների ոչ սպառիչ ցանկի թվարկմամբ¹⁰:

Համաձայնելով նշված տեսակետի

հետ՝ այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է նկատել, որ պատշաճ վարչարարության իրավունքի հասկացությունը կարող է նկարագրվել իր սահմանադրաիրավական բաղադրիչների միջոցով: Նշված դատողությունը հիմնվում է այն հանգամանքի վրա, որ իրավական համակարգում պատշաճ վարչարարության իրավունքը գոյություն ունի միայն իր բաղադրիչների տեսքով: Այսինքն՝ պատշաճ վարչարարությունը ձեռք է բերում մարդու սուբյեկտիվ իրավունքի կարգավիճակ իր բաղադրատարրերի միջոցով: Այս առումով պատշաճ վարչարարությունը «մեկնաբանողական հայեցակարգ» է, որն իրավաբանական նշանակություն է ձեռք բերում և կիրառելի է դառնում իրավական համակարգում միայն այն ժամանակ, երբ այն գուցակցվում է իր առնվազն մեկ բաղադրիչի հետ¹¹:

Փաստորեն, պատշաճ վարչարարության հիմնարար իրավունքը բովանդակում է մի շարք իրավունքներ, որոնք ունեն ինքնուրույն իրավաբանական նշանակություն և կոչված են երաշխավորելու վարչական ընթացակարգերում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և օրինական շահերի իրացման ու պաշտպանության տարբեր առումները: Հենց այդ իրավունքների ամբողջությունն էլ կազմում է պատշաճ վարչարարության իրավունքի հասկացությունը: Այս իմաստով պատշաճ վարչարարության իրավունքն ընկալվում է որպես «շրջանակային հայեցակարգ», «վարչական իրավունքի հիմնական սկզբունքներն արտահայտող ընդհանուր, հավաքական եզրույթ»¹²:

Այնուհանդերձ, պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակության մանատիպ լայն ընկալումը չի կարող հանգեցնել քննարկվող իրավունքի բովանդակության անորոշության: Այդ իրավունքը չի կարող դիտարկվել որպես անորոշ կամ անսահմանափակ հասկացություն, իսկ այդ հիմնարար իրավունքի բովանդակության մեջ ներառվող կոնկրետ

իրավունքների և սկզբունքների ցանկը պետք է սպառնի լինի: Հակառակ դեպքում պատշաճ վարչարարության իրավունքը կարող է կորցնել իր գործնական նշանակությունը՝ վերածվելով «*դատարկ կարգախոսի, որը կիրառելի է ամեն տեղ ու միևնույն ժամանակ ոչ մի տեղ*»¹³:

Այս համատեքստում ծագող հիմնական հարցն այն է, թե որոնք են պատշաճ վարչարարության իրավունքի մասը կազմող այդ առանձին իրավունքները: Նշված հարցադրման պատասխանն առաջին հերթին պետք է փնտրել Սահմանադրության մեջ, որն ամրագրում է պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակության մեջ ընդգրկվող հետևյալ իրավունքները. (1) *գործերի սևաչառ քննության իրավունքը*, (2) *գործերի արդարացի քննության իրավունքը*, (3) *գործերի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքը*, (4) *լաված լինելու իրավունքը*, (5) *փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունքը*: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածում թվարկելով վերոգրյալ իրավունքները՝ սահմանադիրը նպատակ է ունեցել ամրագրել պատշաճ վարչարարության իրավունքի հիմնական բովանդակությունը: Մինևույն ժամանակ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվածում նախատեսված իրավունքներն ամբողջությամբ չեն սպառում պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակությունը, քանի որ պատշաճ վարչարարությունը կարող է իր մեջ ընդգրկել մի շարք այլ իրավունքներ և սկզբունքներ¹⁴, որոնք ներառված չեն հիմնական օրենքի վկայակոչված հոդվածում: Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի տեսանկյունից խոսքը նախևառաջ վերաբերում է *հիմնավորված վարչական ակտ ստանալու իրավունքին*, որը թեև առանձնահատուկ նախատեսված չէ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության վերոհիշյալ հոդվածում, սակայն անառարկելիորեն պատ-

շաճ վարչարարության իրավունքի անկյունաքարային սկզբունքներից մեկն է և դիտարկվում է որպես այդ հիմնարար իրավունքի բովանդակության մեջ ներառվող կարևորագույն բաղադրատարր¹⁵:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի վերոհիշյալ բաղադրիչները կարելի է դասակարգել երկու խմբի՝ «*օրգանական*» և «*ընթացակարգային*»: Այսպես, պատշաճ վարչարարության իրավունքի *օրգանական բաղադրիչներն* այդ իրավունքի «*էական*», «*բնական*», «*անօրարելի*», «*առաջնային*» տարրերն են, որոնք ներթափանցում են վարչարարության ողջ գործընթացի մեջ՝ սկզբից մինչև վերջ. դրանք են՝ *գործերի սևաչառ քննության իրավունքը*, *գործերի արդարացի քննության իրավունքը* և *գործերի ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքը*: Նշված իրավունքների համալիրը կազմում է այսպես կոչված «*հոգատարության սկզբունքը*» (“*the principle of care*”), որը պատշաճ վարչարարության իրավունքի կենտրոնական և կարևորագույն հատկանիշն է: Պատշաճ վարչարարության իրավունքի կենտրոնական և կարևորագույն հատկանիշն է: Պատշաճ վարչարարության իրավունքի *ընթացակարգային բաղադրիչներն* ապահովում են ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց արդյունավետ մասնակցությունը վարչական վարույթի բոլոր փուլերում՝ երաշխավորելով վարույթի մասնակիցներին վարչական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության միջոցների տրամադրումն ու դրանց գործնական իրացումը. դրանք են՝ *լաված լինելու իրավունքը*, *փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունքը*, *ինչպես նաև հիմնավորված վարչական ակտ ստանալու իրավունքը*:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակության վերաբերյալ ծագող հաջորդ հարցը վերաբերում է այնպիսի հստակ չափանիշի մշակմանը, որի միջոցով հնարավոր կլինի որոշել, թե այս կամ այն իրավունքը կամ սկզբունքն ընդգրկվում է արդյոք պատշաճ վարչարարության իրավունքի բովանդակության մեջ, թե ոչ: Սույն աշխատանքի շրջա-

նակում առաջարկվում է այդպիսի չափանիշ դիտարկել հետևյալը. *որևէ իրավունք կարող է ընդգրկվել պարզաձև վարչարարության իրավունքի բովանդակության մեջ միայն այն դեպքում, երբ տվյալ իրավունքը գոյություն ունի և գործում է հանրային իշխանության կառավարչական գործունեության շրջանակում, դուրս չի գալիս այդ շրջանակներից և առանձին սահմանված չէ Սահմանադրության այլ նորմերով:*

Մասնագիտական գրականությունում որոշ հետազոտողների կողմից արտահայտվել է այն տեսակետը, որ պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրատարր է նաև *պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պարճառված վնասների հարուցման իրավունքը*: Նշված հեղինակները նախևառաջ փաստում են, որ Եվրոպական միության մարմինների կամ ծառայողների կողմից իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում պատճառված վնասների հատուցման իրավունքը սահմանված է Եվրոպական միության հիմնական իրավունքների մասին խարտիայի՝ պատշաճ վարչարարության իրավունքն ամրագրող 41-րդ հոդվածի ներքո: Բացի այդ՝ վնասների հատուցման իրավունքը պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրատարր դիտարկելն ունի օբյեկտիվ հիմքեր, քանի որ Եվրոպական միության իրավական համակարգում վնասների հատուցման պարտականությունը հիմնականում ծագում է Եվրոպական միության մարմինների կամ ծառայողների կողմից ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պատշաճ վարչարարության իրավունքի խախտման արդյունքում¹⁶:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում *պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պարճառված վնասների հարուցման իրավունքը* մարդու սահմանադրական իրավունքն է և ամրագրված է

հիմնական օրենքի 62-րդ հոդվածում: Որպես մարդու հիմնարար իրավունք՝ վնասների հատուցման իրավունքն ունի իր գործողության ինքնուրույն բնագավառը և կարգավորման սեփական նպատակը, որը հանգում է պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից դրսևորված ցանկացած ոչ իրավաչափ (իսկ որոշ դեպքերում նաև՝ իրավաչափ) վարքագծի արդյունքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պատճառված վնասների լիարժեք հատուցման միջոցով մարդու իրավունքների երաշխավորված իրացման ու պաշտպանության ապահովմանը:

Ինչպես արդարացիորեն նշում է պրոֆեսոր Փոլ Քրեյգը, մարդու հիմնարար իրավունքների և դրանց իրավական պաշտպանության միջոցների գործառույթային անբաժանելիությունը ենթադրում է, որ հիմնարար իրավունքները կարող են պաշտպանվել միայն այն պայմաններում, երբ իրավական համակարգում առկա են այդ հիմնարար իրավունքները խախտող սուբյեկտներին իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկելու արդյունավետ միջոցներ: Այդպիսի միջոցներից հիմնականը հանրային իշխանության գույքային պատասխանատվությունն է, որը դրսևորվում է հիմնարար իրավունքների խախտման արդյունքում անձանց պատճառված վնասների հատուցման ձևով¹⁷:

Ավաճն ամբողջությամբ նկարագրում է 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածում ամրագրված՝ *պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պարճառված վնասների հարուցման իրավունքի* իրավաբանական բովանդակության ընդհանուր բնութագիրը, որից հետևում է, որ այս հիմնարար իրավունքը կենսագործվում է պետության կամ համայնքի գույքային պատասխանատվության կառուցակարգի շրջանակներում և Սահմանադրությամբ ամրագրված բո-

լոր հիմնարար իրավունքների, այդ թվում նաև՝ պատշաճ վարչարարության իրավունքի, արդյունավետ իրականացման և պաշտպանության երաշխիքներից մեկն է:

Փաստորեն, վնասների հատուցման իրավունքի և պատշաճ վարչարարության իրավունքի փոխհարաբերակցությունը կարելի է բնորոշել հետևյալ կերպ. վնասների հատուցման իրավունքը պատշաճ վարչարարության իրավունքի արդյունավետ իրականացման և պաշտպանության երաշխիքներից մեկն է՝ այնքանով, որքանով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից թույլ տրված պատշաճ վարչարարության իրավունքի խախտումը վնասների հատուցման սահմանադրական իրավունքի ուժով հանգեցնում է պետության կամ համայնքի գույքային պատասխանատվության առաջացման: Այսինքն՝ վնասների հատուցման սահմանադրական իրավունքը պարտադրում է պետությանը կամ համայնքին հատուցել պատշաճ վարչարարության սահմանադրական իրավունքի՝ վարչական մարմինների կողմից թույլ տրված խախտման արդյունքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պատճառված վնասը: Մյուս կողմից, պատշաճ վարչարարության իրավունքը սահմանում է ինչպես ցանկացած վարչարարությանը, այնպես էլ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքի իրացմանն առնչվող վարչական ընթացակարգերին ներկայացվող պահանջները¹⁸:

Մինևույն ժամանակ անհրաժեշտ է նկատել, որ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածում ամրագրված՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքը վարչական մարմինների կողմից իրականացվող արտաքին ներգոր-

ծուքյուն ունեցող գործունեությանը որևէ որակական հատկանիշ չի հաղորդում. այս իրավունքը դուրս է վարչարարության կամ վարչական վարույթի շրջանակից և գործում է միայն այն բանից հետո, երբ հաստատվում է այդ վարչական ընթացակարգերի ընթացքում մարդու հիմնարար իրավունքների, այդ թվում նաև՝ պատշաճ վարչարարության իրավունքի, խախտումներ թույլ տրված լինելու փաստը: Այլ կերպ ասած՝ պատշաճ վարչարարության իրավունքն ընդամենը Սահմանադրությամբ ամրագրված այն հիմնարար իրավունքներից մեկն է, որոնց խախտումը հիմք է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքի իրացման համար:

Փաստորեն, վնասների հատուցման իրավունքը չի առնչվում վարչական մարմինների և ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց միջև ծագող իրավահարաբերությունների շրջանակում տեղի ունեցող վարչական ընթացակարգերի որակական հատկանիշներին, ինչը բնորոշ է պատշաճ վարչարարության իրավունքի բոլոր տարրերին: Հետևաբար՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքը չի կարող համարվել պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրատարր:

Այսպիսով՝ իրավաբանական գրականությունում արտահայտված այն մոտեցումը, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքը դիտարկվում է որպես պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրիչ, չի կարող ընդունելի համարվել, քանի որ վնասների հատուցման իրավունքը չունի պատշաճ վարչարարության իրավունքի տարրերին բնորոշ հատկանիշները: Պետական և տեղական ինքնակառավար-

ման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց կողմից պատճառված վնասների հատուցման իրավունքը 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված առանձին հիմնարար իրավունք է, որը, որոշակի փոխհարաբերակցության մեջ գտնվելով պատշաճ վարչարարության իրավունքի հետ, չի ընդգրկվում այդ սահմանադրական իրավունքի հասկացության ծավալի մեջ և չի կարող համարվել դրա տարրերից մեկը:

Ամփոփելով վերագրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ պատշաճ վարչարարության իրավունքը յուրաքանչյուր ֆիզիկական և իրավաբանական անձի համար երաշխավորում է հանրային իրավագոր իշխանական լիազորություններով օժտված վարչական մարմինների կողմից այդ մասնավոր անձանց առնչվող գործերի քննության վարույթին ներկայացվող որոշակի չափանիշների,

որակների, հատկանիշների, ընթացակարգային երաշխիքների պահպանման արդյունքում վերջիններիս իրավունքների իրացման և պաշտպանության իրական հնարավորություն: Պատշաճ վարչարարության իրավունքի կողմից նախատեսվող այդ իրավական երաշխիքներն ու կառուցակարգերը, մասնավորապես, հանգում են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց առնչվող գործերի անաչառ, արդարացի և ողջամիտ ժամկետում քննության, ինչպես նաև այդ գործերի քննության ընթացքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց լսելու, վերջիններիս վերաբերող բոլոր փաստաթղթերին ծանոթանալու հնարավորություն ընձեռելու, ինչպես նաև միջամտող ազդեցություն ունեցող վարչական ակտերը հիմնավորելու սահմանադրաիրավական պահանջներին:

¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում, հոդ. 1118:
² Տե՛ս ՀՀՊՏ 2005.12.05/ Հատուկ թողարկում, հոդ. 1426:
³ Պատշաճ վարչարարության իրավունքը, իհարկե, չի վերաբերում և չի կարող փոխարինել *արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքին*, որը նախատեսված է 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասով:
⁴ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան ընդունվել է 04.11.1950 թվականին, Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 26.04.2002 թվականին, տե՛ս ՀՀԱԳՆՊՏ 2004.12.20/5(13): Անգլերեն տեքստը տե՛ս ըստ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf կայքէջի:
⁵ Տե՛ս *Kudła v. Poland* (30210/96) գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 26.10.2000 թվականի վճիռը, 157-րդ և 158-րդ կետեր:
⁶ Տե՛ս Ivan Koprić, Anamarija Musa, Goranka Lalić Novak, “Good Administration as a Ticket to the European Administrative Space”, *Zbornik PFZ*, (61) 2011, էջեր 1515-1560:

⁷ Տե՛ս Deirdre Curtin, Herwig C. H. Hofmann, Joana Mendes, “Constitutionalising EU Executive Rule-Making Procedures: A Research Agenda”, *European Law Journal*, Vol. 19, Issue 1, 2013, էջեր 1-21:
⁸ Տե՛ս «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածը:
⁹ Տե՛ս Takis Tridimas, *The General Principles of EU Law*, Second Edition, Oxford, Oxford University Press, 2006, էջ 412:
¹⁰ Տե՛ս Peter Bonnor, “The Right to Good Administration”, *Deutsche Hochschule für Verwaltungswissenschaften* (182), 2006, էջեր 71-93:
¹¹ Տե՛ս Theodore Fortsakis, “Principles Governing Good Administration”, *European Public Law*, Volume 11, Issue 2, Kluwer Law International, 2005, էջեր 207-217:
¹² Տե՛ս Hanns Peter Nehl, *Principles of Administrative Procedure in EC Law*, Oxford: Hart Publishing, 1999, էջ 16:
¹³ Տե՛ս Bucura C. Mihaescu Evans, *The Right to Good Administration at the Crossroads of the Various Sources of Fundamental Rights in the EU Integrated Administrative System* (Luxemburger Juristische Studien - Luxembourg Legal Studies), Baden-Baden, Nomos, 2015,

Սահմանադրական իրավունք

էջեր 76-77:

- ¹⁴ Եվրոպական միության իրավական համակարգում պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրատարրեր են, օրինակ, ԵՄ ինստիտուտների գործու-նեության մասին տեղեկություններ ստա-նալու և փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունքը («*the right of access to documents*»), անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը («*the right to the protection of personal data*»), ԵՄ օմբուդսմանին դիմելու իրավունքը («*the right to refer to the European Ombudsman*»), ԵՄ ինստիտուտներին անդամ պետությունների լեզուներից որևէ մեկով դիմելու և պատասխանն այդ նույն լեզվով ստանալու իրավունքը («*the right to languages*») և այլն:
- ¹⁵ Հիմնավորված վարչական ակտ ստանալու իրավունքի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Կարեն Հակոբյան, «Գրավոր վարչական ակտերի հիմնավորման պահանջը՝ որպես պատշաճ վարչարարության իրավունքի բաղադրատարր», ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդ-

ների 2016 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու / ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ: Խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազիմյան. -Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2017, էջեր 72-90:

- ¹⁶ Stéu Bucura C. Mihaescu Evans, The Right to Good Administration at the Crossroads of the Various Sources of Fundamental Rights in the EU Integrated Administrative System (Luxemburger Juristische Studien - Luxembourg Legal Studies), Baden-Baden, Nomos, 2015, էջեր 331-392:
- ¹⁷ Stéu Paul Craig, EU Administrative Law, Second Edition, Oxford, Oxford University Press, 2012, էջ 492:
- ¹⁸ Վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման ընթացակարգը սահմանված է, մասնավորապես, «Վարչարարության հիմնունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ բաժնում: Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ժորա Մարգարյանի ընդ-դեմ Երևանի Զանաթեռ-Ջեյրուն բաղապե-տարանի թիվ ՎԳ/0277/05/09 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 03.12.2009 թվականի որոշումը:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE NOTION AND THE STRUCTURE OF THE RIGHT TO GOOD ADMINISTRATION

Karen Hakobyan

PhD student of the Chair of Constitutional law, YSU

This scientific article is devoted to the research of the essence and content of the constitutional right to good administration. The article examines the scopes and structure of the right to good administration. The author has developed criteria for determining the elements of this right and has come to the conclusion that the right to damages can not be considered as a component of the right to good administration. The article presents the notion of the right to good administration, which is defined through the components of this right.

Keywords: *fundamental human rights, good administration, administrative procedures, administrative proceedings, administrative act, public authority, the right to remedies*

ПОНЯТИЕ И СТРУКТУРА ПРАВА НА ХОРОШУЮ АДМИНИСТРАЦИЮ

Карен Акопян

Аспирант кафедры конституционного права ЕГУ

Данная научная статья посвящена исследованию сущности и содержания конституционного права на хорошую администрацию. В статье рассматриваются понятие «право на хорошую администрацию», границы и структура этого права. Нами разработаны критерии для определения элементов данного права. В результате проведенного нами исследования мы пришли к выводу, что право на возмещение ущерба не может считаться компонентом права на хорошую администрацию.

Ключевые слова: *фундаментальные права человека, хорошая администрация, административные процедуры, административное производство, административный акт, публичная власть, средства правовой защиты*

Բանալի բառեր - *մարդու հիմնարար իրավունքներ, պարզան վարչարարություն, վարչական վարույթ, վարչական ակտ, հանրային իշխանություն, իրավական պաշարամեթոդների միջոց*

Արթուր ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ

*Եվրոպական կրթական ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ*

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԱՆՁԵՈՆՄԻՏԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՅՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՐԵՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեջ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին կատարված փոփոխություններով՝ առաջին անգամ ամրագրվել է անձի ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքը (հոդված 25), ինչն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջացրել միջազգային լավագույն փորձի ուսումնասիրության լույսի ներքո ներկայացնելու նշված իրավունքի իրացման երաշխիքներին առնչվող մի շարք արդիական հիմնախնդիրներ:

Հարկ է նկատել, որ անհատի ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության ապահովումը ենթադրում է պետական բավարար երաշխիքների ստեղծում անհատի կյանքի, առողջության, սեռական անձեռնմխելիության, ֆիզիկական ակտիվության ազատության նկատմամբ ինչպես պետության կողմից, ի դեմս դրա մարմինների և պաշտոնատար անձանց, այնպես էլ առանձին քաղաքացիների կողմից ցանկացած ոտնձգությունից պաշտպանելու համար: Ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության խախտումը կարող է տեղի ունենալ անցանկալի շփման, անձնական զննության, հետազոտության ժամանակ սահմանված կանոնների խախտման, համեմատական հետազոտության համար մուշներ վերցնելու ժամանակ: Հետևաբար, ֆիզիկական (մարմնական) անձեռնմխելիության խախտումը կարող է անձնական ազատության սահմանափակման կամ առողջական վիճակի վատթարացման հետ կապված չլինել: Զննարկվող սահմանադրական իրավունքի երաշխիքները միջոց են սահմանափակելու պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց, առանձին ֆիզիկական անձանց

կողմից անձի ֆիզիկական, հոգեկան անձեռնմխելիության նկատմամբ կամայականությունները: Նշված իրավունքի երաշխիքները հանդիսանում են համակարգ, որի մեջ ներառված են ոչ միայն սահմանադրական երաշխիքները, այլ նաև ճյուղային օրենսդրության մեջ ամրագրված երաշխիքները: Այս առումով հիշատակման է արժանի ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից 2014 թվականին հաստատված Ընդհանուր կարգի մեկնաբանության³ 9-րդ կետը, ըստ որի՝ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը մասնակից պետություններին պարտավորեցնում է ձեռնարկելու անհրաժեշտ միջոցներ ի պատասխան հասարակական գործիչներին ուղղված սպանության սպառնալիքների: Բացի այդ՝ նշված դրույթը պարտավորեցնում է առավել ընդհանուր բնույթի միջոցներ ձեռնարկել մարդկանց կյանքը և ֆիզիկական անձեռնմխելիությունը կանխատեսվող սպառնալիքներից պաշտպանելու նպատակով: Ավելին, մասնակից պետությունները պարտավոր են ձեռնարկելու ինչպես այնպիսի միջոցներ, որոնք կոչված են կանխարգելելու սպագա վնասը, այնպես էլ հետադարձ միջոցներ, ինչպիսիք են նախկինում պատճառված վնասի համար քրեական օրենսդրության կիրառությունն ապահովող միջոցները: Այլ կերպ ասած՝ մասնակից պետությունները պարտավոր են պատշաճ մակարդակով արձագանքել այս կամ այն կատեգորիայի տուժողների նկատմամբ պարբերաբար բռնության կիրառմանը, օրինակ՝ իրավապաշտպան գործունեություն իրականացնողներին կամ լրագրողներին վախեցնելը, վկաների նկատմամբ վրիժառությունը, ընտանեկան բռնություն

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

նը, ներառյալ՝ կանանց, երեխաների, սեռական կողմնորոշման կամ գենդերային ինքնության հատկանիշների պատճառով անձանց և հաշմանդամների նկատմամբ բռնությունները: Նրանք պարտավոր են նաև կանխել և վերացնել իրավապահ մարմինների կողմից ուժի չարդարացված կիրառման հետևանքները և իրենց բնակչությանը պաշտպանել անվտանգության մասնավոր ծառայությունների կողմից իրականացվող չարաշահումներից, ինչպես նաև ռիսկերից, որոնք կապված են հրագեմի չափազանց հասանելիության հետ:

Խնդրի առարկա հարցի վերաբերյալ ուշագրավ է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետև՝ Դատարան) որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները: Մասնավորապես, հենվելով նախկինում արտահայտած իր դիրքորոշումների վրա, Դատարանը նշել է⁴, որ պետության վրա դրված է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետև՝ Կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածից բխող պոզիտիվ պարտականություն՝ ձեռնարկելու ողջամիտ և համապատասխան միջոցներ՝ երաշխավորելու և պաշտպանելու անհատների մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունքը: Դատարանը նաև գտել է⁵, որ իր քաղաքացիների ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականության իրավունքի երաշխավորման պարտականության առնչությամբ պետությունը կրում է մասնավոր հոգեբուժական հաստատությունների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու պարտականություն, ինչի չկատարումը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման: Հաշվի առնելով այն, որ մնան վերահսկողություն պետությունը չի իրականացրել, ինչի արդյունքում մասնավոր անձինք միջամտել են մարդու մասնավոր կյանքը հարգելու իրավունքին, սպա դա հանգեցրել է կոնկրետ դեպքում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման: Դա-

տարանի այս դիրքորոշումը ցույց է տալիս, որ պետությունը մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին առնչվող հաստատություններին գործունեության թույլտվություն կամ լիազորություն տրամադրելիս պարտավոր է հաշվի առնել այլ սուբյեկտների կողմից քննարկվող հիմնական իրավունքը չխախտելու պահանջը, ինչպես նաև արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնել ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին ոչ իրավաչափ միջամտությունը կանխելու կամ միջամտությունից հետո խախտված իրավունքն արդյունավետորեն վերականգնելու նպատակով:

Վերոգրյալից ակնհայտ երևում է, որ Դատարանն իր որոշումներում ձևավորել է ընդհանուր սկզբունքներ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքները պաշտպանելու համար: Դրանք խտացված ձևով դրսևորվել են Ռումինիայի դեմ կայացրած վճիռներից մեկում⁶, որտեղ Դատարանի կողմից ընդգծված ընդհանուր սկզբունքները հանգում են հետևյալին. թեև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հիմնական օբյեկտը հանրային իշխանությունների կողմից կամայական միջամտությունից անհատների պաշտպանությունն է, սակայն այն պետությանը չի ստիպում միայն ձեռնպահ մնալ մնան միջամտությունից, այլ նաև կարող է պահանջել որոշ պոզիտիվ պարտականությունների կատարում՝ ուղղված 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքների նկատմամբ արդյունավետ հարգանքը երաշխավորելուն: Պոզիտիվ պարտականությունները կարող են ներառել այնպիսի ընթացակարգերի ընդունումը, որոնք ուղղված կլինեն մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի երաշխավորմանը նույնիսկ անհատների միջև հարաբերությունների ռոլորում⁷: Մասնավոր կյանքը ներառում է անձի ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը, և պետությունն ունի պոզիտիվ պարտականություն կանխելու այլ անձանց կողմից անհատի ֆիզիկական և հոգևոր ամբող-

ջականության խախտումը, երբ իշխանությունները գիտեին կամ պարտավոր էին իմանալ նման խախտման վտանգի մասին: Դատարանը նաև նշել է, որ պետությունն ունի պոզիտիվ պարտականություն՝ երաշխավորելու մարդու արժանապատվության նկատմամբ հարգանքը և որոշ առումներով կյանքի որակը⁸: Ավելին, դատարանն իր մեկ այլ վճռում⁹ կրկնել է «պոզիտիվ պարտականություն» հասկացության հետևյալ սկզբունքները. Պետության՝ Կոնվենցիայից բխող պոզիտիվ և նեգատիվ պարտականությունները գնահատելիս, կիրառվող սկզբունքները նույնական են: Ուշադրություն պետք է դարձնել արդար հավասարակշռությանը, որ պետք է պահպանվի անհատի և հասարակության մրցակցող շահերի միջև՝ հաշվի առնելով 8-րդ հոդվածի երկրորդ պարագրաֆի պահանջները¹⁰: «Հարգանք» եզրույթը հստակ բովանդակություն չունի պոզիտիվ պարտականությունների առնչությամբ. հաշվի առնելով անդամ պետություններում առկա փորձի և իրավիճակների տարբերությունները՝ նշված հասկացության պահանջները գործից գործ որոշակիորեն կարող են տարբերվել¹¹:

Այնուամենայնիվ, որոշակի գործոններ դիտարկվում են որպես պետության պոզիտիվ պարտականությունների բովանդակությունը գնահատելու համար համարժեք: Որոշ գործոններ վերաբերում են դիմումատուին. վտանգված շահի կարևորությունը, արդյոք մասնավոր կյանքի «հիմնարար արժեքները» կամ «էական ասպեկտները» շոշափում են սոցիալական իրականության և օրենքի միջև առկա անհամապատասխանության ազդեցությունը դիմումատուի վրա, տեղական համակարգում վարչական և իրավական պրակտիկայի համապատասխանությունը միմյանց¹²:

Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ պոզիտիվ պարտականությունը չի ենթադրում, որ պետությունը պետք է պատասխանատվություն կրի ցանկացած

իրավիճակում ցանկացած սուբյեկտի կողմից ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի ցանկացած միջամտության համար: Համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու պարտականությունը պետք է այնպես մեկնաբանվի, որ անհնար կամ անհամաչափ բեռ չդրվի իշխանությունների վրա: Դատարանի համար ֆիզիկական ամբողջականության նկատմամբ առկա ոչ բոլոր ռիսկերը կարող են հանգեցնել իշխանությունների վրա այդ ռիսկերի իրականացումը կանխելու նպատակով օպերատիվ միջոցներ ձեռնարկելու կոնվենցիոն պահանջ դնելուն: Դատարանի կարծիքով, պետք է հաստատվի, որ իշխանությունները տեղյակ էին կամ պարտավոր էին տեղյակ լինել անձի կյանքին կամ ֆիզիկական ամբողջականությանն սպառնացող իրական և անմիջական վտանգի մասին և իրենց լիազորությունների շրջանակում միջոցներ չեն ձեռնարկել, որոնց իրականացումը, եթե ողջամտորեն գնահատվի իրավիճակը, ակնկալվում է վտանգներից խուսափելու համար:

Դատարանը գտել է նաև, որ եթե կյանքի կամ ֆիզիկական ամբողջականության իրավունքը դիտավորությամբ չի խախտվել, ապա «արդյունավետ դատական համակարգ» ստեղծելու պոզիտիվ պարտականությունը չի պահանջում, որ անպայման բոլոր դեպքերում քրեական պատասխանատվություն նախատեսվի, և բավարար կլինի, եթե գոհի համար երաշխավորվի քաղաքացիական, վարչական, նույնիսկ կարգապահական միջոցների հասանելիությունը¹³: Ռումինիայի դեմ գործի շրջանակում, կիրառելով նշված սկզբունքերը, դատարանը հանգել է եզրակացության, որ պետության կողմից առկա իրավիճակը փոխելուն ուղղված անհրաժեշտ միջոցներ չձեռնարկելու պատճառով անձը ենթարկվել է հարձակման թափառող շների կողմից, որի արդյունքում պետության կողմից չի կատարվել դիմումատուի մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքը երաշխա-

վորելու՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածից բխող պոզիտիվ պարտականությունը: Հետևաբար, խախտվել է դիմումատուի մասնավոր կյանքը հարգելու վերաբերյալ դրույթը¹⁴: Պետության պոզիտիվ պարտականությունը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել, որ ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը հանդիսացող իրավունքի գերակայությունը հանդիսանում է Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածների անբաժանելի մասը: Իրավունքի գերակայությունից բխող պահանջներին համապատասխանելը ենթադրում է, որ տեղական իրավունքի կանոնակարգումները պետք է ապահովեն իրավական պաշտպանության միջոցների առկայությունն ընդդեմ հանրային իշխանությունների կողմից Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներին կամայական միջամտություններից: Կոնվենցիայի նպատակը ոչ թե տեսական իրավունքների, այլ գործնական և արդյունավետ իրավունքների երաշխավորումն է: Չնայած 8-րդ հոդվածը հստակ ընթացակարգային պահանջներ չի ամրագրում, սակայն այս դրույթով երաշխավորված իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար կարևոր է, որ համապատասխան որոշումների ընդունման գործընթացը լինի արդար և այնպիսին, որ պատշաճ հարգանք դրսևորվի այս հոդվածով պաշտպանվող շահերի նկատմամբ:

ՀՀ օրենսդրության որակը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքից բխող պահանջներին համապատասխանությունն ամբողջությամբ ուսումնասիրելու նպատակ չհետապնդելով՝ այնուամենայնիվ ցանկանում ենք անդրադառնալ «Բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման մասին» 1996 թվականի մարտի 4-ի ՀՀ օրենքին¹⁵ (այսուհետ նաև՝ Օրենք): Նշված օրենքի նախաբանում ամրագրված է, որ այն սահմանում է մարդու առողջության պահպանման սահմանադրական իրավունքի իրականացումն ապահովող բժշկական

օգնության և սպասարկման կազմակերպման, իրավական, տնտեսական և ֆինանսական հիմունքները: Գործող Սահմանադրության մեջ առողջության պահպանումը ոչ թե Սահմանադրության երկրորդ գլխում ամրագրված հիմնական իրավունք է, որի սահմանափակման հիմքերը և կարգն ամրագրված են Սահմանադրությամբ, այլ հանդիսանում է տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված օրենսդրական երաշխիքներից մեկը: Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, օրենքին համապատասխան, ունի առողջության պահպանման իրավունք: Այսինքն՝ Սահմանադրությունը չի ամրագրում առողջության պահպանման նվազագույն պահանջներ, իսկ Սահմանադրությամբ նախատեսված առողջության պահպանման իրավունքի բովանդակությունն ուղղակիորեն կախված է քաղաքական մարմին հանդիսացող Ազգային ժողովի քաղաքական կամքից: Թեև նման կանոնակարգումները հնարավոր է դիտարկել օրենքի առջև հավասարության, խտրականության արգելքի սկզբունքների լույսի ներքո, սակայն հնարավոր չէ գնահատել հիմնական իրավունքների սահմանափակման այնպիսի կարևորագույն սկզբունքների լույսի ներքո, ինչպիսիք են իրավունքների սահմանափակման որոշակիության սկզբունքը, իրավունքների սահմանափակման համաչափության սկզբունքը, իրավունքի վերաբերյալ դրույթների էության անխախտելիության սկզբունքը և այլն: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է նշել, որ թեև նշված օրենքը օրենսդրական երաշխիք է, ուղղակիորեն առնչվում է մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության հիմնական իրավունքին, հետևաբար՝ իր բոլոր կարգավորումներով պետք է համապատասխանի հիմնական իրավունքների հարգման և պաշտպանության սահմանադրական և միջազգային իրավական բոլոր պահանջներին:

Հիշյալ օրենքի՝ «Բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու մարդու իրավունքը» վերտառությամբ 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, տարիքից, առողջական վիճակից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից, Հայաստանի Հանրապետությունում ունի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալու իրավունք, իսկ 2-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալ անվճար կամ արտոնյալ պայմաններով՝ պետության կողմից երաշխավորված առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերի շրջանակներում:

Այս դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պետության կողմից երաշխավորված առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերից դուրս բժշկական օգնությունը և սպասարկումը կարող է լինել վճարովի և առանց արտոնությունների, սակայն, կարծում ենք, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ բժշկական օգնությունը և սպասարկումը կառնչվեն մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի երաշխավորմանը, մնան մոտեցումը չի կարող արդարացվել և համարվել Սահմանադրությանը համապատասխանող: Օրենքի 5-րդ հոդվածում ամրագրված են բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալիս մարդու իրավունքները, ըստ որի՝ բժշկական օգնության դիմելիս, ինչպես նաև բժշկական օգնություն և սպասարկում ստանալիս յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի՝

- ա) ընտրել բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողին,
- բ) ստանալ բժշկական օգնություն և սպասարկում՝ հիպիենայի պահանջներին համապատասխանող պայմաններում,
- գ) պահանջել բժշկի օգնությանը դիմելու փաստի, իր առողջական վիճակի, հետազոտման, ախտորոշման և բուժման

ընթացքում պարզված տեղեկությունների գաղտնիության ապահովում, բացի ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերից,

դ) իրազեկ լինել իր հիվանդության մասին և համաձայնություն տալ բժշկական միջամտության համար,

ե) հրաժարվել բժշկական միջամտությունից, բացի սույն օրենքով նախատեսված դեպքերից,

զ) արժանանալ հարգալից վերաբերմունքի՝ բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնողների կողմից:

Այս իրավունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք բոլորն էլ ուղղակի առնչվում են ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին և կոչված են երաշխավորելու մարդու հիմնական իրավունքի նկատմամբ հարգանքը: Բացի այդ՝ Օրենքի 6-րդ հոդվածը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի կրողին հնարավորություն է տալիս, որպեսզի նա ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ստանա փոխհատուցում բժշկական օգնության և սպասարկման կազմակերպման և իրականացման ընթացքում իր առողջությանը հասցված վնասի դիմաց:

Օրենքի կարգավորումների շրջանակում կարևոր է նաև բժշկական միջամտության համար համաձայնության առկայության հարցը, քանի որ այն ուղղակի առնչվում է մարդու՝ սեփական հայեցողությամբ իր մարմինը տնօրինելու իրավագործությանը: «Համաձայնություն բժշկական միջամտության համար» վերտառությամբ 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Մարդու համաձայնությունը բժշկական միջամտության համար անհրաժեշտ պայման է, բացի սույն օրենքով նախատեսված դեպքերից: Բուժողի կամ բուժփողի պահանջով համաձայնությունը կարող է լինել նաև գրավոր: 18 տարին չլրացած կամ օրենքով սահմանված կարգով անգործունակ ճանաչված պացիենտին, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ պացիենտի վիճակը թույլ չի տալիս արտահայտել իր կամքը, բժշկական միջամտության

համար համաձայնությունը տրվում է նրա օրինական ներկայացուցչի կողմից: Օրինական ներկայացուցչի բացակայության դեպքում, եթե բժշկական միջամտությունը հետաձգման ենթակա չէ, բժշկական միջամտության վերաբերյալ որոշումը, ելնելով պացիենտի շահերից, կայացվում է բժշկական խորհրդակցության (կոնսիլիումի), իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ բժշկի կողմից»: Այս հոդվածի համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ բժշկական միջամտության համար հստակ արտահայտված համաձայնությունը պարտադիր պայման է: Մարդու հստակ արտահայտված կամքը կարևոր նշանակություն ունի նաև բժշկական միջամտությունից հրաժարվելու դեպքում, որն ամրագրված է Օրենքի 17-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք կամ նրա օրինական ներկայացուցիչ իրավունք ունի հրաժարվել բժշկական միջամտությունից կամ պահանջել ընդհատել այն, բացի սույն օրենքի 16 հոդվածով նախատեսված դեպքերից:

Ըստ էության, միայն հստակ և ազատորեն արտահայտված համաձայնության պայմանով բժշկական միջամտության կանոնից երեք բացառություն է նախատեսվում, որոնցից մեկը վերաբերում է օրինական ներկայացուցչի բացակայության դեպքին, եթե բժշկական միջամտությունը հետաձգման ենթակա չէ: Մյուս երկու դեպքերն ամրագրված են Օրենքի 16-րդ հոդվածում, ըստ որի՝ առանց մարդու կամ նրա օրինական ներկայացուցչի համաձայնության թույլատրվում է իրականացնել բժշկական օգնություն և սպասարկում՝

- մարդու կյանքին սպառնացող վտանգի,
- ինչպես նաև շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերում՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Ֆիզիկական անձեռնմխելիության

իրավունքի երաշխավորման հարցում պետության պոզիտիվ պարտականություններին անդրադարձել են ինչպես այլ երկրների բարձրագույն դատական ատյանները, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը: Մասնավորապես, Բրազիլիայի դաշնային գերագույն դատարանը, գնահատելով ձերբակալված անձի ֆիզիկական ամբողջականության նկատմամբ հարգանքի երաշխավորման հարցում պետության դերը, գտել է, որ ձերբակալված անձի մահվան առնչությամբ սահմանադրությունը պետության վրա դնում է հատուկ պարտականություն գործել այնպես, որ երաշխավորվի ազատագրվածների ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականության նկատմամբ հարգանքը: Սա հիմնարար իրավունք է կապված մարդկային արժանապատվության սկզբունքի հետ, որն արժեքանական հիմք է հանդիսանում բոլոր հիմնարար իրավունքների համար: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ անձը կարող է մահանալ տարբեր պատճառներով՝ սպանություն, ինքնասպանություն, դժբախտ պատահար կամ բնական մահ: Եթե ապացուցված է, որ պետությունը չէր կարող կանխել ազատագրվածի մահը, ապա առկա չէ պատճառահետևանքային կապ հետևանքի՝ մահվան, և պետության՝ իր պարտականությունները չկատարելու հետ: Հետևաբար, պետությունը պարտավոր չէ դրա համար պատասխանատվություն կրելու¹⁶:

Ինչ վերաբերում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին, ապա Ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի հարգմանն ուղղված պետության պոզիտիվ պարտականությունների առնչությամբ վերջինս նշել է, որ մասնավոր կյանքը ներառում է, ի թիվս այլ հանգամանքների, անձի ֆիզիկական և հոգեկան ամբողջականությունը, և պետությունն ունի այս ամբողջականության նկատմամբ արդյունավետ հարգանք երաշխավորելու պոզիտիվ պարտականություն, իսկ հիլիության արհեստական ընդհատման

պետական կարգավորումները վերաբերում են մասնավոր կյանքի և հանրային շահի ավանդական հավասարակշռմանը: Նման իրավական կարգավորումները թերապետիկ ընդհատման դեպքում պետք է գնահատվեն նաև ապագա մայրերի ֆիզիկական ամբողջականությունը երաշխավորելու պետության պոզիտիվ պարտականությունների տեսանկյունից¹⁷: Դիմումատուի մասնավոր և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի վրա թունավոր արտանետումների ուղղակի ազդեցությունը նշանակում է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի է այդ իրավիճակի նկատմամբ: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի օբյեկտն անհատի պաշտպանությունն է հանրային իշխանությունների կամայականություններից, սակայն այն չի պահանջում պետությունից միայն գերծ մնալ նման միջամտությունից. Ի հավելումն այս հիմնական պարտականության, կարող են լինել նաև պոզիտիվ պարտականություններ արդյունավետորեն երաշխավորելու մասնավոր կամ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքը: Դատարանը կրկնել է, որ շրջակա միջավայրի լուրջ աղտոտվածությունը կարող է ազդել մարդու առողջության վրա և գրկել նրան օգտվելու իր տնից այնպես, որ բացասաբար չանդրադառնա նրա մասնավոր և ընտանեկան կյանքի վրա¹⁸: Գտնելով, որ լուրջ արտանետումները շրջակա միջավայր կարող են ազդել մարդու առողջության վրա և դրանով միջամտել նրա մասնավոր կյանքին, Դատարանը հստակորեն ընդլայնել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի շրջանակը՝ ներառելով նաև մարդու բնապահպանական իրավունքները¹⁹:

Ամփոփելով վերլուծությունը՝ գտնում ենք, որ ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը և պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են, որոնք ներառում են առնվազն հետևյալ գործողությունները.

- հանրային իշխանության մարմինները և պաշտոնատար անձինք պարտավոր են ձեռնպահ մնալ ֆիզիկական անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մեկին միջամտելուց՝ բացառությամբ Սահմանադրությամբ սահմանված սահմանափակման դեպքերի, և այն չափով, ինչ չափով, որ թույլ է տալիս համաչափության սկզբունքը,

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է արդյունավետ ընթացակարգեր և կառուցակարգեր ամրագրել, որոնք և օրենսդրական մակարդակում և գործնականում կերաշխավորեն, որ ցանկացած անձ ձեռնպահ մնա ֆիզիկական անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մեկին միջամտելուց,

- հանրային իշխանությունը ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքին առնչվող գործունեություն իրականացնող սուբյեկտներին թույլտվություն տրամադրելիս կամ լիազորություն պատվիրակելիս պարտավոր է ամրագրել այնպիսի պահանջներ, որոնք տվյալ գործունեության ընթացքում կերաշխավորեն Ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը,

- բնապահպանական ոլորտը կարգավորելիս հանրային իշխանությունն իր հանրային քաղաքականությունը և դրա հիման վրա կոնկրետ գործընթացները պետք է այնպես կազմակերպի, որ անձի առողջության վրա դրա բացասական ազդեցությունը նվազագույնի հասնի,

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է իրավական արդյունավետ միջոցներ ստեղծել ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքի ոչ իրավաչափ միջամտությունը կասեցնելու, իսկ արդեն խախտված իրավունքի դեպքում դրա արդյունավետ վերականգնումը և դրա արդյունքում պատճառված վնասի, ներառյալ՝ բարոյական վնասի փոխհատուցումը երաշխավորելու համար:

- ¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ քողարկում Հոդ. 25:
- ² Տե՛ս Г. Овадюк, Конституционное право на личную неприкосновенность человека и гражданина в Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва – 2006, էջեր 18-19:
- ³ Տե՛ս <http://docstore.ohchr.org>:
- ⁴ Տե՛ս **Storck v. Germany**, judgment 16 June 2005, Final 16/09/2005: Տե՛ս նաև՝ **X and Y v. the Netherlands**, § 23, և **Hatton and Others v. the United Kingdom [GC]**, no. 36022/97, § 98:
- ⁵ Տե՛ս **Storck v. Germany**, judgment 16 June 2005, Final 16/09/2005, § 151:
- ⁶ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ⁷ Տե՛ս նաև՝ **Stjerna v. Finland**, judgment 25 November 1994, **Botta v. Italy**, judgment 24 February 1998:
- ⁸ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, FINAL26/10/2011, նաև՝ **L. v. Lithuania**, judgment, STRASBOURG 11 September 2007:
- ⁹ Տե՛ս **A.B. and C. v. Ireland**, judgment 16 December 2010:
- ¹⁰ Տե՛ս **Gaskin v. the United Kingdom**, judgment 7 July 1989:
- ¹¹ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ¹² Տե՛ս **B. v. France**, judgment 25 March 1992:
- ¹³ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final26/10/2011:
- ¹⁴ Տե՛ս **Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania**, judgment 26 July 2011, Final 26/10/2011:
- ¹⁵ Ընդունվել է 04.03.1996թ., ուժի մեջ է մտել 16.05.1996թ.: Տե՛ս ՀՀԱԺՏ 1996/7-8:
- ¹⁶ Տե՛ս <http://www.codices.coe.int>:
- ¹⁷ Տե՛ս **Tysiac v. Poland**, judgment 20 March 2007, Final 24/09/2007:
- ¹⁸ Տե՛ս **Guerra and Others v. Italy**, judgment 19 February 1998:
- ¹⁹ Տե՛ս **Harris, O’Boyle and Warbrick**, *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 2009, p. 367 (902 pages): Տե՛ս նաև **Lopez Ostra v. Spain**, judgment 09 December 1994:

RESUME - РЕЗЮМЕ

GUARANTEES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO THE PHYSICAL IMMUNIZATION

Arthur Nahapetyan

PhD student at the Chair of Law at the European Educational Academy

In the article a number of topical issues regarding the safeguards of the exercise of the right of physical immunity in the light of various legal acts, theoretical sources and the practice of the supreme judicial bodies of some states have been presented. Taking into account the legal positions of the European Court of Human Rights, it was touched upon the positive responsibilities of the state in this area. Based on the analysis have been made some theoretical generalizations and have been presented scientific-researched recommendations.

Keywords: *physical immunity, physical integrity, personal health, private life, public authority*

ГАРАНТИИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ФИЗИЧЕСКУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ

Артур Наапетян

*Аспирант юридической кафедры
Европейской образовательной академии*

В статье рассматривается ряд актуальных вопросов, касающихся гарантий реализации права на физическую неприкосновенность в свете различных правовых актов, теоретических источников и практики высших судебных органов некоторых государств.

Принимая во внимание правовые позиции Европейского суда по правам человека, в статье мы рассмотрели позитивные обязанности государства в этой области. По результатам проведенного нами анализа были сделаны некоторые теоретические обобщения и представлены разработанные научно-исследовательские рекомендации.

Ключевые слова: *физическая неприкосновенность, физическая целостность, личное здоровье, личная жизнь, государственная власть*

Բանալի բառեր - *ֆիզիկական անշեղմնիխիտություն, ֆիզիկական ամբողջականություն, անձի առողջություն, մասնավոր կյանք, հանրային իշխանություն*

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ՄՇՏԱԳԻՏԱՐԿՄԱՆ ՏԵՄԱԿ

Սահմանադրականությունը պահանջում է իրական ժողովրդավարական քաղաքական համակարգ, որը գործում է սահմանադրության համաձայն զարգացած սահմանադրական լուծումների շրջանակում: Այսպիսի քաղաքական համակարգերում պետական իշխանությունը կաշկանդված է ընտրողների վստահությամբ, հետևաբար, այն պետք է պատասխանատու լինի ժողովրդի առջև: Այն առաջացնում է պետության պոզիտիվ պարտականություն իր լիազորությունների ուժով ապահովել սահմանադրության գերակայությանը և վերջինիս պրակտիկ իրացվելիությունը¹:

Կարևոր է նշել, որ սահմանադրության գերակայության մասին բարձրաձայնողներն են հիմնականում իրավագետները², և վերջիններիս առջև առաջացող հիմնական խնդիրն է՝ պահանջել իշխանությունից գործել սահմանադրության շրջանակում, քանի որ քաղաքական գործիչները կարող են հակված լինել ընդունել այնպիսի կարգավորումներ, որոնք ոչ միշտ են համապատասխանում սահմանադրությանը: Մյուս կողմից սահմանադրականությունը կարող է քննադատվել որպես անիրական քաղաքականության վերջին խոստում³:

Իրավունքի գերակայության սկզբունքը սահմանադրականության կարևորագույն պահանջներից է: Իշխանությունների բաժանման սկզբունքի հետ միասին դրանք կազմում են կատարյալ սահմանադրականության գաղափար սահմանադրական նորմի և հիմնարար սկզբունքների համադրության ներքո, որտեղ մարդիկ կգիտակցեն, որ իրենց գոյը կանոնակարգում է ոչ թե իշխանությունը,

այլ հիմնարար սահմանադրական նորմերը: Այն պահանջում է ինչպես սահմանադրության, այնպես էլ ամբողջ իրավական համակարգի նկատմամբ հարգանքի ձևավորման և վստահության արմատավորմանը⁴:

Սահմանադրական մշտադիտարկման համակարգը տեսականորեն պարունակում է իր սուբյեկտային կազմը, որոնք ամրագրում են մշտադիտարկման հիմնական ուղղությունները, ստանում են որոշակի պարտականությունների և իրագործման եղանակներ:

Սահմանադրական մշտադիտարկման սուբյեկտներ են՝

- քաղաքացիական հասարակությունը,
- պետության գլուխը,
- սահմանադրական վերահսկողության մարմինը,
- օրենսդիր մարմինը,
- գործադիր մարմինը,
- ընդհանուր իրավասության դատարանները,
- պետական այլ մարմիններ:

Նշված համակարգում բոլոր սուբյեկտները պետք է ստանձնեն հնարավոր միջոցներ իրականացնելու համար իրենց առջև դրանց նպատակները:

Սահմանադրությամբ կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների կարևորությունը, սահմանադրական նորմերի գերակայության անհրաժեշտությունը պահանջում են հատուկ իրավական պաշտպանություն: Այդ պաշտպանությունն ուղղված է հասարակական և պետական կարգի, անձի կարգավիճակի իրավական կայունության, սահմանադրական նորմերի անվերապահելի կա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տարումը բոլոր հասցեատերերի կողմից՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, յուրաքանչյուր ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, անխախտության վրա: Ներկայումս գործող մեխանիզմների շարքում առաջադեմ լուծում է համարվում սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտը: Հայկական իրականության մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանի ձևավորումից ի վեր ՀՀ սահմանադրական դատարանը ձեռք է բերել բավական մեծ փորձ օրենսդրական բացերի և իրավական որոշակիության հաղթահարման:

Իր էությամբ սահմանադրական վերահսկողությունը ներկայումս իրականացվում է օբյեկտի՝ Սահմանադրության հետ դիսկրետ համադրման եղանակով, իսկ մշտադիտարկումն ենթադրում է հասարակության մեջ սահմանադրականության անընդհատ ու համակարգված բացահայտում⁵: Սահմանադրական մշտադիտարկումն ավելի լայն հասկացություն է և իր մեջ ներառում է նաև սահմանադրական վերահսկողությունը:

Ախտորոշումը կիրառվում է տարբեր ոլորտներում՝ բժշկության մեջ, տեխնիկական ոլորտներում, տնտեսությունում: Սահմանադրական ախտորոշումը ենթադրում է հասարակության մեջ սահմանադրականության գնահատման ողջ գործընթացը, սահմանադրորեն ամրագրված նորմերի ու սկզբունքների իրական հասարակական հարաբերությունների համապատասխանության բացահայտումը: Սահմանադրական ախտորոշման օբյեկտ են առհասարակ հասարակական կյանքն ամբողջությամբ, սահմանադրորեն սահմանված ֆունկցիոնալ հավասարակշռության վիճակը, և, մասնավորապես, իշխանության մարմինների գործունեությունը⁶:

Հատկապես հասարակական վերափոխումների ժամանակաշրջանում կամ սահմանադրական անկայուն հավասարակշռության պայմաններում սահմանադրական ախտորոշման հիմնական

խնդիրներն են, մասնավորապես.

- խախտված սահմանադրական հավասարակշռության բացահայտումը, տվյալ խախտման բնույթի և դրսևորման ձևերի գնահատումը՝ իրավիճակի բազմագործոն գնահատման հիման վրա,
- այդ խախտումների պատճառի բացահայտումը և գործիքակազմի առաջադրումը՝ խախտված սահմանադրական հավասարակշռությունը վերականգնելու համար: Սահմանադրական ախտորոշումը պետք է հենվի հետևյալ հիմնական սկզբունքների վրա.
- սահմանադրական հավասարակշռության ցանկացած խախտման բացահայտում անընդհատ գործողության ռեժիմում,
- խախտման բնույթի բացահայտում, սահմանադրականության վերականգնման միջոցների և եղանակների առաջադրում,
- ֆունկցիոնալ հավասարակշռությունը վերականգնելիս նոր խախտում չթույլատրելու երաշխավորվածություն⁷:

Հետևողական սահմանադրական ախտորոշում իրականացնելու համար անհրաժեշտ է առանձնացնել ինդիկատորների այնպիսի համակարգ, ինչն ի վիճակի կլինի համակողմանիորեն և ամբողջական բնութագրել ուսումնասիրվող հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականությունը: Նման ինդիկատորների համակարգեր հաճախ են օգտագործվում շատ միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Լավ օրինակ կարող է ծառայել ամերիկյան «Freedom House» կազմակերպության ամենամյա հետազոտություններն աշխարհի երկրներում սահմանադրական ժողովրդավարության զարգացումների միտումների վերաբերյալ⁸, ինչպես նաև Միջազգային արդարադատական ծրագիրը՝ իրավունքի գերակայության ինդեքսի որոշման առնչությամբ⁹: Նման հետա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

գոտության գիտական մեթոդիկայի փորձ է կատարվել նաև Հայաստանում՝ նախ՝ կատարվում է գնահատող պարամետրերի ընտրություն, երկրորդ՝ մոդելային մոտեցման եղանակով այդ պարամետրերը համադրվում են նորմատիվ պարամետրերի (էտալոնային ցուցանիշների) հետ և ելնելով շեղումից՝ տրվում է համակարգի հիմնավորված ախտորոշում¹⁰:

Յուրաքանչյուր ինդիկատորն ունի իր արտացոլումը հասարակության մեջ, որի առաջին հայացքից պարզ պատասխանը հանգեցնում է գլոբալ խնդիրների բացահայտմանը: Սահմանադրական ախտորոշումը թույլ է տալիս բացահայտել այն, ինչը, միգուցե և հաճախ կարելի է հանդիպել առօրյա կյանքում, սակայն այս իրավիճակում այն ստանում է գիտական պաշտպանվածություն, որն առաջադրում է կառուցողական մոտեցումներ իրավիճակի շտկման նպատակով:

Համալիր գիտական հետազոտության և սահմանադրականության իրական վիճակի բազմագործոն գնահատման համար կարևոր է վերոնշյալ բոլոր բնութագրիչների համադրումը, ինչպես նաև դրանց հիման վրա ամփոփ (ինտեգրալ) ցուցանիշի որոշումը: Նման ցուցանիշի քանակական որոշակիությունը հնարավորություն կտա բացահայտելու սահմանադրականության ձևախեղումների նեղ տեղերը և իրականացնելու դրանց հաղթահարման ծրագրամպատակային քաղաքականություն¹¹:

Սահմանադրական մշտադիտարկման համար կարևոր ձև է հասարակության շրջանում սոցիոլոգիական հարցումներ կատարելու մեխանիզմը: ՀՀ սահմանադրության փոփոխությունների հանրաքվեի անցկացման ժամանակահատվածում հանրաքվեի ընդհանուր մասնակիցների ցուցակներում ընդգրկված քաղաքացիների թիվը կազմում էր 2.566.998 մարդ, մինչդեռ քվեարկության մասնակիցների թիվն էր 1.302.613 մարդ, որից «այո» քվեարկած մասնակիցների թիվը կազմում էր 825.521 մարդ¹²: Նման

իրավիճակի պայմաններում, թեև ապահովել է սահմանադրությամբ հանրաքվեի անցկացման հետ կապված մասնակիցների նվազագույն քանակի մասնակցությունը, այդուհանդերձ հարց է առաջանում, արդյո՞ք հանրությունը սահմանադրորեն է ապահովում իր գոյը, եթե այն փոփոխելու ժամանակ մասնակիցների թիվը կազմում է ցուցակներում ընդգրկված անձանց գրեթե կեսը: Խնդիրը կայանում է նրանում, որ նույնիսկ հանրաքվեն թեպետ գրանցեց նոր փոփոխությունների պահանջարկը, սակայն քվեարկության չմասնակցած անձանց թիվը, ըստ էության՝ գերազանցելով կողմ կամ դեմ քվեարկածների թիվը, թույլ է տալիս պարզելու, որ ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրության, ինչպես նաև այն փոփոխելու հետ կապված «այո» կամ «ոչ» քվեարկած հասարակության անդամների քանակը գերազանցող մասը չի օգտագործել իր քաղաքացիական իրավունքը, այդ ամենը անմիջականորեն կապված են սահմանադրական հենց այդ իրավունքի նկատմամբ քաղաքացիական հասարակության պատկերացումների շեղումների հետ: Եթե իշխանությունների ձևավորման ժամանակ այդ կամ այն գաղափարախոսության նկատմամբ վստահություն չունենալու պայմաններում մարդիկ չեն իրացնում ընտրական իրավունքները, ապա սահմանադրական հանրաքվեի դեպքում խնդրին առավել քան կարևոր է: Այդ նույն խնդրի պատճառների բացահայտման նպատակով սոցիոլոգիական հարցումներ անմիջական պատասխան են ստանում սահմանադրության նկատմամբ վերաբերմունքի համար: Իհարկե, մի կողմից սահմանադրական փոփոխությունների հեղինակներն ունեն իրենց պարտականությունը հասարակությանը ներկայացնելու հիմնական փոփոխությունների նպատակը, ինչպես նաև առկա խնդիրները, սակայն այդ հանգամանքը որևէ կերպ չպետք է բխեցնի այն իրավիճակին, երբ հասարակության մի

ամբողջ զանգված նույնիսկ մեկ անգամ չընթերցելով և ծանոթ չլինելով սահմանադրական նորմերին, գնալով քվեարկության իրացնում է իր սահմանադրական իրավունքը: Ավելին, այդ իրավիճակը շատ ավելի վտանգավոր հետևանքների կարող է առաջացնել: Հասարակ սոցիո-

լոգիական հարցումները կարող են անցկացվել քաղաքացիական հասարակության կողմից, ընդ որում՝ անաչառ և անկախ հարցումները տալիս են ամենալայն պատկերը սոցիումի սահմանադրության նկատմամբ վերաբերմունքի վերաբերյալ:

-
- 1 Branko Smerdel: “Ustavno pravo europske Hrvatske” (“Constitutional Law of European Croatia”), Zagreb, 2013, p. 9 -14.
 - 2 Anne Peters: “The Merits of Global Constitutionalism”, Indiana Journal of Global Legal Studies, Vol. 16; 2009, p. 401.
 - 3 Jan Klabbers: “Constitutionalism Lite”, International Organizations Law Review. Rev, 2004, Koniglijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, p. 31, 48.
 - 4 Jeremy Waldron: “Constitutionalism — A Skeptical View”, in Thomas Cristiano, John Christman: “Contemporary Debates in Political Philosophy”, Wiley-Blackwell, 2009, p. 279.
 - 5 Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշտադիտարկում, - Եր., Նժար, 2016, 81 էջ:
 - 6 Бондарь Н. С., Конституционная модернизация российской государственности: в свете практики конституционного правосудия, - М., 2014, с. 14.
 - 7 Հարությունյան Գ. Գ., Սահմանադրական մշտադիտարկում, -Եր., Նժար, 2016, 88 էջ:
 - 8 <http://www.freedomhouse.org>.
 - 9 The World Justice Project /worldjusticeorject.org/, Rule of Law index, 2010-2015.
 - 10 G. Harutyunyan, A. Mavcic - THE CONSTITUTIONAL REVIEW AND ITS DEVELOPMENT IN THE MODERN WORLD (A COMPARATIVE CONSTITUTIONAL ANALYSIS), Yerevan Ljubljana, 1999, - p. 385-392.
 - 11 Арутюнян Г. Г. Конституционализм. уроки, вызовы, гарантии, – Киев, «Логос», 2011, с. 99-100.
 - 12 <http://res.elections.am/images/doc/06.12.15v.pdf>.

RESUME - РЕЗЮМЕ

CONSTITUTIONAL DIAGNOSTICS AS TYPE OF CONSTITUTIONAL MONITORING

Arman Stepanyan

PhD student, Russian-Armenian (Slavonic) University

The establishment of the Institute of constitutional monitoring in the modern reality of the constitutional reforms is of great importance to identify the constitutional gaps and assure the direct functioning of constitutional norms. Particular emphasis is placed on constitutional monitoring through constitutional diagnostics.

Keywords: *constitution, constitutional monitoring, constitutional diagnostics, assessment, indicator*

КОНСТИТУЦИОННАЯ ДИАГНОСТИКА КАК ВИД КОНСТИТУЦИОННОГО МОНИТОРИНГА

Арман Степанян

Аспирант Российско-Армянского университета, специальность

В статье изучается институт конституционного мониторинга, создание которого в современных реалиях конституционных реформ имеет большое значение для выявления пробелов в конституционных законах и обеспечения прямого функционирования конституционных норм. Особое внимание уделяется конституционному мониторингу, осуществляемому посредством конституционной диагностики.

Ключевые слова: *конституция, конституционный мониторинг, диагностика конституции, оценка, индикатор*

Բանալի բառեր - *սահմանադրություն, սահմանադրական վշրադիրարկում, սահմանադրության արևորոշում, գնահատում, ինդիկատոր*

Մարթա ՄԵԼԻՔՍԵԹՅԱՆ

*ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության Մալաթիայի բաժնի անչափահասների գործերով բաժանմունքի պետ, ոստիկանության փոխգնդապետ
Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի հայցորդ*

ԵՐԵՒԱՅԻՆ ՊԱՍՏԻԱՐԱԿԵԼՈՒ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՉԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Պետք է ցավով արձանագրել, որ վերջին տասնամյակում աճել է անչափահասների դեմ ուղղված հանցագործությունների թիվը: Այս մտահոգիչ ցուցանիշը վկայում է այն մասին, որն հայ հասարակությունում կորում են առավել կարևոր մարդասիրական արժեքները:

Մտահոգիչ է այն, որ անչափահասների դեմ ուղղված տարաբնույթ ոտնձգությունների հեղինակները հաճախ ընտանիքի անդամներն են, բարեկամական կապի մեջ գտնվող անձինք կամ նրանք, ում վրա դրված է երեխային դաստիարակելու պարտականությունը:

ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի հանձնարարությամբ՝ ՀՀ ՔԿ-ում ներդրվել է երեխաների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ ՀՀ ՔԿ վարույթում քննվող քրեական գործերի առանձին վիճակագրության վարման կառուցակարգ:

Այսպես՝ վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ ՀՀ քննչական կոմիտեի վարույթում 2017 թվականի առաջին կիսամյակի ընթացքում քննվել է երեխաների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ 139 քրեական գործ, որոնցից 2-ը՝ ՀՀ ՔԿ զինվորական քննչական գլխավոր վարչության վարույթում¹:

Ներկայացված վիճակագրությունը մտահոգիչ է: Երեխաների դաստիարակելու պարտականությունը չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, հոգեկան կամ ֆիզիկական բռնության ենթարկելն առկա են ինչպես ընտանիքում, այնպես էլ ընտանիքից դուրս՝ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում, նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում և այլն:

Կարծում ենք, երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների կանխարգելումը ոստիկանության գործունեության գլխավոր ուղղություններից է, որի խնդիրներն ամրագրված են «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածում:

Ներգործության կանխարգելիչ միջոցների կիրառման ոլորտի ընդլայնումն անմիջականորեն բխում է պետության երկարատև սոցիալական քաղաքականության հիմնարար դրույթներից: Երեխաների նկատմամբ տարաբնույթ ոտնձգությունների վերաբերյալ վիճակագրությունը պայմանավորված է նաև սոցիալական աշխատողների, ոստիկանության և քննիչների կողմից հիշյալ ոտնձգությունները բացահայտող ցուցիչների և հատկանիշների վերաբերյալ իրագեկվածությամբ:

Հասարակությունում տեղի ունեցող փոփոխությունները պայմանավորել են երեխաներ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության պետական քաղաքականության ձևավորման անհրաժեշտությունը: Դրա հետ մեկտեղ պետք է փաստել, որ այս ոլորտում առկա իրավիճակը բնութագրվում է հակասական տեղեկանքներով:

Երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների, ի թիվս՝ երեխային դաստիարակելու պարտականությունը չկատարելու կանխարգելումը կարևոր գործընթաց է, որը կարելի է պայմանականորեն բաժանել երկու փուլի:

Առաջինի էությունը կայանում է պատկան մարմինների կողմից ճշված ղեաքերի վաղ հայտնաբերման մեջ է, որտեղ պետք է օգտագործվեն նախադպրոցական և հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների, համայնքի խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների,

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

**ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

սոցիալական պաշտպանության հաստատությունների և ոստիկանության ռեսուրսները: Ինչը, կարծում ենք, պետք է կազմակերպվի նորմատիվ-իրավական փաստաթղթերի մշակմամբ, պատասխանատու մարմինների գործառնությունների կանոնակարգման և վերջիններիս գործունեության նկատմամբ վերահսկողական մեխանիզմների ներդրմամբ, այնպես էլ հիշյալ կառույցների միջև տեղեկատվության փոխանակման իրավակարգավորումների մշակմամբ:

Երկրորդ փուլը, մեր կարծիքով, կազմում է ոստիկանության աշխատանքի կազմակերպումը, հաշվի առնելով այն, որ ՀՀ ոստիկանությունը միասնական համակարգ կազմող պետական կառավարման մարմին է, որը «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի առաջին մասով նախատեսված խնդիրներն իրականացնելիս օրենքով նախատեսված դեպքերում, կարգով և սահմաններում ունի հարկադրանք կիրառելու իրավունք²:

Բացի այդ՝ «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն, ոստիկանության խնդիրներից է հանցագործությունների ու վարչական իրավախախտումների նախականիտումը, կանխումը և խափանումը: Հետևաբար, ոստիկանության կողմից երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների կանխարգելումը՝ որպես պարտականություն, ուղղակիորեն բխում է օրենքից: Հիմնականում այն իրականացվում է ոստիկանության անչափահասների գործերով ստորաբաժանումների կողմից:

Կատարված ուսումնասիրությունները թույլ են տալիս առաջարկել ոստիկանության անչափահասների գործերով ստորաբաժանումների ծառայողների կողմից ձեռնարկվող մի շարք կանխարգելիչ (վիկտիմիտոլոգիական) միջոցառումներ, որոնք ուղղված կլինեն ինչպես անչափահասների նկատմամբ հանցագործությունների, այդպես էլ վերջիններիս կողմից կատարվող հանցագործությունների նախականիմանը, մասնավորապես՝

1. Պարբերաբար հանդիպումները հանրակրթական և այլ ուսումնական հաս-

տատություններում՝ նպատակ ունենալով պարզաբանել վերջիններիս այս կամ այն վարքագծի դրսևորումը ստեղծված իրավիճակներում,

2. Անչափահասների շրջանում հանցագործություններից խուսափելու, ճիշտ վարքագծի վերաբերյալ, նրանց նկատմամբ կատարված հանցագործությունների հետևանքների վերաբերյալ տեսանյութերի տարածումը,

3. Ոստիկանության անչափահասների գործերով ստորաբաժանման յուրաքանչյուր ծառայողին ամրացված վարչական տարածքում մշտական ստուգայց-շրջագայությունները,

4. Սպասարկվող վարչական տարածքում գործող բժշկական հաստատությունների վարչակազմի հետ մշտական համագործակցությունը, որի նպատակն է տեղեկություններ ստանալ երեխաների նկատմամբ չարաշահումների, մասնավորապես՝ նրանց դաստիարակելու պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքերի բացահայտման նպատակով: Խոսքը մեծապես վերաբերվում է անչափահասի առողջության ապահովմանը, ինչը երեխայի վարժեք և բազմակողմանի զարգացման կարևորագույն նախադրյալ է: Երեխայի առողջ աճն ապահովելու նպատակով ծնողները և այն անձինք, ում վրա դրված է երեխային դաստիարակելու պարտականությունը, պարտավոր են նրան ապահովել սննդով, բարենպաստ պայմաններ ստեղծել կենցաղի և հանգստի համար:

5. Հանրակրթական և այլ ուսումնական հաստատությունների վարչակազմի հետ մշտական համագործակցությունը, որը թույլ կտա հայտնաբերել այն դեպքերը, երբ ծնողների թույլ հսկողության, իրենց վրա օրենքով դրված պարտականությունների չկատարման կամ ոչ պատշաճ կատարման հետևանքով, երեխայի Սահմանադրությամբ երաշխավորված կրթություն ստանալու իրավունքը չի իրագործվում:

6. Բնակչության շրջանում իրագրել կաշտպանության բոլոր միջոցների, մասնավորապես այն կառույցների վե-

րաբերյալ, ուր կարող են աջակցություն ստանալու նպատակով դիմել թե՛ քաղաքացիները, թե՛ անչափահասները, խոսքը մեծապես վերբերվում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, սոցիալական պաշտպանության հաստատություններին, հասարակական կազմակերպություններին և այլն:

7. Առանձին ուշադրության է արժանի 2014 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրված դպրոցական տեսուչի ինստիտուտը: ՀՀ ոստիկանության պետի առաջին տեղակալ, ոստիկանության գեներալ-լեյտենանտ Հ.Պողոսյանի 04.04.2014 թվականի թիվ 1090-Ա հրամանով հաստատվել են ՀՀ ոստիկանության անչափահասների գործերով ծառայության դպրոցական տեսուչների գործառնության պարտականությունները: Համաձայն հրամանին կից հավելվածի 1-ին կետի 1-ին պարբերության՝ դպրոցական տեսուչները նախականիում են անչափահասների, նրանց ծնողների կամ օրինական ներկայացուցիչների կողմից կատարվող իրավախախտումները կամ հակահասարակական վարքագծի դրսևորումները, վերացնում կամ նվազեցնում են իրավախախտում ծնող պատճառներն ու նպաստող պայմանները: Նույն կետի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ անչափահասների կողմից և նրանց նկատմամբ կատարվող իրավախախտումները ժամանակին հայտնաբերելու նպատակով, դպրոցում և դպրոցին հարակից տարածքներում, մանկավարժական կոլեկտիվների հետ համատեղ, իրականացնում են ամենօրյա հսկողության կազմակերպում (շրջայցեր):

Ուսումնասիրելով ՀՀ ոստիկանության անչափահասների գործերով ստորաբաժանումների ծառայողների անչափահասների դեմ ուղղված հանցագործությունների կանխարգելմանն ուղղված գործառնությունները սահմանող իրավական ակտերը, պետք է փաստել, որ ըստ էության այդ կապակցությամբ որևէ իրավակարգավորում գոյություն չունի, բացառությամբ՝ ՀՀ ոստիկանության պետի առաջին տեղակալ, ոստիկանության գեներալ-լեյտեն-

նանտ Հ. Պողոսյանի 04.04.2014 թվականի թիվ 1090-Ա հրամանի:

Ուստի՝ անհրաժեշտություն է առաջացել մշակել անչափահասների դեմ հանցագործությունների կանխարգելման մեխանիզմները սահմանող իրավական ակտ կամ փոփոխություններ կատարել արդեն իսկ գործող իրավական ակտերում: Սակայն այս դեպքում էլ պետք է փաստել, որ այդպիսիք գրեթե բացակայում են:

8. Ուսումնասիրել անչափահասների դեմ ուղղված հանցագործությունների, այդ թվում՝ երեխային դաստիարակելու պարտականությունը չկատարելու ծնողի պատճառներն ու պայմանները, և կատարված վերլուծության հիման վրա համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել: Օրինակ, այն դեպքերում, երբ արձանագրված դեպքով ծնողի կամ այն անձի կողմից, ում վրա դրված է երեխային դաստիարակելու պարտականությունը, այն չի կատարվում կամ ոչ պատշաճ է կատարվում՝ ելնելով ընտանիքի սոցիալական վիճակից, ուստի համապատասխան կառույցները պետք է հետամուտ լինեն տվյալ ընտանիքին աջակցելու, տվյալ իրավիճակն առաջացնող պայմաններն ու պատճառները վերացնելու կամ նվազեցնելու նպատակով:

9. Թափառաշրջիկությամբ և մուրացկանությամբ զբաղվող անչափահասների հայտնաբերումը, վերջիններիս ընտանիքների ուսումնասիրումը և այլն:

Ներկայիս ՀՀ ոստիկանության ղեկավարության կողմից ներկայացնող կարևորագույն պահանջներից մեկը կանխարգելիչ գործունեության արդյունավետության բարձրացումն է, առավել ևս եթե խոսքը վերաբերվում է բնակչության անչափահաս զանգվածին:

Հանցավորության կանխարգելումը պետք է նպատակաուղղված լինի և իրականացվի երեխաների դաստիարակության բոլոր ոլորտների հաշվառմամբ, այդ գործունեությունում մասնակցող մարմինների համար բնորոշ միջոցների և մեթոդների կիրառմամբ: Խոսքը վերաբերվում է անչափահասների ընտանեկան, դպրոցական դաստիարակության, նրանց հանգստի

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կազմակերպման ոլորտներում նպատակատիրությամբ աշխատանքին, ինչպես նաև հանցավորության դեմ պայքար իրականացնող մարմինների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ, բոլոր պետական մարմինների ջանքերն անհրաժեշտ է ուղղորդել անհատական դաստիարակչական գործընթացի բարելավմանը, բնակչության գիտակցության և հոգեբանության վերակառուցմանը, ընտանիքում հարաբերությունների առողջացմանը և այլն: Հանցավորության դեմ պայքարի խնդիրները չեն կարող լուծվել միայն պատժիչ, հարկադիր, արգելող միջոցներով: Երբեմն այդպիսի բացասական արդյունքի են հանգեցնում:

Ներկայումս մեր հանրապետությունում անչափահասների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը գտնվում է պետության հովանո ներքո և մշտապես այդ ոլորտայն բաժնատանքներ են իրականացվում ինչպես օրենսդրական բարեփոխումների, այնպես էլ գործադիր իշխանության մարմինների գործունեության կատարելագործման միջոցով, թեպետ բացթողումներն ու թերությունները դեռ առկա են:

Կարծում ենք՝ մնան դեպքերում առանցքային տեղ է զբաղեցնում «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին»¹ ՀՀ օրենքի³ ընդունումը, որով ՀՀ ոստիկանությանը վերապահված լիազորությունների շրջանակը, կարծում ենք, ևս թույլ կտա հայտնաբերել այն դեպքերը, երբ ծնողների կամ նրանց փոխարինող անձանց կողմից չեն կատարվի կամ ոչ պատշաճ կկատարվեն երեխային դաստիարակելու պարտականությունները: Նման պայմաններում ևս կարևորվում է

ոստիկանության համագործակցությունը տեղային ինքնակառավարման մարմինների և սոցիալական աջակցություն տրամադրող գործակալությունների հետ:

Նոր ընթացակարգերն ու մեխանիզմները մշակելիս, գործող ընթացակարգերում համապատասխան փոփոխություններ կատարելիս, անհրաժեշտ է առաջնորդվել անչափահասի շահերի պաշտպանության սկզբունքով («երեխայի լավագույն շահը»): Այսպիսով, հիշյալ համակարգը ստեղծվում է բացառապես ելնելով երեխայի շահերից, որի խնդիրը կայանում է անչափահասի իրավունքների, օրինական շահերի և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանության մեջ: Ինչը նշանակում է, որ բոլոր վիճելի իրավիճակներում, որոնցում գոյություն ունի չափահաս-անչափահաս շահերի բախում, առաջնահերթությունը տրվում է անչափահասի շահերի պաշտպանությանը:

Կարևորում ենք նաև, հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում սոցիալական աշխատողի և հոգեբանի ինստիտուտի ներդրումը, այն պարզ պատճառաբանությամբ, որ ընտանիքի և երեխաների սոցիալական սպասարկումը կարող է դառնալ Հայաստանի Հանրապետության անչափահասների նկատմամբ կատարվող հանցագործությունների կանխարգելման ոլորտում կարևորագույն ուղղություններից մեկը: Ընտանիքի և երեխայի սոցիալական սպասարկումն ըստ էության անհատական անձնային մակարդակի վրա մարդու նրա կենսագործունեության խնդիրների լուծումն է, սկսած օրենքով սահմանված նպաստի տրամադրումից ընդհուպ մինչև հոգեբանական, իրավաբանական, սոցիալ-կենսադաշին ծառայությունների մատուցումը, սոցիալական աջակցության և օգնության երաշխավորումը:

¹ <http://investigative.am/news/view/erexanerin-katmamb-hancagorcutyunner.html>.
² Տե՛ս Ոստիկանության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 1:

³ Ընդունվել է 13.12.2017 թ.-ին, ուժի մեջ է մտել 31.01.2018 թ.-ին:

RESUME - РЕЗЮМЕ

MEANS OF PREVENTING THE FAILURE OF THE DUTY FOR BRINGING UP A CHILD

Marta Meliqsetyan

Russian-Armenian (Slavonic) University

Institute of Politics and Law

Applicant for the Criminal Law and Criminal Action Chair

The basic problems and means of preventing the failure of the duty for bringing up a child, the mechanisms and arrangements for the improvement of those problems made by governmental bodies, particularly by the police departments of the underage affairs are discussed in this article.

Keywords: a child, an underage, a family, prevention, police

МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРОТИВ НЕИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО ВОСПИТАНИЮ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО

Марта Меликсетян

Начальник отделения по делам несовершеннолетних Малатийского отдела

Управления Полиции РА г. Еревана, подполковник полиции

Российско-Армянский университет

Институт права и политики

В статье изучается проблема применения мер профилактики в случае неисполнения обязанностей по воспитанию родителями или иными лицами, на которых возложены эти обязанности, а равно педагогом или другим работником образовательного, воспитательного, лечебного учреждения. Представлены предложения касательно совершенствования мер подобной профилактики, осуществляемой государственными органами, в частности, отделами ПДН Полиции РА, и механизмов предупреждения преступления, предусмотренного ст. 170 УК РА.

Ключевые слова: ребенок, несовершеннолетний, семья, предупреждение, профилактика, полиция

Բանալի բառեր - երեխա, անչափահաս, ընդհանիր, կանխարգելում, ոստիկանություն

ՈՉ ԱՈՒՎՏԻՄԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎ ԿԱՈՒՎԱՐՄԱՆ ԱՈՒՆՁՆԱՏՄԱՆ ԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Իրավաբանական անձն իրավունքի արհեստածին սուբյեկտ է, ստեղծված որոշակի նպատակների հասնելու համար¹ և այդ վերացական լինելու փաստի ուժով, այն չի կարող իրագործել ոչ իր իրավունակությունը, ոչ էլ՝ գործունակությունը² հետևաբար նշված նպատակներին հասնելու համար, ինչպես նաև իրավաբանական անձի արդյունավետ գործունեությունն ապահովելու խնդրով է պայմանավորված իրավաբանական անձի կառավարման մարմինների ձևավորումը³:

Կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց, ներառյալ՝ դրանց կառավարման առանձնահատկություններին հայրենական գիտական գրականության մեջ անդրադարձ է կատարել պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյանը⁴: Անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ հեղինակն անդրադարձել է կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց այն մասին, որոնք համարվում են առևտրային կազմակերպություններ, մինչդեռ սույն աշխատանքում անդրադարձ է կատարվելու կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձանց այն մասին, որոնք ոչ առևտրային իրավաբանական անձինք են: Որպես կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձի հասկացություն հիմք է ընդունվում «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքի» նախագծով⁵ տրված սահմանումը, որի վերլուծությունից բխում է, որ կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձն ունի հետևյալ հիմնական հատկանիշները.

- նշված կազմակերպությունների

հիմնադիրները (մասնակիցները) նրանցում ունեն մասնակցության (անդամության) իրավունք, և

- հանդիսանում են իրավաբանական անձի բարձրագույն կառավարման մարմնի անդամներ:

«Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ կազմակերպության հիմնադիրները Կազմակերպության պետական գրանցումից հետո օրենքի ուժով համարվում են Կազմակերպության անդամներ: Միաժամանակ նույն օրենքի 13-րդ և 19-րդ հոդվածներից բխում է, որ հասարակական կազմակերպության կառավարման բարձրագույն մարմինը ժողովն է, իսկ կազմակերպության հիմնադիրները համարվում են ժողովի անդամներ: Նշված իրավանորմերի վերլուծությունից բխում է, որ հասարակական կազմակերպությունը կորպորատիվ տիպի իրավաբանական անձ է:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կառավարման առանձնահատկությունները պարզելու համար նախ անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչ է իրավաբանական անձի կառավարումը.

«Կառավարել» եզրույթը գտնվում է տարբեր գիտությունների ուսումնասիրության շրջանակում և յուրաքանչյուր գիտություն կամ հետազոտող, հաշվի առնելով հետազոտության օբյեկտի առանձնահատկությունները, իր առջև դրված նպատակները, նշված եզրույթը բնորոշում է յուրովի⁶: Միաժամանակ կորպորատիվ կառավարման համընդհանուր սահմանում նույնպես գոյություն չունի⁷:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Կորպորատիվ կառավարման գաղափարը գիտական գրականության մեջ նորույթ չէ⁸: Այս գաղափարը գիտական ուսումնասիրությունների կիզակետում է հայտնվել ամբողջ աշխարհում կորպորացիաների բազմաթիվ ճգնաժամերի արդյունքում, որոնց պատճառը եղել է հսկողության և ուղղորդման մեխանիզմների բացակայությունը⁹:

Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀՁԿ) համընդհանուր ճանաչում գտած սկզբունքներում, որոնք մշակվել են 2004 թվականին, այնուհետև 2014-2015 թվականներին սկսվել է դրանց կատարելագործման գործընթացը, կորպորատիվ կառավարումը կարևորվում է տնտեսական արդյունավետության բարելավման, ինչպես նաև ներդրողների վստահության ամրապնդման տեսանկյունից: Այն դիտվում է որպես ընկերության ղեկավարության, խորհրդի, բաժնետերերի և այլ շահառուների միջև առկա հարաբերությունների համալիր: Ընդ որում՝ լավ կորպորատիվ կառավարման միջոցով ընկերության ղեկավարությունը և խորհուրդը ձգտում են հասնելու ընկերության և բաժնետերերի շահերին համապատասխանող նպատակներին և ապահովում արդյունավետ վերահսկողություն¹⁰:

Համաշխարհային բանկի կողմից կորպորատիվ կառավարումը սահմանվում է որպես օրենքների, իրավական այլ ակտերի և մասնավոր հատվածի կամավոր գործունեության այնպիսի միասնություն, որը ձեռնարկություններին հնարավորություն է ընձեռում ներգրավել ֆինանսական և մարդկային կապիտալ, գործել արդյունավետ և այդպիսով հարատևել՝ իրենց բաժնետերերի համար ստեղծելով երկարաժամկետ տնտեսական արժեք, որը պետք է զուգորդվի շահագրգռված բոլոր կողմերի և, ընդհանուր առմամբ, հասարակության շահերի նկատմամբ ունեցած հարգանքով¹¹:

Անգլախոս գիտական գրականության մեջ կորպորատիվ կառավարում

տերմինն սկսվել է գործածվել 1990 թվականից¹²: Առևտրային իրավաբանական անձանց կորպորատիվ կառավարման հիմնական խնդիրները հանգում են գործադիր մարմնի, խորհրդի և բաժնետերերի միջև իշխանության և դերերի բաշխում իրականացնելուն, ինչպես նաև վերջիններիս պատասխանատվության հարցը կարգավորելուն¹³, որն իրականացվում է իրավաբանական անձի երկարաժամկետ կայուն զարգացումն ապահովելու նպատակով: Կորպորատիվ կառավարման ամենալայն և ամենատարածված բնորոշումը տվել է Ադրիան Քադրիին, ըստ որի՝ կորպորատիվ կառավարումը համակարգ է, որի միջոցով կազմակերպությունները ղեկավարվում և վերահսկվում են¹⁴: Նշված սահմանումն ազդեցություն է ունեցել ողջ աշխարհում կորպորատիվ կառավարման բազմաթիվ կանոնների ձևավորման և զարգացման վրա¹⁵: Ավելին՝ այն ընդունվել է նաև ՀՀ կառավարության կողմից «Կորպորատիվ կառավարման կանոնագրքին հավանություն տալու մասին» որոշմամբ¹⁶:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կառավարումն իրականացվում է ոչ թե կորպորատիվ կառավարման նոր տեսության և դրա վրա հիմնված կառավարման նոր մոդելի միջոցով, այլ առևտրային կազմակերպությունների համար գոյություն ունեցող կորպորատիվ կառավարման տեսություններն ու մոդելները ոչ առևտրային կազմակերպությունների նկատմամբ կիրառելու միջոցով՝ հաշվի առնելով վերջիններիս առանձնահատկությունները և ըստ այդմ առևտրային կազմակերպությունների վերաբերյալ գոյություն ունեցող մոտեցումները հարմարեցնելով ոչ առևտրային կազմակերպությունների առանձնահատկություններին¹⁷: Ընդ որում՝ ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարման հարցում հնարավոր է տարբերակել երկու հիմնական մոտեցում՝ ամերիկյան և եվրոպական: Այսպես՝ ըստ ամերիկյան մոտեցման «կորպորա-

տիվ կառավարում» եզրույթը կիրառելի է ընդհանուր առմամբ բոլոր ոչ առևտրային կազմակերպությունների նկատմամբ, քանի որ ԱՄՆ-ում ոչ առևտրային կազմակերպությունները ստեղծվում են գլխավորապես որպես ոչ առևտրային կորպորացիաներ¹⁸:

Եվրոպական մոտեցման դեպքում «կորպորատիվ կառավարում» եզրույթի կիրառումը բոլոր ոչ առևտրային կազմակերպությունների նկատմամբ բարդանում է այն առումով, որ այդ պետություններում ոչ առևտրային կազմակերպությունները ստեղծվում են տարբեր կազմակերպական-իրավական ձևերով¹⁹: Ընդ որում՝ դա պայմանավորված է եվրոպական պետությունների, ի տարբերություն ԱՄՆ-ի, իրավական-պատմական այլ զարգացմամբ և հռոմեական իրավունքի ազդեցությամբ, ինչով պայմանավորված, եվրոպական երկրներում ոչ առևտրային կազմակերպությունները ստեղծվում են միավորումների (ասոցիացիաներ), որոնք ունեն անդամություն, և հիմնադրամների, որոնք չունեն անդամություն, տեսքով: Ավելին՝ այս երկու կազմակերպարավական ձևերի մեջ կան հիմնարար տարբերություններ, թեև երկու դեպքում էլ կազմակերպությունը պետք է ունենա որոշակի կառավարման և վերահսկողության համակարգ²⁰: Հետևաբար՝ «կորպորատիվ կառավարում» եզրույթը եվրոպական պետություններում ոչ առևտրային կազմակերպությունների նկատմամբ տարածելի է որոշ վերապահումներով և միայն անդամություն ունեցող կազմակերպությունների նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է հիմնադրամներին, ապա վերջիններիս նկատմամբ կիրառելի է «կառավարում» կամ «իրավաբանական անձի կառավարում» եզրույթը:

Վեր հանելով կորպորատիվ կառավարման էության և հատկանիշների վերաբերյալ տարբեր մոտեցումները՝ կարելի է պնդել, որ կորպորատիվ կառավարման առանցքային նշանակությունը բոլոր դեպքերում ուղղված է իշխանության, դե-

րերի և պատասխանատվության բաշխումը կազմակերպության խորհրդի, ընթացիկ գործունեությունը ղեկավարողների և բաժնետերերի կամ շահառուների միջև սահմանելուն²¹:

Ոչ առևտրային իրավաբանական անձի կառավարման վերաբերյալ առկա են տարբեր մոտեցումներ, որոնցից մեկի համաձայն՝ ոչ առևտրային իրավաբանական անձի կառավարումը քաղաքական և կազմակերպական գործընթաց է, որը ներառում բազմաթիվ գործառույթներ և պահանջում բազմաթիվ շահառուների առկայություն և կոչված է կազմակերպությունն ուղղորդելուն, քաղաքական և ռազմավարական որոշումներ կայացնելուն, կազմակերպության գործունեությունը հսկելուն և վերահսկելուն և ընդհանուր հաշվետվողականությունն ապահովելուն²²:

Թեև կառավարման մարմինների կառուցվածքի ընտրությունն իրականացվում է իրավաբանական անձը ստեղծելիս, ամրագրվում է կանոնադրության մեջ, կախված է դրա կազմակերպարավական ձևից, գործունեության ոլորտից, բաժնետերերի քանակից, կազմակերպության ֆինանսական ներուժից, կառավարման մարմինների կողմից կորպորատիվ հարաբերություններում իրավունքի շարաշահումներից պաշտպանվելու ցանկության աստիճանից և մի շարք այլ գործոններից, այնուամենայնիվ հնարավոր է առանձնացնել կորպորացիաների կառավարման երկու հիմնական մոդել²³ երկաստիճան և եռաստիճան:

«Կորպորատիվ կառավարում» եզրույթը վերաբերելի է ոչ միայն առևտրային, այլև ոչ առևտրային կազմակերպություններին²⁴, և վերջիններիս կառավարումը ևս կապված է խորհրդի առկայության, կառավարման մարմինների աստիճանակարգման և դրանց փոխհարաբերակցության հետ²⁵:

Կորպորատիվ կառավարման հիմքում ընկած է բավարար տեղեկատվության հիման վրա որոշումների կայացումը: Ընդ

որում՝ կառավարումն իրականացնող ան-
ձինք պետք է պատասխանեն հետևյալ
հարցերին՝ ինչո՞ւ ենք մենք այստեղ, ի՞նչ
նպատակ պետք է իրագործենք, որո՞նք
են ցանկալի արդյունքի հասնելու լավա-
գույն ճանապարհները, ինչպիսի՞ ռե-
սուրսներ են անհրաժեշտ այդ արդյուն-
քին հասնելու համար և ինչպե՞ս պետք
է գնահատվի, թե արդյոք ժամանակի
ընթացքում ապահովվել է առաջընթաց
գարգացում²⁶: Ընդ որում՝ ոչ առևտրային
կազմակերպությունների կառավարման
առնչությամբ վերոնշյալ հարցերի պա-
տասխաններն ունեն մի շարք առանձնա-
հատկություններ:

Ոչ առևտրային կազմակերպություն-
ների **առաջին առանձնահատկությունն**
այն է, որ դրանք չունեն բաժնետերեր
(սեփականատերեր), որոնց համար
առավելագույն շահույթի ապահովմանը,
կամ որոնց բարեկեցության բարձրաց-
մանը պետք է ուղղված լինի կազմակեր-
պության կառավարումը: Փոխարենը ոչ
առևտրային կազմակերպությունները
որպես կանոն համարվում են բազմա-
թիվ շահառուներ ունեցող կազմակեր-
պություններ²⁷, որոնք կառավարման
տեսանկյունից հանդես են գալիս առևտ-
րային կազմակերպության բաժնետերե-
րի դերում և հենց շահառուները պետք է
գտնվեն ոչ առևտրային կազմակերպու-
թյան կառավարման կենտրոնում²⁸: Այս
գաղափարի հիման վրա որոշ գիտնա-
կաններ առաջադրել են այն տեսակետը,
որ ոչ առևտրային կազմակերպություն-
ների կառավարմանը բնորոշ է բազմա-
թիվ պրինցիպալների²⁹ և գործակալի
տեսությունը, որը, ըստ էության, Քաղք-
րիի առաջ քաշած պրինցիպալ և գոր-
ծակալի տեսությունն է՝ հարմարեցված
ոչ առևտրային կազմակերպությունների
այն առանձնահատկությանը, որ դրանք
չունենալով բաժնետերեր, ունեն պրին-
ցիպալի դերում հանդես եկող զանազան
շահառուներ, որոնք կարող են լինել կազ-
մակերպության անդամները, աշխատող-
ները, հաճախորդները, հասարակության

որոշակի խավ և այլն:

Ինչ վերաբերում է կորպորատիվ կա-
ռավարման վերաբերյալ շահառուներ-
ի տեսությանը (stakeholders theory),
սպա այն բավականին հարմար է ոչ
առևտրային կազմակերպությունների
նկատմամբ կիրառելուն՝ հաշվի առնելով
դրանց կազմակերպատիրավական առանձ-
նահատկությունները: Այնուամենայնիվ,
այս տեսության հետ կապված բարդու-
թյունները հանգում են բազմապիսի շա-
հառուների առկայությանը և դրանով
պայմանավորված հստակ կառավարման
մեխանիզմի ընտրության բարդությանը³⁰:

Ոչ առևտրային կազմակերպության
կորպորատիվ կառավարման **երկրորդ
առանձնահատկությունը** կապված է այն
հանգամանքի հետ, որ այն գործում է
ստացված շահույթը (եկամուտը) մասնա-
կիցների միջև չբաշխելու սկզբունքի հի-
ման վրա³¹: Մասնավորապես՝ եթե բաժ-
նետիրական ընկերությունն ունի բաժնե-
տեր, որն իր բաժնին համապատասխան
մասնակցում է ընկերության շահույթի
բաշխմանը, ինչպես նաև ընկերության
լուծարման դեպքում ունի մնացած գույքի
նկատմամբ իր բաժնին համապատաս-
խան՝ սեփականության իրավունք, սպա
ոչ առևտրային կազմակերպությունը,
օրինակ՝ հասարակական կազմակեր-
պությունը չունի բաժնետերեր, այլ ունի
մասնակիցներ՝ անդամներ, և այդ պատ-
ճառով էլ շահույթի բաշխում չի կարող
կատարվել այդ կազմակերպություննե-
րում, իսկ վերջինիս լուծարման դեպքում
պարտատերերի պահանջները բավարա-
րելուց հետո մնացած գույքն ուղղվում է ոչ
թե անդամներին, այլ կազմակերպության
կանոնադրությամբ նախատեսված նպա-
տակներին, իսկ դրա անհնարինության
դեպքում փոխանցվում է պետական բյու-
ջե («Հասարակական կազմակերպու-
թյունների մասին ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդ-
վածի 4-րդ մաս»): Ըստ այդմ՝ առևտրային
կազմակերպություններում կորպորատիվ
կառավարման հիմնական խնդիրներից
են շահույթի բաշխումը և խորհրդի ան-

դամների վարձատրությունը, մինչդեռ ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարման հիմնական խնդիրը հանգում է ստացված միջոցների նպատակային օգտագործումն ապահովելու մեջ:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների **երրորդ առանձնահատկությամբ** է պայմանավորված դրանց կառավարման այն խնդիրը, թե ում շահերից ելնելով պետք է կառավարվի կազմակերպությունը:

Առևտրային կազմակերպությունների կառավարման տեսություններում կամ կառավարումն ուղղված է բաժնետերերի առավելագույն բարեկեցությանը կամ էլ որոշակի անձանց շահերի բավարարմանը, որոնց մեջ առանցքային դեր ունեն բաժնետերերը (այլ կերպ ասած՝ գործում է բաժնետերերի գերակայության սկզբունքը՝ shareholders primacy), մինչդեռ ոչ առևտրային կազմակերպությունների դեպքում չկան այդպիսի առաջնային նշանակություն ունեցող սուբյեկտներ՝ բաժնետերեր, փոխարենը կան բազմաթիվ շահառուներ³², որոնց թվում կարող են լինել կազմակերպության անդամները, աշխատողները, հաճախորդները, շահագրգիռ խմբերը, հասարակության որոշակի խավը, կամավորները և այլն: Նման պարագայում առավել բարդ է պատասխանել այն հարցին, թե ոչ առևտրային կազմակերպության կառավարումը շահառուներից ում պետք է առանցքային դերակատարում տա:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարման **չորրորդ** առանձնահատկությունը դրա արդյունավետության գնահատման բարդությունն է: Մասնավորապես՝ եթե առևտրային կազմակերպության ցուցաբերած ֆինանսական արդյունքները՝ շահութաբերությունը, ուղղակիորեն խոսում են կառավարման մեխանիզմի արդյունավետության մասին³³, ապա ոչ առևտրային կազմակերպության դեպքում չափանիշները բազմազան են և կախված չեն շահութաբերությունից: Պայմանավորված

մրանով, որ ոչ առևտրային կազմակերպությունները կարող են ունենալ բազմաթիվ շահառուներ և ընդգրկել գործունեության բազմապիսի ոլորտներ, դրանց կառավարման մարմինների գործունեության արդյունավետությունը կախված է ոչ թե մեկ, այլ տարբեր չափանիշներից³⁴: Ընդ որում՝ կարելի է պնդել, որ ոչ առևտրային կազմակերպության կառավարման արդյունավետության գնահատումը կախված է նրանից, *թե որքանով է կազմակերպությունը հասնում իր կանոնադրական նպատակներին և իրագործում իր առաքելությունը*, ինչը բավականին բարդ գործընթաց է՝ համեմատած շահութաբերության ցուցանիշի հիման վրա իրականացվող գնահատման:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարման **հինգերորդ** առանձնահատկությունն է այն, որ կորպորատիվ կառավարման կենտրոնում գտնվող խորհրդի անդամները ոչ առևտրային կազմակերպությունում շատ հաճախ ներգրավվում են կամավորության սկզբունքով և աշխատավարձ չեն ստանում³⁵: Միաժամանակ այս առանձնահատկությամբ է պայմանավորված նաև այն, որ ոչ առևտրային կազմակերպության խորհրդի անդամները ոչ միշտ են ունենում մասնագիտական պատրաստվածության այնպիսի բարձր մակարդակ, ինչպիսին ունեն առևտրային կազմակերպության խորհրդի անդամները, որոնք ստանում են բավականին բարձր վարձատրություն: Ավելին՝ գիտական գրականության մեջ քննարկվում է նաև այն հարցը, թե արդյոք որևէ աշխատավարձ չստացող խորհրդի անդամները պետք է կրեն նույնամանա պատասխանատվություն այն անդամների հետ, որոնք ստանում են բավականին բարձր վարձատրություն³⁶:

Ոչ առևտրային կազմակերպությունների կառավարման **հաջորդ** առանձնահատկությունը կառավարման մոդելն է՝ կառավարման կառուցվածքը: Առևտրային կազմակերպությունների կառա-

վարումը լինում է եռաստիճան կամ երկաստիճան՝ կախված մեկ կամ երկու խորհուրդների առկայությունից: Ընդ որում՝ խորհուրդը համարվում է կառավարման առանցքային մարմին³⁷: Եվրոպայում ոչ առևտրային կազմակերպությունների ամենատարածված տեսակը միավորումներն են, որոնցում գործում է կանավորության սկզբունքով՝ առանց վարձատրության աշխատող խորհուրդ, և միայն մեծ միավորումներում է խորհրդի հետ միասին գործում մաս գործադիր տնօրեն³⁸: Կառավարման մարմինների այս կառուցվածքը մնան է առևտրային կազմակերպությունների երկաստիճան կառուցվածքին, որի պարագայում գործում է մեկ խորհուրդ, սակայն չի նույնացնում դրա հետ: Այստեղ չկան գործադիր և ոչ գործադիր տնօրեններ, կամ «ինսայդերական» և «աութսայդերական» տնօրեններ, այլ միևնույն անձինք իրականացնում են ինչպես գործադիր մարմնի, այնպես էլ հսկողություն իրականացնող մարմնի գործունեություն:

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ ոչ առևտրային կազմակերպություններում առավել հաճախ հանդիպում է կառավարման եռաստիճան համակարգ, երբ գործադիր մարմնից բացի գործում է դիտորդ խորհուրդ, և գործադիրի անդամները չեն կարող լինել խորհրդի անդամներ³⁹: Այս մոդելի գլխավոր առավելությունը վերահսկող մարմնի անկախությունն է, որը հատկապես կարևորվում է ոչ առևտրային կազմակերպությունների դեպքում, քանի որ վերջիններս առավել հակված են տարատեսակ չարաշահումներ թույլ տալու, որոնք պայմանավորված են մրցակցության բացակայությամբ՝ ի տարբերություն առևտրային կազմակերպությունների, ինչպես մաս համեմատաբար մեղմ իրավակարգավորումների առկայությամբ:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ-ում գործող իրավակարգավորումներին, ապա անհրաժեշտ է նշել, որ «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի

19-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հասարակական կազմակերպության կառավարման մարմիններն են անդամների ընդհանուր ժողովը և գործադիր մարմինը: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում օրենքով նախատեսված ընդհանուր կանոնի համաձայն գործում է կառավարման երկաստիճան համակարգ, որում խորհուրդ ընդհանրապես նախատեսված չէ: Միաժամանակ, կազմակերպության կանոնադրությամբ կարող են նախատեսվել մաս կառավարման այլ մարմիններ, այդ թվում՝ կոլեգիալ կառավարման մարմին, որոնց լիազորությունների ժամկետները սահմանվում են օրենքով կամ կազմակերպության կանոնադրությամբ:

Ընդհանրացնելով ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարմանը վերաբերող մեր կողմից կատարված վերլուծությունները՝ գտնում ենք, որ ոչ առևտրային կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարմանը, ի տարբերություն առևտրային կազմակերպությունների՝ բնորոշ են հետևյալ հիմնական առանձնահատկությունները.

1. Բաժնետերերի բացակայություն. փոխարենը ոչ առևտրային կազմակերպություններն ունեն բազմաթիվ շահառուներ, որոնք կարող են հանդես գալ ինչպես անդամի, այնպես էլ աշխատակցի կամ կազմակերպության հետ ուղղակի կապ չունեցող անձի դերում,

2. Շահույթի (եկամտի) չբաշխում. ոչ առևտրային կազմակերպություններում գործում է շահույթի չբաշխման սկզբունքը, ինչի պատճառով այս կազմակերպությունների կորպորատիվ կառավարումը կենտրոնացնում է միջոցների նպատակային օգտագործումն ապահովելու մեջ,

3. Կառավարման կենտրոնում գտնվող շահի որոշման բարդություն. ի տարբերություն առևտրային կազմակերպությունների՝ ոչ առևտրային կազմակերպություններում առավել բարդ է պատասխանելը այն հարցին, թե ում շահերից ելնելով պետք է իրականացվի կազմակերպության կորպորատիվ կառավարումը,

4). Արդյունավետության գնահատման բարդություն,
5. Կամավորների առկայությունը կա-

ռավարման բոլոր աստիճաններում,
6. Կառավարման մոդելի հետ կապված առանձնահատկություններ:

¹ Տե՛ս, Шершеневич Г., Учебник русского гражданского права. Изд-во Юрайт, Москва, 2016 г., 89–91:

² Տե՛ս Могилевский С., Правовые основы деятельности акционерных обществ: Учебное практическое пособие. Изд-во Дело, Москва, 2004 г., էջ 145:

³ Տե՛ս Ավետիսյան Վ., Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տնտեսական ընկերությունների օրինակով), դոկտորական ատենախոսություն. ԵՊՀ իրատարակչություն, Երևան, 2013, էջ 253:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 42:

⁵ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենք, հեղ. Ավետիսյան Վ. Սերոբյան Գ. էլեկտրոնային ռեսուրս http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_3463498407311_qax_or_popox-1.pdf (վերջին մուտք՝ 10.02.18):

⁶ Տե՛ս, նույն տեղում, էջ 240:

⁷ Տե՛ս, նույն տեղում:

⁸ Տե՛ս Turnbull, S. Corporate Governance: Its scope, concerns and theories, Corporate Governance: An International Review, Vol. 5 No. 4 էջ 180-205, էլեկտրոնային ռեսուրս http://www.academia.edu/30782546/Corporate_Governance_Its_scope_concerns_and_theories (վերջին մուտք՝ 10.02.18):

⁹ Տե՛ս Helene Eller Corporate Governance in Non-profit Organizations in Europe by Focusing the Governance Model, Austrian Alpine Club (Oesterreichischer Alpenverein) 2014, էլեկտրոնային ռեսուրս http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/WP2014/ Eller_CorporateGovernance_Co.pdf (վերջին մուտք՝ 10.02.18):

¹⁰ Տե՛ս, Principles of Corporate Governance: Organization for economic co-operation and development (OECD), Paris 2004, էջ 11-13, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf> (վերջին մուտք՝ 10.02.18):

¹¹ Տե՛ս Gregory F. Maassen, An International Comparison of Corporate Governance Models: A Study on the Formal Independence and Convergence of One-tier and Two-tier Corporate Boards of Directors in the United States of

America, the United Kingdom and the Netherlands, Third edition. SpenserStuart 2002, էջ 12:

¹² Տե՛ս Witt P. Corporate Governance-Systeme im Wettbewerb, Neue betriebswirtschaftliche Forschung, Vol. 309, 1st ed., Dt. Univ.-Verl., Wiesbaden Deutscher Universitätsverlag, Auflage 2003 էջ 41:

¹³ Տե՛ս Ryan, L.V., Buchholtz, A.K. and Kolb, R.W. New directions in corporate governance and finance: Implications for business ethics research, Business Ethics Quarterly, Vol. 20 No. 4. Cambridge University Press 2010, էջ 673 (784):

¹⁴ Տե՛ս Cadbury, A. Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, Committee and Gee, London 1992, էլեկտրոնային ռեսուրս <http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf> (վերջին մուտք՝ 10.02.18):

¹⁵ Տե՛ս Mallin, C.A. Corporate governance, 2nd eddition. Oxford University Press, New York 2007, էջ 22:

¹⁶ Տե՛ս Կորպորատիվ կառավարման կանոնադրվին հավանություն տալու մասին ՀՀ կառավարության 30.12.2010 թվականի թիվ 1769-Ա որոշումը (ՀՀՊՏ 2011.02.02/6 (809) հոդ. 90):

¹⁷ Տե՛ս Helene Eller, Corporate Governance and Corporate Social Responsibility: Research on the Interconnection of Both Concepts and Its Impact on Non-Profit Organizations. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics and Management Engineering Vol:11, No:4, 2017, էջ 848, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://waset.org/publications/10006824/pdf> (վերջին մուտք 10.02.18)

¹⁸ Տե՛ս Klaus Hopt, The Board of Nonprofit Organizations: Some Corporate Governance Thoughts from Europe Law Working Paper N°.125/2009, էջ 4-5, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=60406403109812609606912706506407310301805100104605202810601700109400710407811301906906204312104410200104202609400211609908610602407003802102209506410002800506410403702107100912508700509701406810707007002408610812511010111>

2124095086 004084023015090022&EXT=pdf
(վերջին անոթ 10.02.18)

¹⁹ Տե՛ս նույն տեղում էջ 5

²⁰ Տե՛ս Klaus Hopt, The Board of Nonprofit Organizations: Some Corporate Governance Thoughts from Europe Law Working Paper N°.125/2009 էջ 5 էլեկտրոնային ռեսուրս <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=604064031098126096069127065064073103018051001046052028106017001094007104078113019069062043121044102001042026094002116099086106024070038021022095064100028005064104037021071009125087005097014068107070070024086108125110101112124095086004084023015090022&EXT=pdf> (վերջին անոթ՝ 10.02.18)

²¹ Տե՛ս Helene Eller, Corporate Governance and Corporate Social Responsibility: Research on the Interconnection of Both Concepts and Its Impact on Non-Profit Organizations. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics and Management Engineering Vol:11, No:4, 2017, էջ 849, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://waset.org/publications/10006824/pdf> (վերջին անոթ՝ 10.02.18):

²² Տե՛ս David O., Renz Nonprofit governance and the Work of the Board, Midwest Center for Nonprofit Leadership, University of Missouri, Kansas City 2007, էջ 2 <https://bloch.umkc.edu/mwcnl/resources/documents/overview-nonprofit-governance.pdf> (վերջին անոթ՝ 10.02.18):

²³ Տե՛ս Ավետիսյան Վ., Կորպորատիվ իրավահարաբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տնտեսական ընկերությունների օրինակով), դոկտորական ատենախոսություն. ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2013, էջ 259-260:

²⁴ Տե՛ս Jegers, M., Corporate governance in nonprofit organizations, Nonprofit Management & Leadership 2009, Vol. 20 No. 2, էջ 144:

²⁵ Տե՛ս Cornforth C., Nonprofit governance research: Limitations of the focus on boards and suggestions for new directions, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 2012, Vol. 41 No. 6, էջ 1121 (1287), էլեկտրոնային ռեսուրս <http://oro.open.ac.uk/31028/2/365DB8B4.pdf> (վերջին անոթ՝ 10.02.18):

²⁶ Տե՛ս David O., Renz Nonprofit governance and the Work of the Board, Midwest Center for Nonprofit Leadership, University of Missouri, Kansas City 2007, էջ 2, <https://bloch.umkc.edu/mwcnl/resources/documents/overview-nonprofit-governance.pdf> (վերջին անոթ՝

10.02.18):

²⁷ Տե՛ս Schröer, A., Professionalisierung und Nonprofit Leadership, book of Eurich, J. and Brink, A. (Eds.), Leadership in sozialen Organisationen, 1st ed., VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage, Wiesbaden, Wiesbaden 2009, էջ 141-158:

²⁸ Տե՛ս Helene Eller, Corporate Governance and Corporate Social Responsibility: Research on the Interconnection of Both Concepts and Its Impact on Non-Profit Organizations. World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics and Management Engineering Vol:11, No:4, 2017, էջ 850, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://waset.org/publications/10006824/pdf> (վերջին անոթ՝ 10.02.18):

²⁹ Տե՛ս Jegers, M., Corporate governance in nonprofit organizations, Nonprofit Management & Leadership 2009, Vol. 20, No. 2, էջ 144, Stijn van Puyvelde, Caers R., Du Bois C. and Jegers M. The governance of nonprofit organizations: Integrating agency theory with stakeholder and stewardship theories, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly 2012, Vol. 41, No. 3, էջ 433:

³⁰ Տե՛ս Hippel T. von Grundprobleme von Nonprofit-Organisationen: Eine zivilrechtsdogmatische, steuerrechtliche und rechtsvergleichende Untersuchung über Strukturen, Pflichten und Kontrollen und wirtschaftliche Tätigkeit von Vereinen und Stiftungen, Beiträge zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Vol. 85, Mohr Siebeck, Tübingen, 2007, էջ 55:

³¹ Hansmann H. (2010), “The economics of nonprofit organizations”, book of Hopt, K.J. and Hippel, T. von, The board of nonprofit organizations: some corporate governance thoughts from Europe, in (Eds.), Comparative corporate governance of non-profit organizations, Cambridge University Press, Cambridge [U.K.] New York, N. Y, 2010, էջ 61.

³² Տե՛ս Simsa and Patak, 2008, p. 30), Simsa R. and Patak M. Leadership in Non-Profit-Organisationen: Die Kunst der Führung ohne Profitdenken, Fachbuch Wirtschaft, Linde, Wien 2008, էջ 30, Schröer, A. Professionalisierung und Nonprofit Leadership, book of Eurich, J. and Brink, A. (Eds.), Leadership in sozialen Organisationen, 1st ed., VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage, Wiesbaden, Wiesbaden, 2009, էջ 148:

³³ Տե՛ս Malik, F. Management: Das A und O des Handwerks (Management: Komplexität meistern) Management, Campus-Verlag, Frankfurt/

- New York 2007, էջ 169:
- ³⁴ Տե՛ս Schröder, A., Professionalisierung und Nonprofit Leadership, book of Eurich, J. and Brink, A. (Eds.), Leadership in sozialen Organisationen, 1st ed., VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage, Wiesbaden, Wiesbaden 2009, էջ 148, Anheier, H.K. Nonprofit organizations: Theory, management, policy, Routledge, London/New York 2005, էջ 227, էլեկտրոնային ռեսուրս <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.452.6420&rep=rep1&type=pdf> (վերջին մուտք՝ 10.02.18):
- ³⁵ Տե՛ս Klaus Hopt, The Board of Nonprofit Organizations: Some Corporate Governance Thoughts from Europe Law Working Paper N°.125/2009, էջ 5, էլեկտրոնային ռեսուրս <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=604064031098126096069127065064073103018051001046052028106017001094007104078113019069062043121044102001042026094002116099086106024070038021022095064100028005064104037021071009125087005097014068107070070024086108125110101112124095086004084023015090022&EXT=pdf> (վերջին մուտք՝ 10.02.18):
- ³⁶ Տե՛ս մույն տեղում՝ էջ 15-16:
- ³⁷ Տե՛ս Neville M., The role of boards in small and medium sized firms, Corporate Governance: The international journal of business in society, Vol. 11 No. 5, Emerald Group Publishing Limited 2011, էջ 528:
- ³⁸ Տե՛ս Helene Eller, Corporate governance in alpine clubs in Europe: Doctoral Thesis, Riga 2015, էջ 63, էլեկտրոնային ռեսուրս https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/28200/298-46021-Helene_Eller_2015.pdf?sequence=1 (վերջին մուտք՝ 10.02.18):
- ³⁹ Տե՛ս Annette Zimmer, Eckhard Priller, Future of civil society, Springer Fachmedien Wiesbaden, 2005, էջ 276:

RESUME - РЕЗЮМЕ

FEATURES OF CORPORATE GOVERNANCE OF NON-PROFIT ORGANIZATIONS

Gevorg Poghosyan
YSU Faculty of Law
3rd year PhD student

A legal entity is an artificial entity created to achieve certain goals, and because it is abstract, it can not fulfill its legal capacity or functionality, and therefore, to achieve the stated objectives, and to ensure the effective functioning legal entity, forms the governing bodies.

Non-profit organizations are guided not by a new theory of corporate governance and a new management model, but by adapting existing theories and models of corporate governance for commercial organizations to non-profit organizations and taking into account their specific characteristics.

There are various approaches to the management of non-profit organizations, one of which is that the management of non-profit legal entities is a political and organizational process that includes many functions and requires several interested parties and is intended to guide the organization, make political and strategic decisions, It was created for supervision, control and general accountability.

To study the above and similar problems, this scientific work is directed.

Keywords: *non-profit organizations, management bodies, legal entity, management, management model, commercial organizations*

ОСОБЕННОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НЕКОММЕРЧЕСКИМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ

Геворг Погосян
ЕГУ, юридический факультет,
Аспирантура 3-ий курс

В статье рассматривается понятие «юридическое лицо» – субъект, искусственно созданный для достижения определенных целей. В силу своей абстрактности оно не может выполнять свою правоспособность или функциональность. Следовательно, для достижения заявленных целей, а также для обеспечения эффективного функционирования юридического лица формируются соответствующие органы управления.

Сегодня некоммерческие организации руководствуются не новой теорией корпоративного управления или новой моделью управления, а адаптацией существующих теорий и моделей корпоративного управления коммерческими организациями к управлению некоммерческими организациями с учетом их конкретных особенностей.

Известно, что существуют различные подходы к управлению некоммерческими организациями. Один из них – управление некоммерческими юридическими лицами. Он представляет собой политический и организационный процесс, включающий в себя множество функций и требующий участия в нем нескольких заинтересованных сторон и призванный направлять деятельность организации, принимать политические и стратегические решения, а также служащий для надзора, контроля и ведения общей подотчетности организации.

В данной научной статье изучаются вышеуказанные и другие похожие проблемы.

Ключевые слова: *некоммерческие организации, органы управления, юридическое лицо, управление, модель управления, коммерческие организации*

Բանալի բառեր - *ոչ առևրրային կազմակերպություններ, կառավարման մարմիններ, իրավաբանական անձ, կառավարում, կառավարման մոդել, առևրրային կազմակերպություններ*

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 թ. 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ОСНОВЫ ПОНЯТИЙ «ДОБРАЯ СОВЕСТЬ» И «ДОБРОСОВЕСТНОСТЬ» В ПРАВЕ ФРАНЦИИ, АНГЛИИ И ГЕРМАНИИ И ИХ СООТНОШЕНИЕ С ИНСТИТУТОМ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ПРАВОМ

Анализ основных теорий и сформированных в их рамках подходов показывает, что на сегодняшний день институт злоупотребления правом требует кардинально новых подходов в его изучении. В этой связи, весьма эффективными, на наш взгляд, являются подходы тех ученых, которые пытаются определить злоупотребление правом через понятие «добрая совесть». В свою очередь, данная категория в дисциплине «гражданское право» также воспринимается неоднозначно и порождает широкие дискуссии. Исходя из этого, в рамках данной статьи мы провели научный обзор использования понятий «добрая совесть» и «добросовестность» в иностранных правовых системах, попытались получить правильное представление об этом принципе права и рассмотреть институт злоупотребления правом именно с точки зрения принципа доброй совести и его соотношения с злоупотреблением правом. Такой подход является одновременно и новым в науке, и необходимым в свете последних законодательных изменений: с введением ФЗ от 30.12.2012 года №302-ФЗ законодатель РФ закрепил в ГК РФ добросовестность в качестве одного из основных принципов гражданского права, а статья 10 ГК РФ в свою очередь была также модернизирована, в результате чего злоупотребление правом в ГК РФ также определяется через понятие добросовестности.

Традиционно рассмотрение категории добросовестности начинают с истории

римского частного права. Как таковое, римское право не знало отдельного института добросовестности, поэтому она и не была отражена ни в одном памятнике римского права. Категория *bonie fidei* в римском праве проявлялась более как прием правоприменительной практики, которая выступала неким ограничителем автономии воли, целью которого был запрет на такое незаконное или недобросовестное поведение, которое может привести к извлечению преимуществ, вызванных этим поведением. Таким образом, римский принцип *iudiciae bonae fidei* выступал неким ограничителем свободы и автономии, который римские граждане могли использовать в том числе и для злоупотреблений правовыми пробелами или казусами, которые имелись в *jus strictum* – праве позитивном. Так, недобросовестному использованию формального инструментария гражданского права была противопоставлена преторская защита, опирающаяся на выработанные ею эксцепции (*exceptio doli*) и иски доброй совести (*actio bonae fidei*)¹. Претор при разрешении различного рода судебных дел выявлял те или иные формы недобросовестности и применял к ним определенные последствия, которые не были закреплены в *jus strictum*, Таким образом, например, появились такие институты права как *mission possession* (ввод во владение), или реституция. Примечательно, что право того времени не знало и не выработало каких-либо общих признаков и оснований, по которым преторы могли

определять *bonae fidei* – каждый случай рассматривался индивидуально и решение по нему основывалось на понимании претором справедливости.

Таким образом, римское право вырабатало весьма важный подход – добросовестность должна использоваться в противовес автономии воли, свободы участников частноправовых отношений и, тем самым, гарантировать баланс интересов всех участников гражданского процесса.

Развитие категории «добросовестность» в период средневековья проходит не так активно. Опять же, средневековые мыслители права не вдавались в вопросы определения понятия «добросовестность» и выработки его критериев. Данный институт продолжал развиваться исключительно в рамках правоприменительной практики.

Дальнейшая популяризация принципа добросовестности уже связывается с именами французских юристов, буржуазных революций и популяризацией идей естественного права. В частности, изучению данного принципа были посвящены работы Жана Домата (Jean Domat, 1625-1696) и Роберта Потти (Robert Pothier 1699-1772), которые легли в основу как французского гражданского законодательства, так и законодательства США и Канады. Так, в одной из своих работ Ж. Домат обосновывал необходимость применения принципа добросовестности к частноправовым отношениям следующим образом: *«Человек, который вступает в отношения данного типа, связан не только тем, что написано, но также и тем, что требуется самой природой соглашения и всеми обстоятельствами, принятие во внимание которых требует справедливость, закон или правило делового оборота»*². По мнению Ж. Домата, добросовестность, как и справедливость, является неким мерилом, определяющим равновесие в гражданских отношениях, т.к. эти отношения, будучи построенны-

ми на денежном или ином имущественном аспекте, зачастую теряют такое равновесие.

В целом, говоря о развитии принципа добросовестности в праве Франции, следует иметь в виду, что он является, прежде всего, зародышем идей естественного права. В те времена среди ученых-цивилистов было весьма популярным развивать общие принципы, начала и исходные идеи права. Что же касается уже современного французского законодательства, то закреплением принципа добросовестности в Code Civil (ГК ФР) является статья 1134, согласно которой, договор – это закон для сторон. Одновременно с этим, в пункте 3 данной статьи указывается, что соглашения должны выполняться в духе доброй воли. В дополнение к этому статья 1135 устанавливает, что соглашения должны выполняться не только в соответствии с тем, что в них установлено, но и по справедливости, и по самой сути (духу) договора.

Как можно заметить, данные положения французского ГК de lege lata распространяются лишь на отношения, возникшие при заключении договора. Однако французская доктрина права, которая, в отличие от отечественной, имеет колоссальное влияние, значительно расширило область применения данных норм. Так, в частности, в результате такого расширения нормы, посвященные добросовестности, судами также начали применяться и к преддоговорным отношениям сторон (*culpa in contrahendo*). Отказ от широкого распространения и применения данного института во французском праве продиктован, прежде всего, особым (в отрицательном смысле этого слова) отношением французских судов к категории справедливости (*valeurs d'equite*) в праве. Также существенным является то, что французское гражданское право не проводит различий между добросовестностью в объективном и субъективном понимании

этого слова, в отличие, например, от немецкого права. Этот аспект является весьма примечательным и критичным для нашего исследования, и на нем мы более подробно остановимся при рассмотрении немецкого права.

Особое отношение к понятию «добросовестность» и в английском праве. Современное английское право не рассматривает добросовестность как позитивную обязанность, лежащую на сторонах договора по общему правилу, вне зависимости от вида договора³. Это связано прежде всего с тем, что английское общее право (*common law*) честно подходит к правовым вопросам, и весьма критично к вопросам договорного права в сфере предпринимательства. Суть такого подхода заключается в том, что стороны отношений сами должны заботиться о своих интересах, и эта обязанность не может быть переложена на плечи суда⁴. Но вместе с этим, право справедливости (*equity law*), одной из целей которого и является смягчение строгих правил и формулировок, выработало ряд отступлений, которые мы тем или иным образом можем отнести к отголоскам принципа добросовестности. Это, прежде всего, знаменитый принцип преддоговорного права *promissory estoppel* (лишение права возражать против данного обещания), согласно которому, суды зачастую принуждают сторону к выполнению тех обязательств, в связи с которыми эта сторона вошла в переговоры с другой стороной, но уклонялась от заключения договора. В связи с этим судья Высокого Суда правосудия Альфред Томсон Деннинг в одном из решений суда указал, что в праве Англии за прошедшие 50 лет сформировалась практика принуждения лица, которое дало обещание, имеющее целью построение правовых отношений, действовать в соответствии с тем, что было им обещано⁵.

Проявление принципа добросовестности в английском частном праве связа-

но в основном именно с урегулированием преддоговорных отношений сторон. В особенности это относилось к договорам *uberrimae fidei*, т.е. к таким договорам, где особое значение имеет доверительное отношение между сторонами (классический пример – договор страхования). В такого рода договорах прецедентным правом была выработана обязанность для *promisers* (т.е. для лица, дающего обещание, например, в случае страхования – это страхователь) раскрывать на преддоговорной стадии все условия соглашения, которые могут стать существенными для другой стороны и повлиять на ее решение относительно вступления в договорные отношения. Также в английской правоприменительной практике довольно частыми являются случаи применения судами так называемых подразумеваемых условий (*implied terms*) к договорным отношениям сторон, что позволяет дать оценку добросовестности или недобросовестности сторон.

Проведенный достаточно поверхностный анализ английской правовой практики позволяет нам сделать вывод, что настороженное отношение английских судов к распространению принципа добросовестности на все обязательства связано, прежде всего, с особым отношением к праву, как к независимому арбитру, стоящему обособлено от предпринимательства и политики. Такой подход лишает правоприменителя возможности определять содержание того или иного обязательства и оставляет возможность разрешения спора в тех пределах, которые стороны сами определили. Английским судам не нравится использовать свою власть вне зависимости от того, добросовестна ли сторона или нет⁶.

Наибольшее распространение как в законодательном, так и в правоприменительном смысле институт добросовестности получил в праве Германии. В целом, говоря о правовой системе и пра-

воприменительной практике этой страны, мы должны особо подчеркнуть роль, которую играет немецкая правовая школа для развития правовой системы как Армении, так и России.

Действующее гражданское законодательство, и в особенности Гражданские Кодексы Армении и России, так или иначе, берут свое начало от ГК СССР 1964 г., корни которого ведут к Гражданскому Уложению Российской Империи, в основе которого, в свою очередь, во многом лежит Германское Гражданское Уложение (ГГУ).

Все это говорит об определенном влиянии немецкого права на отечественное, но даже если и не принимать во внимание эти обстоятельства, в любом случае, сам факт того, что правовая система, к которой принадлежат наши страны, называется именно романо-германской, уже говорит о необходимости более близкого изучения права Германии. Неслучайно ГГУ считается одним из авторитетнейших и «великих» правовых актов нашего времени.

В рамках дальнейшего изучения проблемы мы будем использовать две категории, которые, на первый взгляд, могут показаться идентичными – это «добросовестность» и «добрая совесть». Как отмечает И.Б. Новицкий, необходимо проводить четкое различие между этими понятиями в объективном (добрая совесть) и субъективном (добросовестность) смыслах. Субъективное значение этого явления показывает внутреннее отношение лица к своему поведению, его неведение относительно определенных обстоятельств. Это явление называется добросовестностью. В отличие от добросовестности, добрая совесть – это внешнее мерило поведения субъекта по отношению к требованиям такой доброй совести. В отличие от немецкого законодательства и права, отечественное право, а также право многих континентальных

стран, не проводит различия между данными категориями и называет их общим термином «добросовестность». Такое положение, на наш взгляд, является источником определенных противоречий, которые также влияют и на попытки определения злоупотребления правом. Их мы обсудим ниже.

В отечественной правовой науке рассмотрение института злоупотребления правом начинается с §226 ГГУ, который устанавливает, что *«не допускается осуществление права, если целью такого осуществления может быть только причинение вреда другому»*. Комментируя данное положение, Л. Эннексерус отмечал, что не любое осуществление права, которое может причинить вред другому лицу попадает под данный запрет: *«Осуществление некоторых прав вообще невозможно без причинения вреда другим лицам. Из обстоятельств дела должно вытекать, что осуществление права для лица, совершающего данное действие, не может иметь никакой иной цели, как причинение вреда»*⁷. Такое определение в настоящее время является классическим только для одной из форм злоупотребления правом – шиканы. Причем в таком толковании оно крайне строго и очень узко даже для этой формы злоупотребления. Учитывая то, что описанное в §226 ГГУ положение крайне редко встречалось на практике, если не сказать никогда, многие ученые стали называть этот параграф Уложения декоративным⁸. Позднее, как отмечает В.П. Грибанов, такое толкование было существенно расширено и допускало применение §226 ГГУ и к иным намерениям, кроме прямого умысла причинения вреда другому лицу⁹. Кроме данного параграфа, некоторыми учеными также рассматривался §826 ГГУ, который устанавливает, что *«кто умышленно причинит вред другому способом, противным добрым нравам, тот обязан возместить ему вред»*¹⁰.

Но кроме двух вышеупомянутых параграфов, ГГУ содержит еще один, весьма важный с точки зрения рассматриваемой проблематики – §242 ГГУ, который долгое время ускользал от внимания отечественной цивилистики. Данный параграф ГГУ устанавливает, что «должник обязан выполнить обязательство добросовестно с учетом обычаев гражданского оборота».

Т.Г. Бекназар-Юзбашев называет несколько причин, по которым эта норма долгое время не удостоивалась внимания российских цивилистов¹¹. Во-первых, автор отмечает, что широкое распространение и влияние данная норма получила с течением времени и в результате активной судебной практики. А это уже произошло на послереволюционный период российского права, когда обращаться к зарубежному западному опыту стало неактуальным. Во-вторых, советский курс по германскому гражданскому праву, а именно курс Л. Эннеркцера, оборвался на первом томе, последняя часть которого была посвящена §224 ГГУ, а кроме этого источника других у советских цивилистов не было.

Но незамеченным данный параграф оставался не только для российской цивилистики: не было достаточных исследований как в европейском праве в целом, так и в немецкой литературе в частности. Позднее по этому поводу немецкий ученый Ф. Шлехтрим писал: «Мы «пропустили» параграф, который достаточно давно уже считается «королевским параграфом» и играет огромную роль для всего германского частного права. Наиболее радикальные точки зрения и вообще рассматривают принцип доброй совести в германском гражданском праве как принцип, к которому можно свести всю систему частного права, избавившись от кодифицированных норм и принимая решения, основываясь только на нем»¹².

В целом опыт становления понятия «доброй совести» в Германии представ-

ляется весьма интересным и полезным с точки зрения нашего законодательства. Первоначально, Германское Гражданское Уложение, как продукт чисто позитивистской правовой мысли, должно было предельно четко регулировать гражданские правоотношения в строгом соответствии с буквой закона. Сам текст Уложения разрабатывался в соответствии с пандектной системой кодификации и являлся (и является по сей день) настоящим эталоном предельно абстрактного изложения правовых норм. Как известно, особенностью пандектной системы является выделение в рамках кодекса Общей и Особенной части. Не является в этом аспекте исключением и ГГУ, которое в своей Общей части устанавливает понятия, правила и принципы, которые общеприменимы и относятся ко всем отношениям, регулируемым Уложением, а Особенная часть посвящается регулированию конкретных отношений.

Пандектная система права, к которому относится также и наши правовые системы, построена на принципе максимальной абстракции. Это предполагает максимальное обобщение правовых норм и минимализацию казуальности. Плюсом такого подхода является его системность и логическая целостность, замкнутость этой системы. Путем обобщения достигается общая картина в обобщенно изложенном виде. Но такой подход имеет и свои минусы. Зачастую возникают ситуации, которые не подпадают под регулирование этих абстрактных норм. Как по этому поводу писал немецкий цивилист Ф. Визкер, слишком «часто правильное решение вопроса не предусматривается потому, что соответствующая проблема не была рассмотрена с необходимой степенью детализации»¹³. В результате мы оказываемся перед дилеммой: с одной стороны, есть необходимость отрегулировать все возникающие гражданско-правовые отношения, но с другой стороны,

предусмотреть все случаи жизни и изложить их в кодексе является невозможным.

Как же разрешить эту проблему? Ключ к ответу на этот вопрос лежит в так называемых общих нормах или, как указывается в немецком праве, генеральных нормах (*Generalklauseln*). Однако под словом «генеральный» необходимо понимать не первенство, «генеральство», а общий характер этой нормы. Про такие общие нормы Ф. Визкер пишет: «*Generalklauseln* помогают избежать «пару волчьих ям бесцветной абстракции и неуклюжей детализации»¹⁴. Эти нормы, помимо их общего характера имеют еще один, вытекающий из этой общности признак – они оставляют широкое поле действий для судебного усмотрения.

Таким образом, ГГУ, как продукт классической и строгой позитивистской мысли, очень скоро перестал быть таковым, т.к. в дело вступили гибкие *Generalklauseln*, позволяющие быстро адаптироваться старому тексту к новым и быстроразвивающимся гражданско-правовым отношениям. Таким *Generalklauseln* является и §242 ГГУ, и смысл изложенного в нем, на первый взгляд, может показаться весьма узким и посвященным тому, как должник должен исполнять свои обязательства. Как отмечал по этому поводу другой видный немецкий юрист П. Шлехтрим, замысел законодателя заключался в том, чтобы переложить на плечи судьи решение мелких вопросов, связанных с исполнением обязательств, которые невозможно было в полной мере описать в кодексе (например, должник не может быть вправе возвращать крупный долг мешками монет или стучаться в дверь кредитору в 4 часа утра)¹⁵. С этой точки зрения, в §242 ГГУ уже заметны элементы *Generalklauseln*.

Проявление принципа доброй совести и злоупотребления правом посредством §242 ГГУ нужно рассматривать уже в свете дальнейшей судебной практики и

толкования этой нормы, которая с течением времени стала одной из самых «популярных» и широко трактуемых норм ГГУ.

Как мы уже отмечали, на своем первоначальном этапе развития §242 ГГУ настолько широко применялся, что комментариев к нему составлял более двух тысяч страниц. Постепенно количество этих страниц уменьшалось, правовой вакуум заполнялся выработанными новыми институтами и доктринами. Чем совершеннее становилось законодательство, тем более сокращалось поле действия доброй совести. Феноменальность данной нормы заключается в том, что, будучи нормой Уложения, она одновременно является и источником развития права. Будучи основанием для разрешения конкретного дела, она одновременно также дает основания для выработки новых доктрин и заполнения правовых пробелов. Полагаем, что §242 ГГУ можно охарактеризовать как норму-страховщика: в случаях, когда суды не находят конкретную норму, регулиющую конкретное отношение, добрая совесть «страхует» эти ситуации и одновременно дает сигнал законодателю для принятия соответствующих норм и заполнения пробелов.

Переходя к самой сути понятия «добрая совесть», необходимо отметить, что единого подхода к определению данного понятия в науке о праве нет. Но для правильного анализа и понимания данного явления и, следовательно, для правильной законодательной имплементации, необходимо, в первую очередь, различать этот принцип в объективном и субъективном смысле этого слова. На эту необходимость указывали многие ученые. Так, например, в уже вышеприведенной нами работе Р. Циммерманн писал: «*Одно, тем не менее, ясно: добрая совесть в смысле *Treu und Glauben* необходимо отличать от доброй совести в смысле *guter Glaub*»¹⁶. Первый термин (*Treu und Glauben*), продолжает автор, составляет*

добрую совесть в объективном смысле и обозначает то мерило, тот эталон поведения, которому конкретное поведение субъекта должно соответствовать и с которым оно сопоставляется. Второй же термин (*gutter Glaub*) означает добрую совесть в субъективном смысле (*gutter Glaub*) и определяет субъективное отношение субъекта к своему собственному поведению. В этом последнем значении понятие «добросовестность» (*gutter Glaub*), например, применяется в §923 ГГУ к добросовестному приобретателю, который не знал или в силу объективных обстоятельств не мог знать о том, что отчуждаемая вещь не принадлежит продавцу.

Что касается вопроса определения понятия «добрая совесть», то ГГУ не содержит определения этого института (что, в принципе, вполне ожидаемо). Проанализировав научную литературу по данному вопросу, мы можем сказать, что в конечном итоге дать определение доброй совести исключительно правовыми категориями и строгими определениями весьма сложно, если не сказать невозможно, да и не имеет особого смысла. Во-первых, попытаться понять данное понятие можно через непосредственный перевод. Так, с немецкого *treu* можно перевести как верность, надежность, а *Glauben* – как доверие, уверенность. Таким образом, получается, что *treu unal Glauben* выражает определенный стандарт честного, верного и порядочного поведения лица в отношении третьих лиц¹⁷. Очевидно, эти термины далеки от того, чтобы быть сугубо юридическими, поэтому конкретных законодательных требований (как некий аналог *test case* в американском праве), с которыми судья должен сопоставлять конкретное дело и выносить решение о применении §242 ГГУ, не существует. Таким образом, соответствие каждого действия требованиям доброй совести определяются судьями каждый раз инди-

видуально.

Раскрывая сущность принципа доброй совести, большинство ученых сходятся во мнении, что лучше всего проанализировать значение данного принципа можно через то, как он работает. Как отмечает И.Б. Новицкий, добрая совесть включает в себя много неопределенного, много такого, что больше чувствуется и угадывается, чем поддается логическому расчленению¹⁸. Из этого, в свою очередь, следует, что изучение этого института должно происходить не дедуктивным путем, а, наоборот, индуктивным. То есть, для того чтобы определить сущность принципа доброй совести мы должны проанализировать те случаи, к которым данный принцип применялся¹⁹. Попытки дать общее определение, которое будет применяться ко всем возможным случаям, окажется неэффективным, т.к. рано или поздно судебная практика столкнется с таким случаем, который не будет подпадать под данное определение.

Сегодня область применения §242 ГГУ настолько расширена, что закрепленный в ней принцип доброй совести применяется не только к гражданским правоотношениям, но и к административным и гражданско-процессуальным²⁰. Говоря иными словами, принцип доброй совести давно перерос из чисто гражданского-правового в общий принцип немецкого права, как уже было указано выше, из §242 ГГУ вышло множество основополагающих институтов гражданского права (доктрина преддоговорной ответственности, существенного изменения обстоятельств и т.д.).

Сегодня, уже после реформирования немецкого законодательства в целом и ГГУ в частности, это уже самостоятельные институты права. Однако доктрина недопущения недобросовестного осуществления права (злоупотребления правом) отдельного закрепления не получила и продолжила свое существование в

рамках §242 ГГУ. Таким образом, чтобы узнать, какое осуществление права будет считаться недопустимым и нарушающим принцип доброй совести, мы должны обратиться к обобщению той огромной судебной практики, которая сформировалась за века применения §242 ГГУ. Как мы уже отметили, это единственно верный путь для получения представления о том, как добрая совесть должна действовать в случаях злоупотребления правом. При этом в рамках данной части исследования мы намерено не обращаемся к российской и армянской судебной практике по нескольким причинам.

Во-первых, анализ судебных решений наших судов приводит к выводу, что армянский и российский правоприменитель не имеет каких-либо общих принципов и подходов в вопросе злоупотребления правом. Зачастую суды, аргументируя свои решения, прибегают к злоупотреблению правом как к дополнительному и дополняющему основу судебного решения институту. А во-вторых, российская и армянская судебная практика не содержит каких-либо судебных решений, в которых факт злоупотребления правом обосновывался бы путем его сопоставления требованиям доброй совести. Принимая во внимание данные факты, исследования практики немецких судов, которые накопили более чем вековой опыт применения принципа доброй совести на основании §242 ГГУ, является более эффективным способом раскрытия содержания данного принципа.

Итак, первую группу дел можно охарактеризовать как принцип римского права *dolo agit, qui petit, quod statim redditurus est* (требование того, что придется вернуть, является противоправным). Суть данных дел заключается в том, что лицо, которое требует какую-либо вещь или иное право, которое оно в любом случае обязано будет вернуть, действует изначально без интереса на то, чем, соб-

ственно говоря, и злоупотребляет своим правом требования. В качестве примера, характеризующего данную группу дел, приводится следующий случай. Допустим А подает иск против Б, с которым у него есть заключенный предварительный договор, с требованием о заключении основного договора. Одновременно А прекрасно осведомлен о том, что сразу после заключения договора Б имеет правомерное основание расторгнуть этот договор. В такой ситуации получается, что А своим иском пытается добиться правового статуса, который он тут же потеряет, что является нарушением принципа доброй совести²¹.

Второй категорией дел злоупотребления правом и нарушения §242 ГГУ считаются случаи формального осуществления права, которое противоречит назначению нормы закона или договора, на которое ссылается лицо при осуществлении этого права. В качестве примера приводится случай, когда должник, который должен кредитору, например, 1000 евро, ввиду технических ошибок в расчетах в день исполнения обязательства возвращает 999 евро. В таком случае отказ кредитора принимать платеж и требование о возмещении убытков будут рассмотрены как злоупотребления своими правами, выраженными в формальном осуществлении права, которое противоречит назначению этого права²².

Третья группа дел рассматривается в рамках принципа *venire contra factum proprium* (нарушение своего предыдущего поведения), который весьма близок к английскому *promissory estoppel*. Суть этого принципа заключается в том, что осуществление этого права недопустимо, если из предыдущих действий лица было разумным полагать, что оно не будет осуществлять данное право в будущем. Так, например, если А согласилось вступить в переговоры для урегулирования спора с Б и заверило, что если даже срок исковой

давности по данному делу истечет в ходе переговоров, а переговоры не приведут к результату, то А не будет ходатайствовать в суде о применении исковой давности. Впоследствии, если А в суде все же заявит такое ходатайство, то оно будет рассмотрено в качестве злоупотребления правом²³.

Следующей принцип, который также весьма близок к *promissory estoppel*, является *Verwirkung* (просрочка). В отличие от предыдущего принципа *venire contra factum proprium*, в данном случае идет обратный процесс – лицо теряет право требования, если в течение продолжительного времени не осуществляло его, даже если сроки давности истекли. Говоря, в целом, следует иметь в виду, что принцип просрочки в немецком праве является весьма обособленным. Немецкие суды весьма осторожно подходят к вопросам применения данного принципа, для его применения должны иметься строгие основания. По мнению Г.Т. Безназар-Юзбашева, немецкая судебная практика выделяет следующие основания для применения данного принципа:

- сторона должна обладать реальной возможностью и резонансом осуществить свое право требования;
- несмотря на то, что сторона обладала реальной возможностью и резонансом осуществить свое право, прошло значительное время с момента появления этого права до того, как сторона, наконец, осуществила его;
- для того чтобы считать подобное «просроченное» требование противоречащим доброй совести, необходимо наличие особых обстоятельств (например, если другая сторона могла разумно полагать, что первая, зная о своем праве, не станет осуществлять его; при этом необходимо, чтобы другая сторона уже сделала определенные приготовления, после которых осуществление права будет представляться несправедливым²⁴.

Особенность данного принципа за-

ключается и в том, что очень сложно установить какие-либо четкие критерии того, была ли просрочка или нет. Так, например, не существует какого-либо периода времени, в течение которого неосуществление права влечет его потерю. Каждый раз суды подходят индивидуально к этому вопросу и определяют данный срок из обстоятельств конкретного дела. В качестве примера *Verwirkung* можем привести достаточно распространенную и в нашей правовой действительности практику. Так, зачастую, в денежных обязательствах истец, будучи прекрасно осведомленным о просрочке платежа со стороны ответчика, умышленно не подает иск против него, а делает это лишь в конце срока исковой давности, с той лишь целью, чтобы взыскать с ответчика также максимально возможные штрафные проценты. Такое поведение, на наш взгляд, является классическим примером просрочки, т.к. истец, продолжительное время специально не подает иск против ответчика, тем самым допускает «просрочку» данного права, что влечет и потерю данного права. Одновременно для правильной оценки таких действий суд обязан установить все обстоятельства дела, в том числе установить момент, когда истец уже имел достаточное основание для предъявления иска, но не сделал этого. Не удивительно, что немецкие суды весьма осторожно подходят к применению данного института, т.к. малейшая ошибка в установлении того или иного факта может привести к нарушению прав истца. Сохранение баланса между, с одной стороны, принципа доброй совести и, с другой стороны, законного права истца в данном случае весьма непросто. В этой связи весьма примечательным является и то, что первоначально данный принцип возник именно для борьбы со слишком длительными сроками исковой давности, которые первоначально были установлены в ГГУ.

Итак, мы кратко описали основные

принципы и основания, при наличии которых немецкие суды применяют §242 ГГУ и констатируют действия в качестве злоупотребления правом. Одновременно, следует иметь в виду, что вышеперечисленные принципы и группы дел не являются исчерпывающими. Данные категории дел являются наиболее часто встречающимися формами злоупотребления, но это не значит, что злоупотребления правом не могут иметь место в других формах и что немецкие суды каким-либо образом ограничены в применении §242 ГГУ.

Подводя итог приведенного анализа немецкого частного права в сфере применения принципа доброй совести и недопущения злоупотребления правом, можем сказать, что основанием для применения запрета на злоупотребление правом является норма, устанавливающая обязанность участников гражданского оборота действовать в соответствии с доброй совестью. Отсюда логический вывод: немецкое право рассматривает злоупотребление правом как одну из форм недобросовестного поведения. При этом,

параллельно с этим злоупотребление правом §242 ГГУ является основанием и для других доктрин (преддоговорная ответственность, существенное изменение обстоятельств и т.д.), которые с течением времени получили самостоятельное закрепление в ГГУ.

Считаем, что самый ценный «урок», который мы можем извлечь из немецкого права в части рассматриваемой темы, является то, что Германское Гражданское Уложение, будучи продуктом строго позитивистской мысли, при помощи гибких инструментов судейского усмотрения и толкования позволило применить и развить институт злоупотребления правом, что было бы невозможным с точки зрения идеи позитивизма. Казалось бы, §242 ГГУ настолько узок и точно сформулирован, что не оставляет какого-либо поля для расширенной трактовки. Однако именно гибкость системы права и возможность судейского толкования позволяют адаптировать документ, который был принят еще в 1896 году, к требованиям современных реалий.

УДК 34.01:34.02:34.03:34.04 (225-226)

Гражданское право
Российской Федерации

¹ Бибиков А.И., Принцип добросовестности в цивилистической доктрине и судебной практике: проблемы толкования, 2015, с. 2.

² Domat J., *Les Loix Civiles Dans Leur Ordre Naturel*, Paris, 1777 // Поляков М. А., Развитие принципа добросовестности в праве европейских государств, с. 3.

³ Powell R. *Good faith in contracts* // *Current Legal Problems*, 1956, Vol. 16.

⁴ Goode R., *Commercial Law*, Harmondsworth, 1995, P. 101.

⁵ *Central London Property Trust Limited V. High Trees House Limited*, 1946, July 18 // www.kentlaw.edu/faculty/rwarner/classes/contracts/consideration/high_trees/hightrees.htm.

⁶ Atiyah P.S., *An Introduction to the Law of Contract*, New York, 1995, P. 212.

⁷ Эннекцерус Л., Курс германского гражданского права, Том I, Полумтом 2, с. 437.

⁸ Доманжо В., Вопрос об ответственности за вред, причиненный при осуществлении права, в проекте нашего гражданского уложения

// *Вестник гражданского права* (издаваемый М.М. Винавером), 1916, №6, Октябрь, с. 329.

⁹ Грибанов В.П., *Пределы осуществления и защиты гражданских прав* // *Осуществление и защита гражданских прав*, М., 2000, с. 48.

¹⁰ Волков А.В., *Теория концепции Злоупотребление гражданскими правами*, с. 37; Дурново Н.А., *Злоупотребление правом как особый вид правового поведения*, с. 25; Ковалева Н.А., *Злоупотребление правом по Гражданскому законодательству Российской Федерации*, с. 28.

¹¹ Бекназар-Юзбашев Г.Т., *Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии* // *Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*, Москва, 2010, с. 98.

¹² Schlechtriem P., *Good Faith in German Law and in International Uniform Laws*, Roma, 1997, P. 1.

¹³ Wieacker F., Weir T., Zimmermann R. *A History of Private Law in Europe: With Particular Ref-*

- erence to Germany, Oxford University Press, 1995, P. 377.
- ¹⁴ Wieacker F., Weir T., Zimmermann R., A History of Private Law in Europe: With Particular Reference to Germany, Oxford University Press, 1995, P. 377.
- ¹⁵ Schlechtriem P., Good Faith in German Law and in International Uniform Laws, Roma, 1997, P. 9.
- ¹⁶ Wieacker F., Weir T., Zimmermann R., A History of Private Law in Europe: With Particular Reference to Germany, Oxford University Press, 1995, P. 30.
- ¹⁷ Wieacker F., Weir T., Zimmermann R., A History of Private Law in Europe: With Particular Reference to Germany, Oxford University Press, 1995, P. 32.
- ¹⁸ Новицкий И.Б., Принцип доброй совести в проекте Гражданского уложения // Вестник гражданского права, 1916, N 6, с. 58.
- ¹⁹ Forstl U., The General Principle of Good Faith under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) - A functional Approach to Theory and Practice. Диссертация на соискание степени Магистра права (LLM) в Школе для углубленных юридических исследований Университета Кейптауна, 2005, с. 14.
- ²⁰ Diederichsen U. and Gursky K.-H., Principles of Equity in German Civil Law // Equity in the World's Legal Systems: a comparative study, Dedicated to Rene Cassin, P. 278.
- ²¹ Brox H. Allgemeines Schuldrecht, P. 82.: Бекназар-Юзбашев Г.Т., Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии // Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2010, с. 109.
- ²² Бекназар-Юзбашев Г.Т., Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии // Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2010, с.110.
- ²³ Brox H., Allgemeines Schuldrecht, P. 83.
- ²⁴ Бекназар-Юзбашев Г.Т., Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии // Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2010, с. 111.

RESUME - ԱՄՓՈՓՈՒՄ

THE BASIC PRINCIPLES OF UNDERSTANDING GOOD CONSCIENCE AND GOOD FAITH IN THE LAW OF FRANCE, ENGLAND AND GERMANY AND THEIR RELATIONSHIP WITH THE INSTITUTION OF ABUSE OF RIGHTS

Grigor Grigoryan
Russian-Armenian (Slavonic) University
Institute of Law and Politics

Attempts to define the institution of abuse of civil rights in isolation from other civil law principles, as well as the introduction of artificially created concepts, shows its inconsistency. Today, all this forces researchers to look for new ways to solve the problem of abuse of rights, including taking into account the approaches and experience of other legal systems. This article analyzes the principles of good faith and good conscience in the legal systems of England, France and Germany, and also analyzes the institution of abuse of law through the prism of these categories.

Keywords: *good faith, good conscience, abuse of rights, the principle of law, types of abuse, general rules of law*

ԲԱՐԻ ԿԱՄՔԻ ԵՎ ԲԱՐԵՆՂՃՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ, ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԵՎ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ԳՐԱՆՑ ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՉԱՐԱՇԱՀՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՀԵՏ

Գրիգոր Գրիգորյան
Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարան
Իրավագիտության և քաղաքականության ինստիտուտ

Քաղաքացիական իրավունքի չարաշահման ինստիտուտի սահմանման փորձերը իրավունքի այլ սկզբունքներից մեկուսացված, ինչպես նաև արհեստականորեն ձևավորված հասկացությունների ներդրումը, ցույց են տալիս այդ փորձերի անարդյունավետությունը: Արդեն ներկա փուլում այս ամենը ստիպում է հետազոտողներին փնտրել իրավունքի չարաշահման խնդրի լուծման նոր ուղիներ, ներառյալ հաշվի առնելով այլ իրավական համակարգերի մոտեցումները և փորձը: Այս հոդվածում վերլուծում է Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Գերմանիայի իրավական համակարգերում բարեխղճության և բարի կամքի սկզբունքների հասկացությունները, ինչպես նաև փորձ է կատարվում դիտարկել իրավունքի չարաշահման ինստիտուտը վերոնշյալ սկզբունքների լույսի ներքո:

Բանալի բառեր - բարի կամք, բարեխղճություն, իրավունքի չարաշահում, իրավունքի սկզբունք չարաշահումների փեսակներ, իրավունքի ընդհանուր նորմեր

Ключевые слова: *добрая совесть, добросовестность, злоупотребление правом, принцип права, виды злоупотреблений, общие нормы права*

ՄԱՐՏ - ԱՄՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ներածություն

Ներպետական դատարանների կողմից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի հետևողական և ճիշտ կիրառման համար Կոնվենցիայի տեքստի իմացությունը բավարար չէ: Կոնվենցիայի ճիշտ կիրառումը պահանջում է դրա կիրառման գործընթացում ղեկավարվել Եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքով, քանզի Կոնվենցիայի բովանդակության և իմաստի ընկալման բանալին Եվրոպական դատարանի կողմից՝ կոնվենցիոն նորմերի մեկնաբանության արդյունքում ձևավորված իրավական չափորոշիչների, նախադեպային իրավունքի վերլուծությունն է: Ընդ որում, Կոնվենցիան դիմամիկ և կենդանի փաստաթուղթ է, ինչը նշանակում է, որ Կոնվենցիան մեկնաբանվում է «տվյալ օրվա պայմանների լույսի ներքո»: Հետևաբար, Կոնվենցիայի իրական և իսկական իմացությունը պահանջում է պարբերաբար ծանոթանալ և հետևել եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի զարգացումներին:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի զարգացումների՝ ՀՀ դատավորների իմացության շարունակականությունն ապահովելուն է ուղղված ՀՀ դատավորների միության նախաձեռնությունը՝ պարբերաբար ներկայացնել Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումները և նախադեպային իրավունքի զարգացումները:

Միայն այն ներպետական դատարանները, որոնք քաջաժանոթ են Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին և արդարադատություն են իրականացնում՝ հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի կողմից մշակված մարդու իրավունքների պաշտպանության չափորոշիչները, կարող են կանխել Եվրոպական դատարանին՝ իրենց երկրի դեմ ուղղված գանգատները:

Կամտոկուն և Աքսենչիկն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia) գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատն անդրադարձել է հետևյալ իրավական խնդրին. արդյո՞ք կանանց, անչափահասներին և 65 տարեկանից մեծ անձանց ցմահ ազատազրկման դատապարտելու օրենսդրական արգելքը խախտում է խտրականության արգելքի սկզբունքը¹:

Մեծ պալատը, մասնավորապես, արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը լրացնում է Կոնվենցիայի և արձանագրությունների նյութական նորմերը: Այն չունի անկախ գոյություն: Այնուամենայնիվ, 14-րդ հոդվածի կիրառումն անհրաժեշտաբար չի ենթադրում Կոնվենցիայով երաշխավորված այս կամ այն իրավունքի խախտում. այս առումով 14-րդ հոդվածն ինքնավար է: Կիրառված միջոցը, որն ինքնին համապատասխանում է տվյալ իրավունքը կամ ազատությունն ամրագրող հոդվածի պահանջներին, այնուամենայնիվ, կարող է խախտել տվյալ հոդվածի պահանջը՝ համակցված 14-րդ հոդվածի հետ, եթե ունի խտրական բնույթ: Հետևաբար, 14-րդ հոդվածը կիրառելի է դառնում, երբ փաստերը շոշափում են Կոնվենցիայի կամ արձանագրությունների որևէ նյութական դրույթ»:

Ըննարկելով ցմահ ազատազրկման՝ որպես պատժատեսակի թույլատրելիությանը՝

¹ Այս հարցադրման առնչությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումները կարևորվում են՝ հաշվի առնելով, որ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը ևս բովանդակում է համարժեք նորմ (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Մարդու իրավունքներ եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

Մեծ պալատն ամրագրել է. «Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը չի բացառում ցմահ ազատազրկումը, եթե նման պատժատեսակ նախատեսված է ներպետական օրենսդրությամբ: Այնուամենայնիվ, 14-րդ հոդվածում ամրագրված խտրականության արգելքը տարածվում է այն բոլոր իրավունքներից և ազատություններից օգտվելու վրա, որոնք անդամ պետությունները պարտավոր են երաշխավորել: Մրանից հետևում է, որ եթե ներպետական օրենսդրությունն արգելում է անձանց որոշակի խմբերի նկատմամբ կիրառել ցմահ ազատազրկում, սպա ծագում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի հետ կապված խնդիր՝ համակցված Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի հետ:

Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի առնչությամբ խնդիր ծագում է, երբ համարժեք կամ համանման իրավիճակներում գտնվող անձանց նկատմամբ դրսևորվում է տարբերակված մոտեցում: Նման տարբերակված մոտեցումը խտրական է, եթե այն չունի օբյեկտիվ և ողջամիտ արդարացում, այլ կերպ՝ առկա չէ ողջամիտ հարաբերակցություն կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև: 14-րդ հոդվածի իմաստով խտրականություն եզրույթը ներառում է նաև իրավիճակներ, երբ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ, առանց պատշաճ արդարացման, դրսևորվում է պակաս բարենպաստ վերաբերմունք, քան մյուսների»:

Մեծ պալատը պարզելու համար, թե արդյո՞ք Ռուսաստանի Դաշնության Քրեական օրենսգրքի խնդրի առարկա նորմը խախտում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը՝ համակցված 14-րդ հոդվածի հետ՝ քննարկել է հետևյալ հարցերը.

- արդյո՞ք դիմումատուները գտնվում են համարժեք կամ համանման իրավիճակում, ինչ նույն հանցանքը կատարած կանայք, անչափահասները, 65 տարեկանից մեծ անձինք: Դատարանը իրավիճակը համարժեք է համարել, քանի որ նույնն են կատարված հանցանքները: Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով գործի հանգամանքները՝ Մեծ պալատը գտավ, որ դիմումատուները, ովքեր չափահաս տղամարդիկ են, գտնվում են համարժեք վիճակում, ինչ նույն հանցանքը կատարած կանայք և 65 տարեկանից մեծ տղամարդիկ, քանզի երկու դեպքում էլ նրանք կատարել են նույն հանցանքը և դատապարտվել նույն հանցանքի համար:

- արդյո՞ք տարբերակված մոտեցումն արդարացված է: Քննարկելով այս հարցը՝ Մեծ պալատն ամրագրել է. «Գործն առնչվում է պատժիչ քաղաքականությանը, ըստ որի՝ կանանց, անչափահասների և 65 տարեկանից մեծ անձանց նկատմամբ ցմահ ազատազրկում չի կիրառվում: Անվիճելի է, որ նման տարբերակված մոտեցումը սեռի և տարիքի հիմքով է: Կառավարությունը որպես խնդրի առարկա տարբերակված մոտեցմամբ հետապնդվող իրավաչափ նպատակ վկայակոչել է արդարության և մարդասիրության սկզբունքների խթանումը, որոնք պահանջում են, որ պատժիչ քաղաքականությունը հաշվի առնի տարիքը և դատապարտյալների առանձին խմբերի հոգեբանական առանձնահատկությունները: Նման նպատակն իրավաչափ նպատակ է՝ պատժիչ քաղաքականության համատեքստում և Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի՝ համակցությամբ 5-րդ հոդվածի, կիրառման նպատակի համար»:

Կիրառված միջոցների համաչափությունը գնահատելիս Մեծ պալատը հաշվի է առել հետևյալ գործոնները.

Չափահասների կողմից կատարված առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար ցմահ ազատազրկում սահմանելն ինքնին չի արգելվում Կոնվենցիայի 3-րդ կամ որևէ այլ հոդվածով: Ցմահ ազատազրկումը՝ որպես առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար պատժամիջոց, համատեղելի է Կոնվենցիայի հետ:

Դիմումատուները ցմահ ազատազրկման են դատապարտվել մրցակցային դատա-

վարության արդյունքում, որի ընթացքում հնարավորություն են ունեցել ներկայացնել իրենց փաստարկները և դիրքորոշում արտահայտել պատժի առնչությամբ:

Դիմումատուների նկատմամբ ցմահ ազատագրկման կիրառումը չի եղել կամայական կամ ոչ ողջամիտ: Ավելին, դիմումատուներին վերապահված է եղել առաջին 25 տարին լրանալուց հետո վաղաժամկետ ազատվելու իրավունք:

Ամփոփելով և հաշվի առնելով նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում ցմահ ազատարկում կիրառելու պրակտիկան, հասարակության շահերը՝ Մեծ պալատը եզրահանգել է, որ առկա է ողջամիտ հարաբերակցություն կիրառված միջոցի և հետապնդվող իրավաչափ նպատակի միջև: Ըստ այդմ՝ Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությամբ սահմանված նման բացառությունը Մեծ պալատը չի համարել արգելված տարբերակված մոտեցում Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի նպատակի համար՝ համակցված 5-րդ հոդվածի հետ:

Սիմյոնովին ընդդեմ Բուլղարիայի գործով (Simeonovi v. Bulgaria) Մեծ պալատի 12.05.2017 թ. վճիռը.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետը. չեղբակալման պահից պաշտպան ունենալու իրավունք և այդ իրավունքի մասին տեղեկացված լինելու իրավունք

Դիմումատուն իր ձերբակալումից հետո 3 օր պահվել է ոստիկանությունում. այդ ընթացքում չի տեղեկացվել իր կողմից ընտրված պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իր իրավունքի մասին և ոչ էլ տրամադրվել է պաշտպան: Այդ երեք օրվա ընթացքում, սակայն, նրանից որևէ ցուցմունք չի վերցվել, նրա դեմ օգտագործվող որևէ ապացույց ձեռք չի բերվել, և նա որևէ դատավարական միջոցառման չի մասնակցել:

Նշված գործով Մեծ պալատն առաջին հերթին հստակեցրել է, թե պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքը երբ է առաջանում. ձերբակալման^օն, թե^օ հարցաքննության: Մեծ պալատը եզրահանգել է, որ պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքը կիրառելի է ձերբակալման պահից՝ անկախ նրանից, թե տվյալ անձը հարցաքննվել է կամ կատարվել է որևէ քննչական գործողություն ձերբակալված վիճակում գտնվելու ժամանակահատվածում: Այս առնչությամբ Մեծ պալատն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «Ինչպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված ցանկացած երաշխիք՝ պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքը ևս կիրառելի է «քրեական մեղադրանքի» պահից, այս եզրույթի՝ Դատարանի նախադեպային իրավունքում տրված իմաստով: ... Քրեական հանցագործության կատարման համար մեղադրվող անձի՝ պաշտպանի օգնությունից արդյունավետորեն օտվելու իրավունքն արդար դատաքննության իրավունքի հիմնարար հատկանիշներից է: Պաշտպանի ներկայության հնարավորինս շուտ ապահովումը կարևոր հակակշիռ է ձերբակալված կասկածյալի խոցելիությանը, էական երաշխիք է ընդդեմ ոստիկանությունում վատ վերաբերմունքի կիրառման և հետաքննող կամ մեղադրող կողմի ու մեղադրյալի իրավա-հավասարության ապահովման համար»:

Այնուհետև, Մեծ պալատը հաստատել է կապը կասկածյալին իր իրավունքների մասին տեղեկացնելու պահանջի և այդ իրավունքներից «կամավոր, գիտակցված և կշռադատված» հրաժարվելու փաստը հաստատված համարելու միջև: Այս առնչությամբ Մեծ պալատն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ո՛չ տառը, ո՛չ էությունը չեն խոչընդոտում անձին իր ազատ կամքով բարձրաձայն կամ լռելյայն հրաժարվելու արդար դատաքննության երաշխիքներից:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքներ եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

Ասվածը վերաբերում է նաև պաշտպանի օգնության իրավունքին: Որպեսզի հնարավոր լինի ասել, որ անձը հրաժարվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված կարևոր իրավունքից, պետք է պարզ լինի, որ տվյալ անձը ողջամտորեն կանխատեսել է իր վարքագծի հետևանքները: Սակայն, մնան հրաժարումը պետք է լինի աներկբա: Ավելին, այդ իրավունքից հրաժարումը չպետք է վտանգի կարևոր հանրային շահը»:

Մեծ պալատը գտել է, որ նույնիսկ, եթե դիմումատուն հստակ չի պահանջել պաշտպան այդ եռօրյա ժամկետում, դա չի կարող դիտարկվել որպես պաշտպանի օգնությունից հրաժարում՝ հաշվի առնելով, որ ձեռքարկումից անմիջապես հետո չի տեղեկացվել պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իր իրավունքի մասին: Ըստ այդմ՝ Մեծ պալատը գտել է, որ խախտվել է դիմումատուի պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքը:

Այնուհետև Մեծ պալատը քննարկել է հետևյալ հարցը. անկախ պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքի խախտման փաստից՝ արդյո՞ք դատավարությունն իր ամբողջության մեջ համապատասխանել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին: Ըստ Մեծ պալատի՝ «6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետը չի սահմանում ինքնավար իրավունք, այդ նորմում ամրագրված իրավունքը պետք է դիտարկվի և մեկնաբանվի քրեական դատավարության արդարացիության լայն պահանջի լույսի ներքո: Մասնավորապես, արդար դատաքննության պահանջներին համապատասխանությունը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետք է քննարկվի դատավարության՝ որպես ամբողջության, ընթացքի, զարգացման համատեքստում, այլ ոչ թե մեկ կոնկրետ մեկուսացած փաստի, դիպվածի առնչությամբ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետը Պայմանավորվող պետություններին ազատություն է տվել իրենց դատական համակարգերում այդ իրավունքը երաշխավորելու միջոցների ընտրության հարցում. Դատարանի խնդիրն է միայն պարզել, թե արդյո՞ք ընտրված մեթոդը համապատասխանում է արդար դատաքննության պահանջներին»:

Եզրահանգելով, որ ձեռքարկված եռօրյա ժամկետում առկա չի եղել դիմումատուի՝ պաշտպանի օգնությունից օգտվելու իրավունքի սահմանափակումը պարտադրող պատճառ: Մեծ պալատը քննարկել է, թե արդյո՞ք այդ սահմանափակումն անխուսափելիորեն վտանգել է քրեական դատավարության արդարացիությունը: Այս առնչությամբ Մեծ պալատը մեծ կարևորություն է տվել այն փաստին, որ խնդրո առարկա եռօրյա ժամկետում դիմումատուի դեմ օգտագործված որևէ ապացույց ձեռք չի բերվել, նրանից ցուցմունք չի վերցվել, դիմումատուն որևէ քննչական գործողության մեջ չի ներգրավվել: Դիմումատուի լռությունն ի վնաս նրա չի մեկնաբանվել, և առկա չէ որևէ պատճառահետևանքային կապ դիմումատուի հետագա դատապարտման և այդ ժամանակահատվածում պաշտպանի օգնության բացակայության փաստի միջև: Դիմումատուն ակտիվ մասնակցել է քրեական դատավարության բոլոր փուլերին: Նրա դատապարտումը չի հիմնվել բացառապես դիմումատուի հետագա խոստովանության վրա. մեղադրանքը հիմնավորվել է բազմաթիվ այլ ապացույցներով: Նշված բոլոր գործոնները հաշվի առնելով՝ Մեծ պալատը գտել է, որ պատասխանող կառավարությունը ներկայացրել է բավարար և վերաբերելի պատճառաբանություն՝ հիմնավորելու համար, որ ձեռքարկված եռօրյա ժամկետում պաշտպանի բացակայությունը չի վտանգել քրեական դատավարության արդարացիությունը՝ իր ամբողջության մեջ:

Ստոլենվերքն ընդդեմ Գերմանիայի գործով (Stollenwerk v. Germany) Եվրոպա-

կան դատարանի վճիռը կարևորվում է, որ Դատարանը կիրառելի է համարել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը² նաև անձի նկատմամբ մեղադրական դատավճիռ կայացնելուց հետո ընկած ժամանակահատվածի վրա՝ հաշվի առնելով, որ ըստ ներպետական օրենսդրության՝ անձը համարվում է կալանքի տակ գտնվող, քանի դեռ նրա նկատմամբ մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ չի մտել:

Նշված գործով դիմումատուն ձեռքակալվել, այնուհետև կալանքի էր վերցվել թմրամիջոցների վաճառքի համար: Նրա նկատմամբ կալանքի որոշումը վերանայվել էր 8 անգամ: Ի վերջո դիմումատուի գործով կայացվել էր մեղադրական դատավճիռ: Դատավճիռն դեմ վերաքննիչ բողոքի քննության փուլում դիմումատուն կրկին դիմել է իրեն կալանքից ազատելու խնդրանքով: Նրա խնդրանքը մերժվել է: Դիմումատուն Եվրոպական դատարանին ուղղված իր գանգատում փաստարկել է, որ կալանքից ազատելու իր դիմումի քննությունը եղել է ոչ արդարացի, քանզի դատարանը, ի խախտումն կողմերի իրավահավասարության սկզբունքի, իր դիմումը քննության առնելիս իրեն հնարավորություն չի տվել ծանոթանալու դատախազի առարկություններին:

Դատարանը նշված գործով ճանաչեց Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում: Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը ձեռքակալված կամ կալանքի տակ գտնվող անձին իրավունք է վերապահում դատարանի առջև վիճարկելու իրեն ազատությունից զրկելու օրինականությունը՝ նյութական և դատավարական իրավունքի համապատասխանության տեսանկյունից:

Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ չնայած նրան, որ դիմումատուն բազմիցս պարբերաբար դիմել էր իր կալանքի օրինականությունն ստուգելու պահանջով, դիմումատուին դատախազի առարկություններին ծանոթանալու և դրանց դեմ դիրքորոշում արտահայտելու հնարավորություն չտրամադրելը խախտել է դիմումատուի՝ մրցակցային դատավարության իրավունքը: Ընդ որում, Դատարանը հաշվի չի առել կառավարության այն փաստարկը, որ դիմումատուի դիմումի քննության ընթացքում դատախազը չի ներկայացրել որևէ նոր փաստ կամ փաստարկ, որին դիմումատուն տեղյակ չի եղել: Դատարանն այս կապակցությամբ ամրագրել է. «Ոչ ներպետական դատարանը, ո՛չ էլ Եվրոպական դատարանն իրավասու չեն գնահատել կողմերի ներկայացրած փաստերի, փաստարկների բովանդակությունը և թույլ տալ մյուս կողմին ծանոթանալու դրանց՝ ելնելով վերջիններիս վերաբերյալ իրենց գնահատականից: Ազատությունից զրկված անձը կամ նրա պաշտպանն են որոշում, թե կա արդյո՞ք անհրաժեշտություն առարկել դատախազի ներկայացրած փաստերի կամ փաստարկների դեմ: Միայն նման մոտեցման դեպքում կարող է ապահովվել մրցակցությունը և կողմերի իրավահավասարությունը»:

Իր նախորդ վճիռներում Եվրոպական դատարանն արդեն շեշտադրել էր, որ ազատությունից զրկելու օրինականությունն ստուգելու պահանջով անձի դիմումի քննության նկատմամբ կիրառելի են մրցակցային դատավարության և դատախազի ու ազատությունից զրկված անձի միջև իրավահավասարության սկզբունքները: Այս առնչությամբ Եվրոպական դատարանը, մասնավորապես, ամրագրել է. «Թեև միշտ չէ, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված ընթացակարգի նկատմամբ կիրառելի են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված բոլոր երաշխիքները, այնուամենայնիվ, այդ ընթացակարգը պետք է ունենա դատական բնույթ և ազա-

² Յուրաքանչյուր ոք, ով ձեռքակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:

Մարդու իրավունքներ եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

տությունից զրկելուն համապատասխանող երաշխիքներ: Այս ընթացակարգը պետք է լինի մրցակցային և պետք ապահովվի իրավահավասարություն կողմերի, այն է՝ դատախազի և ազատությունից զրկված անձի միջև: Կողմը պետք է տեղեկացվի մյուս կողմի ներկայացրած բացատրությունների մասին և հնարավորություն պետք է տրվի առարկել այդ բացատրությունների դեմ: Թեև Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել երկաստիճան համակարգ ազատությունից զրկելու օրինակաչափային ստուգելու համար, այնուամենայնիվ, եթե տվյալ պայմանավորվող պետությունն ստեղծել է նման համակարգ, նույն երաշխիքները պետք է ապահովվեն նաև վերաքննության դեպքում»: Նշված գործով կայացված վճռով դատարանն առաջին անգամ ընդունեց, որ նշված սկզբունքները կիրառելի են նաև այն ընթացակարգերի նկատմամբ, որոնք պայմանավորվող պետությունները տրամադրում են ազատությունից զրկված անձանց նաև մեղադրական դատավճռի կայացումից հետո:

Սելմանին և այլոք ընդդեմ Նախկին Հարավսլավիայի Հանրապետության գործով (Selmani and others v. Former Yugoslav Republic of Macedonia) վճիռը վերաբերում է երկրի Պառլամենտի շենքում լրագրողների համար նախատեսված սրահից լրագրողներին ուժով դուրս բերելուն և այս գործողության իրավաչափությունը վիճարկելու դատական գործընթացում բանավոր լսումների բացակայությանը:

Դիմումատուները լրագրողներ են, ովքեր Պառլամենտի շենքում լրագրողների համար նախատեսված սրահից լուսաբանում էին պետական բյուջեի շուրջ պառլամենտական քննարկումները: Քննարկումները լայն հասարակության և լրատվամիջոցների ուշադրության կենտրոնում էին: Այդ ընթացքում մի խումբ պառլամենտականներ լարվածություն են ստեղծել նիստերի դահլիճում, ինչն ստիպել է միջամտել անվտանգության աշխատակիցներին: Անվտանգության աշխատակիցներն ստիպել են Պառլամենտի շենքից հեռանալ նաև լրագրողներին՝ ըստ պատասխանող կառավարության բացատրությունների՝ նրանց իսկ անվտանգության նկատառումներից ելնելով: Լրագրողները Պառլամենտի շենքից իրենց ստիպողաբար հեռացնելը դիտարկել են որպես Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում և այդ խախտումը վիճարկել են սահմանադրական դատարանում: Սահմանադրական դատարանում լրագրողները, մասնավորապես, փաստարկել են, որ պետական բյուջեի շուրջ պառլամենտական քննարկումները որոշակի հասարակական հետաքրքրություն էին ներկայացնում: Պառլամենտի անվտանգության աշխատակիցների ներխուժումը լրագրողների համար նախատեսված սրահ և այնտեղից լրագրողների ստիպողաբար դուրս բերումը չի եղել ո՛չ օրինական և ո՛չ էլ անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում: Սահմանադրական դատարանում լրագրողները պահանջել են անցկացնել բանավոր լսումներ:

Եվրոպական դատարանին ուղղված գանգատում լրագրողները պնդել են, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, քանզի սահմանադրական դատարանում չեն անցկացվել իրենց գործի բանավոր լսումներ:

Այս վճռի կարևորությունն առաջին հերթին այն է, որ Եվրոպական դատարանը նախևառաջ քննարկել է նշված իրավիճակում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը. արդյո՞ք ներպետական դատարաններում որոշվել են դիմումատուների «քաղաքացիական իրավունքները»:

Եվրոպական դատարանն այս առնչությամբ իր դիրքորոշման համար որպես ելակետ ընդունեց այն փաստը, որ ներպետական օրենսդրությունն ամրագրում է հավա-

տարմագրված լրագրողների՝ Պառլամենտից լուսաբանումներ կատարելու իրավունքը՝ որպես արտահայտվելու ազատության իրավունքի դրսևորում: Այդ իրավունքը, ըստ Եվրոպական դատարանի, իր բնույթով քաղաքացիական է, քանզի Պառլամենտի լրագրողների համար նախատեսված սրահից լուսաբանումներ կատարելն անհրաժեշտ է հավատարմագրված լրագրողների կողմից իրենց մասնագիտական գործունեությունն իրականացնելու և հանրությանը Պառլամենտից լուրեր հաղորդելու համար: Նման հանգամանքերում Եվրոպական դատարանը գտավ, որ Պառլամենտի՝ լրագրողների սրահից լուսաբանումներ կատարելու իրավունքը՝ դիմումատուների ազատ արտահայտվելու իրավունքի շրջանակում, քաղաքացիական իրավունք է՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով:

Եվրոպական դատարանը գտավ, որ սահմանադրական դատարանում լրագրողների դիմումի քննության ընթացքում բանավոր լսումներ չանցկացնելը խախտել է լրագրողների արդար դատաքննության իրավունքը, քանզի սահմանադրական դատարանը եղել է լրագրողների գործը քննող փաստի և իրավունքի միակ դատարանը: Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ դիմումատուներն իրավունք ունեին բանավոր լսումների: Արդարադատության իրականացումն ավելի արդյունավետորեն կձառայեր դիմումատուների շահերին, եթե վերջիններս կարողանային սահմանադրական դատարանի առջև բանավոր բացատրություններ տալ: Մինչդեռ, սահմանադրական դատարանը բանավոր լսումներ չի անցկացրել՝ չնայած, որ դիմումատուները բանավոր լսումների հստակ պահանջ են ներկայացրել: Ավելին, Եվրոպական դատարանն արձանագրել է նաև, որ սահմանադրական դատարանը չի պատճառաբանել բանավոր լսումներ անցկացնելու անհրաժեշտության բացակայությունը:

Թարգմանությունը՝ **Լիանա Հակոբյանի**
ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ըստ <<ՎՏԲ-Հայաստան բանկ>> ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Բանկ) դիմումի ընդդեմ <<ՓՐԱՅՄ ԼԻԳԱ ՄԱՐԿԵՏ>> ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն)՝ սնանկ ճանաչելու պահանջի մասին, քաղաքացիական գործով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.09.2017 թվականի որոշման դեմ ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Բանկը պահանջել է Ընկերությունը ճանաչել սնանկ:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 09.07.2015 թվականի վճռով դիմումը բավարարվել է:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2015 թվականի որոշմամբ հաստատվել է պահանջների վերջնական ցուցակը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը (դատավոր՝ Կ. Պետրոսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 20.04.2017 թվականին որոշում է կայացրել կառավարչի ներկայացրած միջանկյալ բաշխման ծրագիրն անփոփոխ թողնելու մասին:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 20.09.2017 թվականի որոշմամբ Կոմիտեի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 20.04.2017 թվականի որոշումը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոմիտեին:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ, 80-րդ և 82-րդ հոդվածները, <<Իրավական ակտերի մասին>> ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածը:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարճառարանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ կառավարչի վարձատրությունը հաշվարկվում է պարտատերերի բավարարված պահանջների չափից ելնելով, և վարձատրության բազան ոչ թե գույքի իրացումից ստացված ամբողջ գումարն է, այլ դրա՝ պարտատերերի պահանջների բավարարմանն ուղղված մասը: Տվյալ դեպքում պարտապահի գույքի իրացումից ստացված գումարը կազմել է 34.580.866 ՀՀ դրամ, իսկ պարտատերերի պահանջների բավարարման ենթակա չափը կազմել է 30.473.047 ՀՀ դրամ, հետևաբար կառավարչի վարձատրության չափը ենթակա է որոշման՝ ելնելով պարտատերերի պահանջների բավարարման չափից, այլ ոչ թե գույքի իրացումից ստացված գումարի չափից:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ կառավարչի վարձատրության չափի հարցը կարգավորվում է միայն <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածով, մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը ոչ իրավաչափ որոշման հանգել է <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 80-րդ և 82-րդ հոդվածների դրույթների սխալ մեկնաբանության արդյունքում:

Վերը նշված խախտումները թույլ տալու արդյունքում Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ կառավարիչն ինքն իրեն համարել է պարտատեր և իր պահանջը բավարարելու համար ևս իր կողմից վարձատրվել է որպես պարտատեր այն դեպքում, երբ սնանկության գործով կառավարիչը վարձատրվում է իր կողմից կատարված աշխատանքների կամ մատուցած ծառայությունների դիմաց:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 20.09.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.07.2015 թվականի որոշմամբ Հովհաննես Եղյանը նշանակվել է Ընկերության սնանկության գործով կառավարիչ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 5, 6**).

2) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 17.12.2015 թվականի որոշմամբ հաստատվել է պահանջների վերջնական ցուցակը՝ ըստ հետևյալ առաջնահերթության և ապահովվածության (**հատոր 1-ին, գ.թ. 7-9**)՝

- 1. Բանկ - 846.963,92 ԱՄՆ դոլար - ապահովված պահանջ
- 2. <<Ամերիաբանկ>> ՓԲԸ - 753.851,21 ԱՄՆ դոլար - ապահովված պահանջ
- 3. Բանկ - 500.000 ՀՀ դրամ - չապահովված <<դ>> հերթ
- 4. ՀՀ ՖՆ Կենտրոն ՀՏ - 19.677.898 ՀՀ դրամ - չապահովված <<է>> հերթ
- 5. <<Ակթրեյդ-Սոֆթ>> ՍՊԸ - 659.556 ՀՀ դրամ - չապահովված <<է>> հերթ

3) Բանկի հանդեպ Ընկերության ունեցած դրամական պարտավորության կատարումն ապահովելու նպատակով գրավադրված գույքը վաճառվել է 34.580.866 ՀՀ դրամով (**հատոր 1-ին, գ.թ. 22-23**).

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

4) սնանկության գործով կառավարիչ Հովհաննես Եղյանը Դատարան է ներկայացրել իր կողմից հաստատված հետևյալ բովանդակությամբ միջանկյալ բաշխման ծրագիրը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 12-16**)`

Բանկ (ապահովված պահանջ) – 30.473.047 ՀՀ դրամ,

Կառավարչի վարձատրություն – 3.266.469 ՀՀ դրամ,

Վարչական ծախսեր – 441.350 ՀՀ դրամ,

Վարչական աշխատողի աշխատավարձ – 400.000 ՀՀ դրամ, պահումներով՝ 302.400 ՀՀ դրամ:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ պարտապանի գույքի իրացումից ստացված միջոցները բաշխելու վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ ստորադաս դատարանի կողմից <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ, 80-րդ և 82-րդ հոդվածները խախտելու հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. արդյո՞ք սնանկության գործով միջանկյալ բաշխման ծրագրով կառավարչի վարչարարությունը հաշվարկելիս պետք է հիմք ընդունել պարտապանի դրամական միջոցների, պարտապանի և երրորդ անձանց գույքի վաճառքից կամ ակտիվների հավաքագրումից ստացված միջոցների ամբողջ գումարը, թե՞ միայն պարտարերերի պահանջների բավարարմանն ուղղված չափը:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 79-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վաճառքից (օտարումից) ստացված (փոխհատուցված) միջոցները փոխանցվում են պարտապանի սնանկության հատուկ հաշվին, իսկ անդորրագրերը հանձնվում են կառավարչին:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 80-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վաճառքից (օտարումից) ստացված (փոխհատուցված) միջոցները բաշխվում են նույն օրենքով սահմանված հերթականությամբ՝ կառավարչի կողմից հաստատված և պարտատերերի կողմից ընդունված (չառարկված) միջանկյալ բաշխման ծրագրին համապատասխան: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պարտապանի պարտավորությունների դիմաց գրավադրված գույքի իրացումից ստացված միջոցներից արտահերթ վճարվում են գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը, ինչպես նաև կառավարչի վարձատրությունը: Նույն հոդվածի 5-րդ մասի

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

համաձայն՝ եթե պարտատերը (պարտատերերը) բաշխման ծրագրի օրինակն ստանալու կամ հայտարարությունը հրապարակելուց հետո՝ 7 օրվա ընթացքում, բաշխման ծրագրի վերաբերյալ գրավոր առարկություն է ներկայացնում դատարան, ապա դատավորն առարկությունն ստանալուց հետո՝ յոթ օրվա ընթացքում, հրավիրում է դատական նիստ, որի տեղի և ժամանակի մասին կառավարչին, պարտապանին և պարտատերերին ծանուցում է իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին տվյալներ հրապարակող մամուլում՝ նիստից առնվազն երեք օր առաջ տրվող հայտարարությամբ կամ ծանուցագիր ուղարկելու միջոցով: Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ առարկությունների քննարկման արդյունքում դատարանը որոշում է կայացնում կառավարչի ներկայացրած միջանկյալ բաշխման ծրագիրն **անփոփոխ թողնելու, փոփոխելու կամ մերժելու** վերաբերյալ:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի <<ա>> կետի համաձայն՝ պարտատերերի չապահովված պահանջները բավարարվում են հետևյալ հերթականությամբ՝ կառավարչի վարձատրությունը և վարչական ծախսերը, այդ թվում՝

- գույքի պահպանման և տնօրինման համար անհրաժեշտ ծախսերը (սնանկության դիմումը ներկայացնելու օրվանից մինչև ֆինանսական առողջացման ծրագրի նախագծի հաստատումն ընկած ժամանակահատվածում ֆինանսավորումները),
- վարչական աշխատողների աշխատավարձը, եկամտային հարկի վճարումները և պարտադիր սոցիալական վճարները,
- վարչական ապարատը պահպանելու համար այլ անհրաժեշտ ծախսերը,
- պարտադիր սոցիալական վճարները,
- աշխատավարձի, եկամտային հարկի և պարտադիր սոցիալական վճարների վերաբերյալ փաստաթղթերի արխիվացման ծախսերը...:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կառավարչի վարձատրությունը կատարվում է պարտապանի դրամական միջոցներից, պարտապանի, երրորդ անձանց գույքի վաճառքից (օտարումից) կամ ակտիվների (այդ թվում՝ դեբիտորական պարտքերի) հավաքագրումից գոյացած միջոցներից, չներառելով գույքի իրացումից ծագող հարկային պարտավորությունների գումարը:

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ կառավարչի վարձատրությունը սահմանվում է դատարանի որոշմամբ, պարտատերերի պահանջների բավարարման չափի հետևյալ տոկոսադրույքներով՝

ա) մինչև 25 միլիոն դրամ՝ 10 տոկոս:

բ) 25-50 միլիոն դրամ՝ 2.500.000 դրամին գումարած 25 միլիոն դրամը գերազանցող գումարի 8 տոկոսը:

գ) 50-75 միլիոն դրամ՝ 4.500.000 դրամին գումարած 50 միլիոն դրամը գերազանցող գումարի 7 տոկոսը:

դ) 75-100 միլիոն դրամ՝ 6.250.000 դրամին գումարած 75 միլիոն դրամը գերազանցող գումարի 6 տոկոսը:

ե) 100-500 միլիոն դրամ՝ 7.750.000 դրամին գումարած 100 միլիոն դրամը գերազանցող գումարի 4 տոկոսը:

զ) 500 միլիոն դրամից ավելին՝ 23.750.000 դրամին գումարած 500 միլիոն դրամը գերազանցող գումարի 3 տոկոսը:

Վճարեկ դատարանը, վերը նշված իրավական նորմերը մեկնաբանելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ, արձա-

նագրում է, որ սնանկության գործով կառավարչի կողմից պարտապանին պատկանող գույքի վաճառք իրականացնելուց հետո դրանից ստացված միջոցները փոխանցվում են պարտապանի սնանկության հատուկ հաշվին, որոնք բաշխվում են նույն օրենքով սահմանված հերթականությամբ՝ կառավարչի կողմից հաստատված և պարտատերերի կողմից ընդունված (չառարկված) միջանկյալ բաշխման ծրագրին համապատասխան:

Մինչև ժամանակ օրենսդիրը որոշակի բացառություն է կատարել այն գույքի վաճառքն իրականացնելուց հետո ստացված միջոցների բաշխման մասով, որը գրավ է դրվել սնանկ ճանաչված պարտապանի պարտավորությունների դիմաց՝ արձանագրելով, որ նման գույքի վաճառքի դեպքում ստացված միջոցներից արտահերթ վճարվում են միայն գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը, ինչպես նաև կառավարչի վարձատրությունը, որից բխում է, որ մնացած գումարն ուղղվում է ապահովված պահանջի բավարարմանը: Ավելին՝ օրենսդիրն արտահերթ վճարման ենթակա ծախսերի մեջ որպես վարչական ծախս ներառել է միայն գրավի առարկա գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը՝ բացառելով <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի <<ա>> կետում նշված՝ մնացած վարչական ծախսերի, այդ թվում՝ գույքի տնօրինման համար անհրաժեշտ ծախսերի (սնանկության դիմումը ներկայացնելու օրվանից մինչև ֆինանսական առողջացման ծրագրի նախագծի հաստատումն ընկած ժամանակահատվածում ֆինանսավորումները), վարչական աշխատողների աշխատավարձի, եկամտային հարկի վճարումների և պարտադիր սոցիալական վճարների, վարչական ապարատը պահպանելու համար այլ անհրաժեշտ ծախսերի, պարտադիր սոցիալական վճարների, աշխատավարձի, եկամտային հարկի և պարտադիր սոցիալական վճարների վերաբերյալ փաստաթղթերի արխիվացման ծախսերի ներառումը վարչական ծախսերի մեջ:

Ինչ վերաբերում է կառավարչի վարձատրությանը, ապա այն կատարվում է պարտապանի դրամական միջոցներից, պարտապանի, երրորդ անձանց գույքի վաճառքից (օտարումից) կամ ակտիվների (այդ թվում՝ դեբիտորական պարտքերի) հավաքագրումից գոյացած միջոցներից՝ չներառելով գույքի իրացումից ծագող հարկային պարտավորությունների գումարը:

Օրենսդիրը նաև հստակ կարգավորել է ինչպես կառավարչի վարձատրությունը սահմանող մարմնի, այնպես էլ այդ վարձատրության չափի հարցերը՝ ամրագրելով, որ վարձատրության չափը սահմանվում է դատարանի որոշմամբ՝ ելնելով պարտատերերի պահանջների բավարարման չափից որոշակի տոկոսադրույքներով: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում կառավարչի վարձատրության չափն անմիջականորեն կախվածության մեջ է գտնվում միայն պարտատերերի բավարարված պահանջների չափից, և վարձատրության չափը որոշելիս պետք է պարզել, թե որ պարտատերերի պահանջներն են բավարարվել և ինչ չափով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ինչպես սնանկության կառավարիչը՝ իրեն տրվելիք վարձատրության գումարի մասով, այնպես էլ վարչական ծախսերի հասցեատերերը՝ դրանց դիմաց տրվելիք հատուցման մասով, <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի իմաստով պարտատերեր (պահանջատերեր) չեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքը ենթարկելով վերլուծության, այն մեկնաբանելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ <<պահանջատեր>> եզրույթն

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԳԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

օգտագործելիս օրենսդիրը մի դեպքում ի նկատի է ունեցել սնանկության վերաբերյալ դիմումում նշված պարտատիրոջը, մյուս դեպքում՝ պարտապանի նկատմամբ գրանցման նպատակով պահանջ ներկայացրած պարտատիրոջը, իսկ մեկ այլ դեպքում՝ արդեն պարտատերերի ցուցակում ընդգրկված անձին: Բացի այդ, օրենսդիրը տարբեր ձևակերպումներ է օգտագործել մաս սնանկության կառավարչին, վարչական ծախսերի հասցեատերերին և պահանջատերերին սնանկության վարույթում պարտապանի գույքի և այլ ակտիվների հավաքագրման ու իրացման արդյունքում ստացված դրամական միջոցները վճարելիս: Այսպես, վարչական ծախսերի հասցեատերերին տրվելիք գումարի մասով օրենսդիրը օգտագործել է <<ծախսերի վճարում>>, կառավարչին տրվելիք գումարի մասով՝ <<վարձատրության վճարում>>, իսկ վերը նշված պահանջատերերին տրվելիք գումարների մասով՝ <<պահանջի բավարարում>> ձևակերպումները: Ընդ որում, մնան տարբերակումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ի տարբերություն սնանկության կառավարչի և վարչական ծախսերի հասցեատերերի, որոնց վճարման ենթակա գումարները կարող են առաջանալ միայն սնանկ ճանաչելու մասին դիմումը դատարան ներկայացնելուց հետո, պահանջատիրոջ պահանջը կարող է վերաբերել ինչպես մինչ այդ դիմումը դատարան ներկայացնելու ժամանակահատվածին, այնպես էլ դրանից հետո: Բացի այդ, պարտատիրոջը բավարարում տալու համար պարտադիր պայման է վերջինիս կողմից մույն օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետում համապատասխան պահանջի ներկայացումը: Մինչդեռ կառավարչի և վարչական ծախսերի հասցեատերերի դեպքում մնան պահանջը բացակայում է:

Ավելին՝ օրենսդիրն անգամ նախատեսել է, որ եթե կառավարիչն իրականացնում է իր լիազորությունները, սակայն պարտապանը գույք չունի, կամ նրա գույքի արժեքը պակաս է նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկից, կառավարչին փոխհատուցումը տրամադրվում է ՀՀ պետական բյուջեից: Հետևաբար կառավարիչը վարձատրվում է իր կատարած աշխատանքի համար, որը չի կարող մույնացվել պարտատիրոջ պահանջների հետ, որոնք, որպես կանոն, ծագում են նախքան պարտապանին սնանկ ճանաչելը, անգամ պայմանավորում են պարտապանի սնանկության հատկանիշների առաջացումը:

Նշվածից ելնելով՝ Վճարեկ դատարանն արձանագրում է, որ սնանկության կառավարչին հասանելիք վարձատրության գումարը և վարչական ծախսերի հասցեատերերին վճարվելիք հատուցումները չեն կարող դիտվել պահանջի բավարարում ու այդ գումարների դիմաց կառավարչին տրվել վարձատրություն:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճարեկ դատարանը փաստում է, որ կառավարչի վարձատրության չափը պետք է որոշվի հետևյալ կերպ.

Նկատի ունենալով այն, որ ի սկզբանե կառավարչին հայտնի են միայն պարտապանի դրամական միջոցների, պարտապանի և երրորդ անձանց գույքի վաճառքից կամ ակտիվների հավաքագրումից ստացված միջոցների գումարը և վարչական ծախսերի չափը, իսկ գրավադրված գույքի դեպքում՝ միայն դրա պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերի չափը, ապա այդ միջոցներից պետք է հանել համապատասխան վարչական ծախսերը: Դրանից հետո ստացված գումարի մի մասը պետք է ուղղվի պարտատիրոջ պահանջների բավարարմանը և կառավարչի վարձատրությանը:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<ա>> կետի դեպքում հաշվարկը կորոշվի հետևյալ բանաձևով՝

$$UZ = V\delta + \eta Q + \gamma V$$

Որպեղ <<UZ>>-ն պարտապանի դրամական միջոցների, պարտապանի և երրորդ անձանց գույքի վաճառքից կամ ակտիվների հավաքագրումից ստացված **միջոցների հանրագումարն է,**

<<Vδ>>-ն՝ համապատասխան **վարչական ծախսերը,**

<<ηQ>>-ն՝ **պարտատերերի պահանջների** բավարարմանն ուղղվելիք **գումարի** չափը,

<<γV>>-ն՝ **կառավարչի վարձատրության չափը,** որի բանաձևն է՝

$$\gamma V = \eta Q \times 10\%$$

Ինչպես արդեն իսկ նշվեց վերը, կառավարչի վարձատրությունը պետք է որոշվի **պարտատիրոջ պահանջների բավարարման չափից համապատասխան տոկոսադրույքի չափով:** Նկատի ունենալով, որ ի սկզբանե այդ գումարն անհայտ է, որոշակի բարդություն կարող են ներկայացնել այն դեպքերը, երբ ստացված միջոցները կազմում են այնպիսի գումար, երբ առերևույթ, առանց հաշվարկի հնարավոր չէ պարզել, թե <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված որ կետն է գործելու:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ օրենսդիրն արդեն իսկ կատարել է այդ հաշվարկը: Հիմք ընդունելով վերոնշյալ հոդվածի կարգավորումը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ.

1) եթե <<UZ-Vδ>>-ն փոքր է 27.500.000 ՀՀ դրամից (25.000.000+2.500.000), ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<ա>> կետի հաշվարկը,

2) եթե <<UZ-Vδ>>-ն մեծ է 27.500.000 ՀՀ դրամից կամ հավասար է դրան և միաժամանակ փոքր է 54.500.000 ՀՀ դրամից (50.000.000+4.500.000), ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<բ>> կետի հաշվարկը,

3) եթե <<UZ-Vδ>>-ն մեծ է 54.500.000 ՀՀ դրամից կամ հավասար է դրան և միաժամանակ փոքր է 81.250.000 ՀՀ դրամից (75.000.000+6.250.000), ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<գ>> կետի հաշվարկը,

4) եթե <<UZ-Vδ>>-ն մեծ է 81.250.000 ՀՀ դրամից կամ հավասար է դրան և միաժամանակ փոքր է 107.750.000 ՀՀ դրամից (100.000.000+7.750.000), ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<դ>> կետի հաշվարկը,

5) եթե <<UZ-Vδ>>-ն մեծ է 107.750.000 ՀՀ դրամից կամ հավասար է դրան և միաժամանակ փոքր է 523.750.000 ՀՀ դրամից (500.000.000+23.750.000), ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<ե>> կետի հաշվարկը,

6) եթե <<UZ-Vδ>>-ն մեծ է 523.750.000 ՀՀ դրամից կամ հավասար է դրան, ապա կիրառվում է <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<զ>> կետի հաշվարկը:

Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ <<Սնանկության մասին>> չէ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի <<բ-զ>> կետերի դեպքում գործում է նույն սկզբունքը, ինչ նույն մասի <<ա>> կետի դեպքում, պարզապես ստացված միջոցներից հան-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

վում են նաև օրենքով սահմանված վարձատրության հստակ չափերը (այն է՝ <<բ>> կետի դեպքում՝ 2.500.000 ՀՀ դրամը, <<գ>> կետի դեպքում՝ 4.500.000 ՀՀ դրամը և այլն):

Օրինակ, եթե <<ՄՀ-ՎԾ>>-ը հավասար է 28.000.000 ՀՀ դրամի, ապա կառավարչի վարձատրությունը հաշվելու համար նախ 28.000.000 ՀՀ դրամից պետք է հանել 2.500.000 ՀՀ դրամը: Ստացված 25.500.000 ՀՀ դրամը գերազանցում է 25.000.000 ՀՀ դրամը 500.000 ՀՀ դրամով: Հետևաբար կառավարչի վարձատրությունը պետք է հաշվվի հետևյալ կերպ.

բայլ 1՝ $x + x \times 8\% = 500.000$ (*որտեղ x-ը <<ՊԳ>>-ն է պարտավերների պահանջների բավարարմանն ուղղվող գումարի չափը*, $x \times 8\%$ -ը <<ԿՎ>>-ն *կառավարչի վարձատրության չափը*), **բայլ 2՝** $x + x \times \frac{8}{100} = 500.000$, **բայլ 3՝** $\frac{100xx + 8xx}{100} = 500.000$, **բայլ 4՝** $\frac{108xx}{100} = 500.000$, **բայլ 5՝** $108xx = 500.000 \times 100$, **բայլ 6՝** $108xx = 50.000.000$, **բայլ 7՝** $x = \frac{50.000.000}{108}$, **բայլ 8՝** $x = 462.963$

Այսինքն՝ 500.000 ՀՀ դրամից պարտատերերին ուղղվող գումարի չափը կկազմի 462.963 ՀՀ դրամ, որից 8%-ը՝ 37.037 ՀՀ դրամը, կուղղվի կառավարչի վարձատրությանը: Հետևաբար՝ 28.000.000 ՀՀ դրամ գումարից պարտատերերին կուղղվի 25.462.963 ՀՀ դրամ (25.000.000+462.963), իսկ կառավարչին՝ 2.537.037 ՀՀ դրամ (2.500.000+37.037):

Վճարեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Բանկի հանդեպ Ընկերության ունեցած դրամական պարտավորության կատարումն ապահովելու նպատակով գրավադրված գույքը վաճառվել է 34.580.866 ՀՀ դրամով: Սնանկության գործով կառավարիչ Հովհաննես Եղյանը Դատարան է ներկայացրել իր կողմից հաստատված հետևյալ բովանդակությամբ միջանկյալ բաշխման ծրագիրը՝

- Բանկ (ապահովված պահանջ) - 30.473.047 ՀՀ դրամ,
- Կառավարչի վարձատրություն - 3.266.469 ՀՀ դրամ,
- Վարչական ծախսեր - 441.350 ՀՀ դրամ,
- Վարչական աշխատողի աշխատավարձ - 400.000, պահումներով՝ 302.400 ՀՀ դրամ:

Դատարանը, քննության առնելով միջանկյալ բաշխման ծրագրի դեմ Կոմիտեի բերած առարկությունը, 20.04.2017 թվականին որոշում է կայացրել միջանկյալ բաշխման ծրագիրն անվավերացնելու մասին՝ պատճառաբանելով, որ կառավարչի վարձատրության չափի հաշվարկը կատարվել է <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգով՝ բավարարվող չափի մեջ ներառելով նաև պարտատերերի պահանջների բավարարման չափի՝ օրենքով սահմանված համապատասխան տոկոսը՝ նկատի ունենալով նույն օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի <<ա>> կետով նախատեսված պահանջը:

Վերաքննիչ դատարանը, պատճառաբանելով, որ <<սնանկության գործով կառավարիչը՝ որպես չապահովված պարտատեր, <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 82-րդ հոդվածով սահմանված կարգով ունի իր վարձատրության և իր կողմից կատարված վարչական ծախսերի առաջնահերթ բավարարման իրավունք, իսկ նշված գումարների

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

չափը սահմանված է նույն օրենքի 30-րդ հոդվածով>>, Դատարանի 20.04.2017 թվականի որոշումը թողել է անփոփոխ:

Վերը շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Ինչպես արդեն իսկ վերը նշվեց, վաճառված գույքը հանդիսացել է գրավի առարկա: Դրա իրացումից ստացված 34.580.866 ՀՀ դրամը բավարար չէ ապահովված պարտատեր Բանկի պահանջն ամբողջովին բավարարելու համար՝ հաշվի առնելով հաստատված պահանջների վերջնական ցուցակում նշված Բանկի պահանջի չափը: Նման պայմաններում միջանկյալ բաշխման ծրագիրը պետք է կազմվեր այնպես, որ այդ գույքի վաճառքն իրականացնելուց հետո ստացված միջոցներից արտահերթ պետք է վճարվեին վարչական ծախսերից **միայն գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը**, այնուհետև **կառավարչի վարձատրությունը**՝ դրա մեջ չներառելով գույքի իրացումից ծագած հարկային պարտավորությունների գումարը, և ապա Բանկի ապահովված պահանջը: Տվյալ դեպքում, քանի որ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի իմաստով տվյալ գույքի մասով միակ պարտատերը (ապահովված պարտատերը) Բանկն է, ուստի կառավարչի վարձատրության չափն անմիջականորեն պետք է կախվածության մեջ դրվեր միայն այն հանգամանքից, թե ինչ չափով է բավարարվում Բանկի պահանջը:

Դրա հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ միջանկյալ բաշխման ծրագիրը պետք է կազմվեր այնպես, որ՝

1) առաջին հերթին վճարման ենթակա լինեին գրավի առարկա գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը՝ բացառելով մնացած վարչական ծախսերը դրանց մեջ ներառելը.

2) երկրորդ հերթին վճարման ենթակա լինեի կառավարչի վարձատրության գումարը՝ այն հանգամանքի հաշվառմամբ, թե ինչ չափով է բավարարվելու միակ պարտատեր Բանկի ապահովված պահանջը 1-ին կետում նշված գումարը վճարելուց հետո՝ հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ սահմանված հաշվարկը,

3) երրորդ հերթին վճարման ենթակա լինեի Բանկի պահանջը:

Մինչդեռ գրավի առարկա գույքի իրացումից ստացված 34.580.866 ՀՀ դրամից՝

1) 441.350 ՀՀ դրամը նշվել է որպես վարչական ծախս վճարման ենթակա գումար, որն իր մեջ, բացի օրենքով նախատեսված վարչական ծախսերից, ներառում է նաև այլ ծախսեր (հիմք՝ հատոր 1-ին, գ.թ. 15-ում առկա թիվ 2 հավելվածը).

2) 302.400 ՀՀ դրամը՝ որպես վարչական աշխատողի աշխատավարձ վճարման ենթակա գումար (հիմք՝ հատոր 1-ին, գ.թ. 16-ում առկա թիվ 3 հավելվածը)՝ առանց նշելու, թե որքանով են այդ վարչական աշխատողի ստանձնած աշխատանքային պարտականություններն առնչվում վճարման ենթակա միակ վարչական ծախս՝ գույքի պահպանման և փոխանցման հետ, ու ներկայացնելու ապացույցներ այդ պարտականությունները կատարված լինելու վերաբերյալ.

3) 3.266.469 ՀՀ դրամը որպես կառավարչի վարձատրություն վճարման ենթակա գումար (հիմք՝ հատոր 1-ին, գ.թ. 14-ում առկա թիվ 1բ հավելվածը)՝ անտեսելով այն, որ նշված գումարի չափը կազմում է պարտատիրոջ բավարարվելիք պահանջի շուրջ 10,7 տոկոսն այն դեպքում, երբ նման հաշվարկը հակասում է <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված հաշվարկին.

4) 30.473.047 ՀՀ դրամը որպես ապահովված պահանջատեր Բանկին վճարման ենթակա գումար (հիմք՝ հատոր 1-ին, գ.թ. 13-ում առկա թիվ 2 հավելվածը)՝ վերջինիս պակաս վճարելով նրան հասանելիք գումարից:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հիմնավոր է բողոք բերած անձի այն փաստարկը, որ Վերաքննիչ դատարանը խախտել է «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ, 80-րդ և 82-րդ հոդվածները:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և գործը՝ Ընկերության սնանկության գործով կառավարիչ Հովհաննես Եղյանի ներկայացրած միջանկյալ բաշխման ծրագիրը քննարկելու մասով, նոր քննության ուղարկելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով, որ «ՀՀ դատական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 12.12.2017 թվականի ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի հիմքով 25.01.2018 թվականից Երևան քաղաքում գործում է Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանը, գտնում է, որ գործը պետք է նոր քննության ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.09.2017 թվականի որոշումը և գործը՝ «ՓՐԱՅՄ ԼԻԳԱ ՄԱՐԿԵՏ» ՓԲԸ-ի սնանկության գործով կառավարիչ Հովհաննես Եղյանի ներկայացրած միջանկյալ բաշխման ծրագիրը քննարկելու մասով, ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է ստնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 20.05.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Աշոտ Գրիգորյանի ընդդեմ Կոմիտեի՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարության իրավախախտումների հայտնաբերման ու վարչական վարույթների իրականացման վարչության (այսուհետ՝ Վարչություն) պետի 04.12.2015 թվականի թիվ 127 որոշումը և ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի որոշումը վերացնելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Աշոտ Գրիգորյանը պահանջել է վերացնել Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումը և ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Ս. Հովակիմյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 04.04.2016 թվականի որոշմամբ վերակազմակերպման հիմքով ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը փոխարինվել է իրավահաջորդով՝ Կոմիտեով:

Դատարանի 22.07.2016 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 20.05.2017 թվականի որոշմամբ Աշոտ Գրիգորյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 22.07.2016 թվականի վճիռը բեկանվել և փոփոխվել է՝ հայցը բավարարվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոմիտեն:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Աշոտ Գրիգորյանի ներկայացուցիչ Մելանյա Սամսոնյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետը և 2-րդ կետը, «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետը, 249-րդ հոդվածի 11-րդ մասը, ինչպես նաև խախտել է ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Աշոտ Գրիգորյանի կողմից Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենայի մաքսային ձևակերպումը կատարվել է ՀՀ մշտական բնակության ժամանող անձնական օգտագործման ապրանքների ներմուծման համար օրենքով սահմանված արտոնության կիրառմամբ: Այդ արտոնությամբ պայմանավորված՝ տվյալ ավտոմեքենան համարվել է պայմանականորեն բաց բողմված ապրանք. այն կարող էր օգտագործվել միայն արտոնության տրամադրման պայմաններին համապատասխանող նպատակներով և չէր կարող փոխանցվել այլ անձանց: Մինչդեռ սույն գործով հաստատվում է, որ նշված ավտոմեքենան ոչ թե ծառայել է Աշոտ Գրիգորյանի անձնական օգտագործման համար, այլ շահագործվել է այլ անձի՝ Մայա Տոնոյանի կողմից, ինչը հակասում է արտոնության տրամադրման պայմաններին: Հետևաբար Աշոտ Գրիգորյանն իրավաչափորեն է ենթարկվել վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի հիմքով, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 20.05.2017 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 22.07.2016 թվականի վճռին:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքն անհիմն է և ենթակա է մերժման, քանի որ սույն գործում առկա չէ Աշոտ Գրիգորյանի կողմից ներմուծված անձնական օգտագործման ավտոմեքենայի շահագործման հետ կապված սահմանափակումները խախտելու, այդ ավտոմեքենայի նկատմամբ կիրառված արտոնության տրամադրման պայմաններին հակասող նպատակով այլ անձանց հանձնելու վերաբերյալ որևէ ապացույց: Հետևաբար Վերաքննիչ դատարանն իրավաչափորեն է հանգել այն եզրակացության, որ Աշոտ Գրիգորյանի արարքում բացակայում են ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով սահմանված զանցակազմի հատկանիշները:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Աշոտ Գրիգորյանը 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն է ներմուծել և «բացթողում՝ ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպել է 26.260.403 ՀՀ դրամ մաքսային արժեքով «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան՝ օգտվելով մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման համար մաքսային վճարումների գծով օրենքով նախատեսված արտոնությունից: Մինևույն ժամանակ նշված արտոնության կիրառման ուժով առանց մաքսային մարմնի թույլտվության՝ այդ ավտոմեքենայի օտարումը մինչև 23.09.2018 թվականն արգելվել է (**հատոր 1-ին, գ.թ. 54, հատոր 2-րդ, գ.թ. 32**):

2) ՀՀ ֆինանսների նախարարության մաքսանենգության դեմ պայքարի և կրկնակի մաքսային հսկողության վարչության կողմից 18.10.2015 թվականին կազմված մաքսային կանոնների խախտման արձանագրության համաձայն՝ 18.10.2015 թվականին՝ ժամը 20:00-ի սահմաններում, Երևան քաղաքի Աբովյան փողոցում հայտնաբերվել է, որ Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող՝ «Bentley Continental GT» մակնիշի «34 UZ 023» համարանիշի ավտոմեքենան վարում էր այլ անձ՝ Մայա Տոնոյանը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 48**):

3) Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշմամբ Աշոտ Գրիգորյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 26.260.403 ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ վերջինիս կողմից ՀՀ ներմուծված և մաքսային վճարների գծով արտոնություններով հայտարարագրված «Bentley Continental GT» մակնիշի «34 UZ 023» համարանիշի ավտոմեքենան առանց մաքսային մարմնի թույլտվության հանձնվել է Մայա Տոնոյանին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 15-18**):

4) ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշման համաձայն՝ Աշոտ Գրիգորյանի վարչական բողոքը թողնվել է առանց բավարարման, իսկ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումը՝ անփոփոխ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 29**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ ունեցող ապրանքները և տրանսպորտային միջոցներն առանց մաքսային մարմինների թույլտվության օգտագործելու, տնօրինելու և այլ անձանց հանձնելու զանցակազմի հիմքով վարչական պատասխանատվության առաջացման առանձնահատկությունների վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադարձնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. արդյո՞ք անչը ենթակա է վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով սահմանված զանցանքի կարարման համար, եթե վերջինիս սեփականության իրավունքով պարկանող և մաքսային վճարումների գծով արտոնություններով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող տրանսպորտային միջոցը ժամանակավորապես հանձնվել է այլ անձի շահագործմանը, որը չի հետրապնդում վարչարարության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակ:

«Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 173-րդ հոդվածի համաձայն՝ պայ-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

մանական բաց թողնված ապրանքներ են համարվում Միության մաքսային օրենսգրքի 200-րդ հոդվածով սահմանված դեպքերում բաց թողնված ապրանքները:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի *(ընդունվել է 27.11.2009 թվականին, Հայաստանի Հանրապետության համար պարտադիր է 02.01.2015 թվականից, ուժը կորցրել է 01.01.2018 թվականին «Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքի մասին» պայմանագրի համաձայն)* 200-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ պայմանականորեն բաց թողնված են համարվում «ներքին սպառման համար բացթողում» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվող այն ապրանքները, որոնց դեպքում տրամադրվում են մաքսատուրքերի, հարկերի վճարման համար սահմանված արտոնություններ, որոնք գույակցված են այդ ապրանքների օգտագործման և (կամ) տնօրինման հետ կապված սահմանափակումներով:

Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետում նշված՝ պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքները կարող են օգտագործվել միայն արտոնությունների տրամադրման պայմաններին համապատասխանող նպատակներով (...):

Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքներն ունեն օտարերկրյա ապրանքի կարգավիճակ և գտնվում են մաքսային հսկողության տակ:

«Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 180-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ ապրանքների մաքսատուրքի, հարկերի վճարման արտոնությունների տրամադրման հիմքերով սահմանված՝ ապրանքների օգտագործման և (կամ) տնօրինման սահմանափակումները դադարում են ապրանքները բաց թողնելուց երեք տարի հետո:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մաքսային կանոնների խախտում է համարվում անձի կողմից կատարված անօրինական գործողությունը կամ անգործությունը, որն ուղղված է Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսդրությամբ և մաքսային ոլորտին առնչվող Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների մաքսային հսկողության և մաքսային ձևակերպման սահմանված կարգի դեմ, և որի համար նույն օրենսգրքով նախատեսված է պատասխանատվություն:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ֆիզիկական և պաշտոնատար անձինք մաքսային կանոնները ղիտավորյալ կամ անզգուշորեն խախտելու համար ենթակա են պատասխանատվության:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի համաձայն՝ առանց մաքսային մարմինների թույլտվության՝ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ ունեցող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների օգտագործումը, տնօրինումը և այլ անձանց հանձնելն այլ նպատակներով, որոնց համար տրվել էին այդ արտոնությունները՝ առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ այդ ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների մաքսային արժեքի չափով:

Վերոգրյալ իրավադրույթներից հետևում է, որ Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքով և «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսվում է պայմանականորեն բաց թողնվող ապրանքի հասկացությունը. ի թիվս այլոց, պայմանականորեն բաց թողնված է համարվում «ներքին սպառման համար բացթողում» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվող այն ապրանքը, որի համար տրամադրվել են մաքսա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տուրքերի, հարկերի վճարման համար սահմանված արտոնություններ՝ զուգակցված այդ ապրանքների օգտագործման և (կամ) տնօրինման հետ կապված սահմանափակումներով: Ընդ որում, նշված սահմանափակումների էությունն այն է, որ մաքսատուրքերի, հարկերի վճարման համար սահմանված արտոնություններ ունեցող ապրանքը կարող է օգտագործվել միայն այդ արտոնությունների տրամադրման պայմաններին համապատասխանող նպատակներով: Ավելին, ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ արտոնություններ ունեցող և պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքները գտնվում են մաքսային հսկողության տակ, իսկ այդ արտոնությունների կիրառմամբ պայմանավորված սահմանափակումները դադարում են ապրանքները բաց թողնելուց երեք տարի հետո:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդիրը ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով վարչական պատասխանատվություն է նախատեսել մաքսային այն կանոնների խախտման համար, որոնք կապված են մաքսային սահմանով պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքների համար մաքսատուրքերի և հարկերի վճարման արտոնությունների տրամադրման առնչությամբ սահմանված՝ այդ ապրանքների օգտագործման և (կամ) տնօրինման սահմանափակումների հետ: Մաքսային նշված կանոններն անմիջականորեն վերաբերում են պետության ֆինանսական շահերին և նպատակաուղղված են մաքսային վճարների վճարման պարտականության կատարման ապահովմանը, քանի որ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված իրավախախտման արդյունքում չի ապահովվում տվյալ ապրանքի և տրանսպորտային միջոցի մասով մաքսատուրքերի և հարկերի գծով պետական բյուջեի մուտքերը: Նշված իրավախախտման կատարման համար օրենսդիրը որպես վարչական պատասխանատվության միջոց է սահմանել տուգանքը՝ ապօրինի տնօրինված, օգտագործված կամ այլ անձանց հանձնված ապրանքի կամ տրանսպորտային միջոցի մաքսային արժեքի չափով:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 12.10.2010 թվականի թիվ ՍԳՈ-920 որոշմամբ անդրադառնալով ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, նշել է, որ վարչական պատասխանատվության սկզբունքներից է «պատասխանատվությունը մեղքի համար» սկզբունքը, ինչը նշանակում է, որ վարչական տույժը (պատասխանատվությունը) կարող է կիրառվել միայն վարչական իրավախախտում կատարելու մեջ մեղավոր անձի նկատմամբ: Այդ սկզբունքն է ընկած նաև մաքսային կանոնների խախտման համար պատասխանատվության հիմքում: Հետևաբար մեղքը, որպես վարչական զանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր տարր, հանդիսանում է վարչական պատասխանատվության իրավական միակ նախապայմանն ու նախադրյալը:

Ելնելով վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումներից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցակազմի հատկանիշները հանգում են հետևյալին.

1. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցանքի օբյեկտը Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների մաքսային հսկողության սահմանված կարգի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են:
2. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցանքի առարկան մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանք-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ներն ու տրանսպորտային միջոցներն են:

3. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցանքի սուբյեկտը մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների ներմուծողն է (որպես կանոն՝ սեփականատերը):

4. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է այդ ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների փաստական և իրավաբանական ճակատագիրը կանխորոշող հետևյալ արարքներից որևէ մեկով.

- մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների օտարում,

- մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների օգտագործում,

- մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների հանձնում:

5. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է նաև այն, որ վերը նշված արարքները կատարվում են մաքսային մարմնի թույլտվության բացակայության պայմաններում:

6. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշը մեղքի առկայությունն է, որը դրսևորվում է դիտավորությամբ կամ անզգուշությամբ:

7. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված զանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է նաև այն, որ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների օգտագործումը կամ հանձնումը կատարվում են արտոնությունների տրամադրման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով:

Վճարել դատարանի գնահատմամբ անձի կողմից թույլ տրված արարքում վերոգրյալ հատկանիշներից որևէ մեկի բացակայությունը բացառում է ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով նախատեսված վարչական պատասխանատվության առաջացումը: Մասնավորապես՝ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների օգտագործումը կամ հանձնումն առաջացնում են վարչական պատասխանատվություն միայն այն դեպքում, երբ այդ արարքները կատարվել են նշված ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների համար արտոնությունների տրամադրման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով: Այլ կերպ ասած՝ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների օգտագործումը կամ հանձնումը ոչ բոլոր դեպքերում է առաջացնում վարչական պատասխանատվություն ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի հիմքով: Նշված արարքների համար անձը ենթակա է վարչական պատասխանատվության այն դեպքում, երբ վերջինս օգտա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գործել է կամ հանձնել է այդ ապրանքներն ու տրանսպորտային միջոցներն այնպիսի նպատակով, որը տարբերվում է դրանց համար կիրառված արտոնությունների տրամադրման նպատակներից:

Փաստորեն, մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների օգտագործման կամ հանձնման համար վարչական պատասխանատվության առաջացման համար էական նշանակություն ունի այդ արարքների կատարման նպատակը. վարչական պատասխանատվությունն առաջանում է միայն այն դեպքում, երբ այդ արարքներն անձը կատարել է ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների համար կիրառված արտոնությունների տրամադրման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքներն ու տրանսպորտային միջոցներն օգտագործելու կամ հանձնելու համար անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելուն ուղղված վարչական վարույթի ընթացքում պետք է ձեռք բերվեն բավարար ապացույցներ, ի թիվս այլոց, նաև այն մասին, որ մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ և դրանցով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների սեփականատերն օգտագործել կամ հանձնել է դրանք այնպիսի նպատակներով, որոնք տարբերվում են այդ ապրանքների ու տրանսպորտային միջոցների համար կիրառված արտոնությունների տրամադրման նպատակներից:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ իրավախախտման փաստի հաստատված լինելու հարցը վարչական դատարանը պարտավոր է լուծել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածով սահմանված ապացույցների ազատ գնահատման միջոցով, այն է՝ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ անմիջականորեն գնահատելով գործում եղած բոլոր ապացույցները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 249-րդ հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձինք (...) կարող են առանց մաքսային վճարների (բացառությամբ մաքսավճարի) վճարման ներմուծել իրենց անձնական օգտագործման գույքը:

Նշված իրավադրույթից հետևում է, որ վերը նկարագրված պայմանականորեն բաց թողնվող ապրանքներից է նաև Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման գույքը, որի նկատմամբ կիրառվում է մաքսային վճարների (բացառությամբ մաքսավճարի) գծով արտոնություն: Այդ արտոնությունը հնարավորություն է ընձեռում Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց առանց մաքսային վճարների (բացառությամբ մաքսավճարի) վճարման Հայաստանի Հանրապետության տարածք ներմուծել իրենց անձնական օգտագործման գույքը և այն ձևակերպել «ներքին սպառման համար բացթողում» մաքսային ընթացակարգով: Այլ կերպ ասած՝ քննարկվող արտոնությունը հետապնդում է այն նպատակը, որ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձը հնարավորություն ունենա շարունակելու մինչև ՀՀ տեղափոխվելն արդեն իսկ իրեն պատկանող գույքի

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

օգտագործումն իր անձնական կարիքների համար նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքում՝ առանց մաքսատուրքի և հարկերի վճարման պարտականության:

Վճարեկ դատարանն արձանագրում է, որ «անձնական օգտագործման գույք» հասկացության սահմանումը տրված է ինչպես ՀՀ ներպետական օրենսդրությամբ, այնպես էլ Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքով: Այսպես, «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենքում օգտագործվում են հետևյալ հիմնական հասկացությունները. (...) Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոդ ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման գույք՝ ֆիզիկական անձի անձնական գործածության օգտագործված իրերը, անձնական օգտագործման մեկ ավտոմեքենան և տնային օգտագործված գույքը, որոնք չունեն գործարանային փաթեթավորում ու պիտակավորում և ֆիզիկական անձի կողմից ձեռք են բերվել նախքան Հայաստանի Հանրապետություն ժամանելը (...):

Իսկ Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի 1-ին կետի 36-րդ ենթակետի համաձայն՝ նույն օրենսգրքում գործածվում են հետևյալ հիմնական եզրույթները և դրանց սահմանումները. անձնական օգտագործման ապրանքներ՝ ֆիզիկական անձանց՝ ձեռնարկատիրական գործունեության հետ չկապված անձնական, ընտանեկան, տնային կամ այլ կարիքների համար նախատեսված ապրանքներ, որոնք մաքսային սահմանով տեղափոխվում են ուղեկցվող կամ չուղեկցվող ուղեբեռով, միջազգային փոստային առաքանիով կամ այլ եղանակով:

Նույն օրենսգրքի՝ «Անձնական օգտագործման ապրանքների տեղափոխման առանձնահատկությունները» վերտառությամբ 49-րդ գլխի 351-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ նույն գլխում գործածվում են հետևյալ եզրույթները և դրանց սահմանումները՝ անձնական օգտագործման տրանսպորտային միջոց՝ ավտոտրանսպորտային, մոտոտրանսպորտային միջոց (...), որի սեփականատերը կամ տիրապետողը այն ֆիզիկական անձն է, որի կողմից այդ տրանսպորտային միջոցները մաքսային սահմանով տեղափոխվում են բացառապես անձնական նպատակներով, այլ ոչ թե վարձատրության դիմաց անձանց տրանսպորտային փոխադրման համար, վարձատրության դիմաց կամ անվճար հիմունքներով ապրանքների արդյունաբերական կամ առևտրային նպատակներով տրանսպորտային փոխադրման համար:

Վերոգրյալ իրավադրույթների համակարգված վերլուծությունից կարելի է հանգել այն եզրակացության, որ մաքսային օրենսդրության իմաստով անձնական օգտագործման գույքը ֆիզիկական անձանց պատկանող և ձեռնարկատիրական գործունեության հետ չկապված անձնական, ընտանեկան, տնային կամ այլ կարիքների համար նախատեսված ապրանքներն են, այդ թվում նաև՝ անձնական օգտագործման տրանսպորտային միջոցը: Ընդ որում, տրանսպորտային միջոցը համարվում է անձնական օգտագործման, եթե այն օգտագործվում է բացառապես անձնական նպատակներով, չի օգտագործվում վարձու փոխադրումների, ինչպես նաև վարձատրության դիմաց կամ անվճար հիմունքներով ապրանքների արդյունաբերական կամ առևտրային նպատակներով տրանսպորտային փոխադրումների համար:

Այսպիսով, վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները վկայում են, որ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանոդ անձի կողմից ներմուծվող անձնական օգտագործման տրանսպորտային միջոցի համար «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 249-րդ հոդվածի 11-րդ մասով սահմանված արտոնության տրամադրման նպատակը հանգում է հետևյալին. այդպիսի տրանսպորտային միջոցը

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մաքսային հսկողության տակ գտնվելու ընթացքում պետք է օգտագործվի բացառապես անձնական նպատակներով և չի կարող օգտագործվել վարձու փոխադրումների, ինչպես նաև վարձատրության դիմաց կամ անվճար հիմունքներով ապրանքների արդյունաբերական կամ առևտրային նպատակներով տրանսպորտային փոխադրումների համար: Հակառակ պարագայում վերանում է նշված արտոնության տրամադրման օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը, քանի որ տրանսպորտային միջոցով վարձու փոխադրումներ իրականացնելը, ինչպես նաև այն արդյունաբերական կամ առևտրային փոխադրումների նպատակով օգտագործելը որևէ կերպ չեն կարող համապատասխանել Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց պատկանող անձնական օգտագործման գույքը Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծելիս մաքսային վճարների գծով տրամադրվող արտոնությունների միջոցով պետության կողմից հետապնդվող իրավաչափ նպատակներին:

Մինևույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձին պատկանող անձնական օգտագործման ավտոմեքենայի (տրանսպորտային միջոցի) համար մաքսային վճարների գծով տրամադրված արտոնության նպատակն իրավակիրառ պրակտիկայում չի կարող ստանալ այնպիսի նեղ մեկնաբանություն, որի համաձայն՝ այդպիսի ավտոմեքենան Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծելուց և «ներքին սպառման համար բացթողում» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպելուց հետո կարող է շահագործվել բացառապես դրա սեփականատիրոջ կողմից: Նման մոտեցումը Վճռաբեկ դատարանն անընդունելի է համարում այն պատճառաբանությամբ, որ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձին պատկանող անձնական օգտագործման ավտոմեքենայի մաքսային ձևակերպման արտոնությունը տրամադրվում է ոչ թե այն պայմանով, որ այդ ավտոմեքենան շահագործվի բացառապես սեփականատիրոջ կողմից, այլ այն պայմանով, որ այդ ավտոմեքենան շահագործվի բացառապես անձնական կարիքների համար՝ առանց վարձատրության դիմաց կամ առևտրային կամ արդյունաբերական նպատակներով փոխադրումներ իրականացնելու:

Ըստ այդմ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանած ֆիզիկական անձին պատկանող անձնական օգտագործման ավտոմեքենան սեփականատիրոջ թույլտվությամբ այլ անձանց կողմից անձնական նպատակներով ժամանակավոր շահագործումը չի կարող որակվել որպես այդ տրանսպորտային միջոցի՝ արտոնությունների տրամադրման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով օգտագործում կամ հանձնում: Այլ կերպ ասած՝ եթե Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանած ֆիզիկական անձին պատկանող մաքսային վճարումների գծով արտոնություններով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող անձնական օգտագործման ավտոմեքենան ժամանակավորապես հանձնվել է այլ անձի շահագործմանը, որը չի հետապնդում վարձատրության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակ, ապա դա չի համարվում տրանսպորտային միջոցի՝ արտոնությունների տրամադրման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով օգտագործում կամ հանձնում:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ անձը ենթակա չէ վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով սահմանված զանցան-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

քի կատարման համար, եթե վերջինիս սեփականության իրավունքով պատկանող և մաքսային վճարումների գծով արտոնություններով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող տրանսպորտային միջոցը ժամանակավորապես հանձնվել է այլ անձի շահագործմանը, որը չի հետապնդում վարձատրության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակ:

Վճարեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Վճարեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վարչական գործը հարուցվել է Աշոտ Գրիգորյանի վիճարկման հայցի հիման վրա, որով վերջինս պահանջել է անվավեր ճանաչել Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումը և ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշումը: Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշմամբ Աշոտ Գրիգորյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 26.260.403 ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ վերջինիս կողմից ՀՀ ներմուծված և մաքսային վճարների գծով արտոնություններով հայտարարագրված 26.260.403 ՀՀ դրամ մաքսային արժեքով «Bentley Continental GT» մակնիշի «34 UZ 023» համարանիշի ավտոմեքենան առանց մաքսային մարմնի թույլտվության հանձնվել է Մայա Տոնոյանին: Իսկ ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի որոշման համաձայն՝ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումը վարչական կարգով բողոքարկման արդյունքում թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վիճարկվող հիմնական վարչական ակտի՝ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշման հիմքում վարչական մարմնին ըստ էության դրել է հետևյալ փաստական հանգամանքները.

- Աշոտ Գրիգորյանը 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն է ներմուծել և «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպել է 26.260.403 ՀՀ դրամ մաքսային արժեքով «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան՝ օգտվելով մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման համար օրենքով նախատեսված՝ մաքսային վճարումների գծով արտոնությունից, և նշված արտոնության կիրառման ուժով առանց մաքսային մարմնի թույլտվության այդ ավտոմեքենայի օտարումը մինչև 23.09.2018 թվականն արգելվել է,

- Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան ձեռք բերվելու պահից մինչև 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելը և «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվելը փաստացի տիրապետվել և օգտագործվել է Մայա Տոնոյանի կողմից,

- Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելուց և «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվելուց հետո

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

փաստացի տիրապետվել և օգտագործվել է Մայա Տոնոյանի կողմից,

- 18.10.2015 թվականին՝ ժամը 20:00-ի սահմաններում, Երևան քաղաքի Աբովյան փողոցում Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի «34 UZ 023» համարանիշի ավտոմեքենան վարել է Մայա Տոնոյանը:

Դատարանը մերժել է Աշոտ Գրիգորյանի հայցը՝ պատճառաբանելով, որ վերջինս խախտել է օրենսդրության այն պահանջը, որի համաձայն՝ արտոնության կիրառմամբ Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված տրանսպորտային միջոցը պետք է պարտադիր գտնվի սեփականատիրոջ տիրապետության տակ և չպետք է հանձնվի այլ անձանց:

Վերաքննիչ դատարանը բավարարել է Աշոտ Գրիգորյանի վերաքննիչ բողոքը և բեկանելով ու փոփոխելով Դատարանի վճիռը՝ հայցը բավարարել է: Վերաքննիչ դատարանն իր որոշման հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունը, որ «Bentley Continental GT» մակնիշի «34 UZ 023» համարանիշի ավտոմեքենայի նկատմամբ առկա միակ սահմանափակումը վերաբերում է մինչև 23.09.2018 թվականն այդ մեքենայի օտարումն արգելված լինելուն, իսկ Աշոտ Գրիգորյանը չի խախտել նշված սահմանափակումը: Հետևաբար, ըստ Վերաքննիչ դատարանի, Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումն ընդունվել է ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի խախտմամբ:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն վարչական գործով չի հաստատվում ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով Աշոտ Գրիգորյանին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար անհրաժեշտ իրավական և փաստական հանգամանքների առկայությունը: Սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտով՝ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշմամբ վկայակոչված փաստական հանգամանքներից որևէ կերպ չի կարող հետևել, որ Աշոտ Գրիգորյանի կատարած արարքը համապատասխանում է մաքսային վճարումների գծով արտոնություններ ունեցող ապրանքները և տրանսպորտային միջոցներն առանց մաքսային մարմինների թույլտվության օգտագործելու, տնօրինելու և այլ անձանց հանձնելու զանցակազմի հատկանիշներին:

Նախևառաջ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Աշոտ Գրիգորյանի կողմից 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան՝ որպես Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձի անձնական օգտագործման տրանսպորտային միջոց, ձևակերպվել է «բացթողում՝ ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 249-րդ հոդվածի 11-րդ մասով սահմանված արտոնության տրամադրմամբ, որի ուժով Աշոտ Գրիգորյանն ազատվել է այդ ավտոմեքենայի համար սահմանված մաքսատուրքի և հարկերի վճարման պարտականությունից: Նշված արտոնության տրամադրմամբ պայմանավորված՝ Աշոտ Գրիգորյանի կողմից 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծված «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենայի նկատմամբ Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ուժով կիրառվել է սահմանափակում՝ երեք տարի ժամկետով (մինչև 23.09.2018 թվականը) օտարման արգելքի տեսքով: Մինչդեռ սույն գործի նյութերում

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

առկա չէ որևէ ապացույց այն մասին, որ Աշոտ Գրիգորյանը խախտել է իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենայի նկատմամբ կիրառված օտարման սահմանափակումը:

Ավելին, Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան ձեռք բերվելու պահից մինչև 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելը և մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման համար սահմանված արտոնության կիրառմամբ «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվելը փաստացի Մայա Տոնոյանի կողմից տիրապետվելու և օգտագործվելու հանգամանքը չի կարող որևէ նշանակություն ունենալ սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտի իրավաչափության գնահատման համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մինչև նշված ավտոմեքենան Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելը տեղի ունեցած իրադարձություններն ու գործողությունները չեն կարող ազդեցություն ունենալ Աշոտ Գրիգորյանի կողմից այդ տրանսպորտային միջոցը Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծելուց հետո կատարված արարքի որակման վրա:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վարչության ակտի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշման իրավաչափության գնահատման համար էական նշանակություն ունի միայն Աշոտ Գրիգորյանին պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծվելուց և «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպվելուց հետո փաստացի Մայա Տոնոյանի կողմից տիրապետվելու և օգտագործվելու, մասնավորապես՝ 18.10.2015 թվականին՝ ժամը 20:00-ի սահմաններում, Երևան քաղաքի Աբովյան փողոցում այդ ավտոմեքենան Մայա Տոնոյանի կողմից շահագործվելու, փաստական հանգամանքները:

Այնուհանդերձ նշված փաստական հանգամանքների առկայությունը ևս չի նշանակում, որ Աշոտ Գրիգորյանն իր կողմից 23.09.2015 թվականին Հայաստանի Հանրապետություն ներմուծած և մշտական բնակության ժամանող ֆիզիկական անձանց անձնական օգտագործման համար սահմանված արտոնության կիրառմամբ «բացթողում» ներքին սպառման համար» մաքսային ընթացակարգով ձևակերպված «Bentley Continental GT» մակնիշի ավտոմեքենան հանձնել է Մայա Տոնոյանին այնպիսի նպատակներով, որոնք տարբերվում են այդ տրանսպորտային միջոցի համար կիրառված արտոնությունների տրամադրման նպատակներից: Նշված դատողության համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում այն իրողությունը, որ սույն գործով վարչական մարմինը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ կամ ապացույց այն մասին, որ Աշոտ Գրիգորյանին սեփականության իրավունքով պատկանող և մաքսային վճարումների գծով արտոնություններով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող «Bentley Continental GT» մակնիշի, «34 UZ 023» համարանիշի տրանսպորտային միջոցը հանձնվել է Մայա Տոնոյանի շահագործմանը՝ ոչ թե անձնական օգտագործման, այլ՝ վարձատրության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակով:

Այսպիսով, Աշոտ Գրիգորյանին՝ որպես Հայաստանի Հանրապետություն մշտական բնակության ժամանած ֆիզիկական անձի պատկանող «Bentley Continental GT» մակնիշի, «34 UZ 023» համարանիշի անձնական օգտագործման ավտոմեքենան Մայա Տոնոյանի կողմից անձնական նպատակներով ժամանակավոր շահագործումը չի կարող որակվել որպես այդ տրանսպորտային միջոցի՝ արտոնությունների տրամադր-

ման նպատակներից տարբերվող այլ նպատակներով օգտագործում կամ հանձնում, քանի որ Մայա Տոնոյանի կողմից նշված տրանսպորտային միջոցի շահագործումը չի հետապնդում վարձատրության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակ: Փաստորեն, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Աշոտ Գրիգորյանը ենթակա չէր վարչական պատասխանատվության ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածով սահմանված զանցանքի կատարման համար, քանի որ վերջինիս սեփականության իրավունքով պատկանող և մաքսային վճարումների գծով արտոնություններով պայմանավորված սահմանափակումներ ունեցող ու մաքսային հսկողության ներքո գտնվող «Bentley Continental GT» մակնիշի, «34 UZ 023» համարանիշի տրանսպորտային միջոցը ժամանակավորապես Մայա Տոնոյանի շահագործմանը հանձնվելը չի հետապնդել վարձատրության դիմաց, առևտրային կամ արդյունաբերական բնույթի փոխադրումներ իրականացնելու նպատակ:

Վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունների արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ սույն գործով վիճարկվող՝ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումն ընդունվել է ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի խախտմամբ և ենթակա էր անվավեր ճանաչման «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի հիմքով: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշման անվավերությունն ինքնին հիմք է հանդիսանում նաև այդ վարչական ակտի բողոքարկման արդյունքում ընդունված միջամտող վարչական ակտը՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշումը, անվավեր ճանաչելու համար:

Նշված պատճառաբանություններով հիմնավորվում են վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ներկայացված վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը, անվավեր ճանաչելով Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշումը և դրա բողոքարկման արդյունքում կայացված ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշումը, կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ: Հետևաբար, սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտն անփոփոխ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական ղեկարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Դատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի համաձայն՝ պետական տուրքը ենթակա է վերադարձման մասնակի կամ լրիվ՝ եթե պետական տուրքը վճարվել է ավելի, քան պահանջվում է գործող օրենսդրությամբ:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վիճարկման հայցով դատարան դիմելիս կամ վիճարկման հայցի հիման վրա հարուցված գործով վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք ներկայացնելիս վարչական բողոքի վերաբերյալ կայացված միջամտող վարչական ակտի վիճարկման պահանջի՝ որպես ոչ գույքային պահանջի, համար պետական տուրք վճարելու անհրաժեշտությունը բացակայում է, քանի որ այդ պահանջն իրավունքի ուժով ներառված է վիճարկման հայցում՝ անկախ հայցվորի կողմից ներկայացված լինելու կամ չլինելու հանգամանքից (*Կրեւ, Լուսինե Ավագյանն ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության «Ճանապարհային ոստիկանություն» ծառայության թիվ ՎԴ/2191/05/16 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 20.07.2017 թվականի որոշումը*):

Հաշվի առնելով վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վարչության պետի 04.12.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ 127 որոշման և դրա բողոքարկման արդյունքում կայացված ՀՀ ֆինանսների նախարարի տեղակալի 24.12.2015 թվականի «Վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին որոշումն անփոփոխ, բողոքն առանց բավարարման թողնելու վերաբերյալ» որոշման վիճարկման պահանջների հիման վրա հարուցված սույն գործով ներկայացված վճռաբեկ բողոքի համար վճարման ենթակա պետական տուրքի չափը կազմում է 20.000 ՀՀ դրամ, մինչդեռ Կոմիտեն վճռաբեկ բողոքի համար վճարել է 40.000 ՀՀ դրամ պետական տուրք:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Կոմիտեի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար ավել վճարված պետական տուրքի գումարը՝ 20.000 ՀՀ դրամի չափով, «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի հիմքով ենթակա է վերադարձման այն վճարած անձին: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ Կոմիտեի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրքը 20.000 ՀՀ դրամի չափով վճարված լինելու պարագայում պետական տուրքի հարցն այդ մասով պետք է համարել լուծված՝ նկատի ունենալով, որ վերջինիս բողոքը ենթակա է մերժման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 20.05.2017 թվականի որոշումը թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

2. Դատական ծախսերի հարցը՝ վճռաբեկ բողոք բերելու համար սահմանված 20.000 ՀՀ դրամ պետական տուրքի մասով, համարել լուծված:

ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար ավել վճարված պետական տուրքի հարցը՝ 20.000 ՀՀ դրամի չափով, «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի հիմքով համարել լուծված:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՐԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Լուսինե Հովսեփյանի ներկայացուցիչներ Արամազդ Կիվիրյանի և Ծովինար Բալայանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.07.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Լուսինե Հովսեփյանի ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության՝ ազատությունից ապօրինի գրկելու հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Լուսինե Հովսեփյանը պահանջել է Հայաստանի Հանրապետությունից բռնագանձել 200.000 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ ոստիկանության կողմից իրեն անազատության մեջ ապօրինի պահելու հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցում:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր Ռ. Ներսիսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 10.04.2017 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 04.07.2017 թվականի որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության՝ ի դեմս ՀՀ ոստիկանության, վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է, Դատարանի 10.04.2017 թվականի վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել՝ սույն քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք են ներկայացրել Լուսինե Հովսեփյանի ներկայացուցիչները:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ և 63-րդ հոդվածները, <<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ, 29-րդ, 40-րդ, 109-րդ, 205-րդ, 213-րդ հոդվածները, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

*17-րդ, 18-րդ, 162.1-րդ հոդվածները, որոնք պետք է կիրառել, կիրառել է <<Վարչա-
րարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 95-րդ, 100-րդ,
102-րդ հոդվածները, որոնք չպետք է կիրառել:*

*Բողոք բերած անձինք նշված պնդումը պատճառաբանել են հետևյալ փաստարկ-
ներով.*

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Լուսինե Հովսեփյանը հայց ներկա-
յացնելիս ղեկավարվել է բացառապես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթներով,
որոնցով սահմանված չէ, որ անձը պարտականություն ունի նախքան Հայաստանի
Հանրապետության դեմ ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով հայց ներկա-
յացնելը, այդ վնասի փոխհատուցման պահանջով դիմել վնասը պատճառած վարչա-
կան մարմնին: Իսկ <<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մա-
սին>> ՀՀ օրենքի 100-րդ հոդվածով սահմանված նորմը սույն գործով կիրառելի չէ, քա-
նի որ Լուսինե Հովսեփյանի պահանջը ներկայացված է ոչ թե ՀՀ ոստիկանության, այլ՝
Հայաստանի Հանրապետության դեմ: Ընդ որում, Լուսինե Հովսեփյանն անհրաժեշտ
և նպատակահարմար չի գտել իրեն պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցումը
պահանջել վարչական կարգով, քանի որ այդ պահանջը հավանաբար կմերժվեր ՀՀ
ոստիկանության կողմից: Փաստորեն, սույն քաղաքացիական գործի վարույթը կարճ-
վելու հետևանքով Լուսինե Հովսեփյանը մեկընդմիջտ գրկվել է իրեն պատճառված բա-
րոյակ վնասի հատուցում ստանալու իրավունքից:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ սույն գործով վերաքննիչ բողոքը բերվել
է ՀՀ ոստիկանության կողմից, մինչդեռ սույն գործով պատասխանող կողմ է հանդի-
սացել Հայաստանի Հանրապետությունը, այլ ոչ թե ՀՀ ոստիկանությունը, հետևաբար
ՀՀ ոստիկանության վերաքննիչ բողոքը չէր կարող ընդունվել Վերաքննիչ դատարանի
վարույթ:

Վերագրյալի հիման վրա բողոք բերած անձինք պահանջել են բեկանել Վերաքն-
նիչ դատարանի 04.07.2017 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի
10.04.2017 թվականի վճռին:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունի հետևյալ փաստը.
Թիվ ՎԲ/9046/05/13 վարչական գործով ՀՀ վարչական դատարանի 09.07.2015
թվականի վճռով Լուսինե Հովսեփյանի հակընդդեմ հայցն ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության՝
ոստիկանության գործողությունները ոչ իրավաչափ ճանաչելու պահանջի մասին, մաս-
նակիորեն բավարարվել է և Լուսինե Հովսեփյանին 04.09.2013 թվականին վարչական
ձեռքարկվման ռեժիմում երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված ՀՀ ոստիկանության
գործողությունները ճանաչվել են ոչ իրավաչափ: ՀՀ վարչական դատարանի վճիռն
այդ մասով չի բողոքարկվել և մտել է օրինական ուժի մեջ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 13-47**):

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ
ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի
234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝
բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է
էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում
է, որ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ ոչ իրավա-
չափ վարչարարության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

իրավունքի իրացման կառուցակարգի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Մույն վճռաբեկ բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրումներին.

1) *ինչպիսի՞ վարչական և դատավարական գործողությունների միջոցով անչք կարող իրացնել ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պարճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իր իրավունքը.*

2) *ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պարճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հայցապահանջի հիման վրա հարուցված գործն ընդդարյա է արդյո՞ք ընդհանուր իրավասության դատարանին:*

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունք: Վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անձը, ում իրավունքը խախտվել է, կարող է պահանջել իրեն պատճառված վնասների լրիվ հատուցում, եթե վնասների հատուցման ավելի պակաս չափ նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ վնասներ են իրավունքը խախտված անձի ծախսերը, որ նա կատարել է կամ պետք է կատարի խախտված իրավունքը վերականգնելու համար, նրա գույքի կորուստը կամ վնասվածքը (իրական վնաս), չստացված եկամուտները, որոնք այդ անձը կստանար քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում, եթե նրա իրավունքը չխախտվեր (բաց թողնված օգուտ), ինչպես նաև ոչ նյութական վնասը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց սպօրիինի գործողությունների (անգործության)՝ ներառյալ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի՝ օրենքին կամ այլ իրավական ակտին չհամապատասխանող ակտի հրապարակման հետևանքով քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին պատճառված վնասները հատուցում է Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համապատասխան համայնքը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենսգրքի իմաստով ոչ նյութական վնասը ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք է, որն առաջացել է անձին ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող նյութական կամ ոչ նյութական բարիքների դեմ ոտնձգող կամ նրա անձնական գույքային կամ ոչ գույքային իրավունքները խախտող որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ անձը, իսկ նրա մահվան կամ անգործունակության դեպքում նրա ամուսինը, ծնողը, որդեգրողը, երեխան, որդեգրվածը, խնամակալը, հոգաբարձուն իրավունք ունեն դատական կարգով պահանջելու պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցում, եթե քրեական հետապնդման մարմինը կամ դատարանը հաստատել է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրա պաշտոնատար անձի որոշման, գործողության կամ անգործության հետևանքով խախտվել են այդ անձի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված հետևյալ հիմնարար իրավունքները. (1) կյանքի իրավունքը. (2) խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

չենթարկվելու իրավունքը. (3) անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը. (4) արդար դատաքննության իրավունքը. (5) անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու, բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը. (6) մտքի, խղճի և կրոնի ազատության, սեփական կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքը. (7) հավաքներին և միավորման ազատության իրավունքը. (8) իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը. (9) սեփականության իրավունքը:

Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասը ենթակա է հատուցման ««Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին»» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով:

Վերը նշված իրավական նորմերի բովանդակությունից հետևում է, որ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրությունը մարդու հիմնարար իրավունքների շարքում ամրագրել է նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, այդ թվում նաև՝ վարչարարությամբ, պատճառված վնասի հատուցման իրավունքը՝ այդ վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանելու իրավասությունը վերապահելով օրենսդրին:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, դեռևս 05.11.2013 թվականի թիվ ՍԴՈ-1121 որոշմամբ անդրադառնալով պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իրավունքի երաշխավորված իրացման անհրաժեշտության հարցին, արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ բարոյական վնասը և բարոյական վնասի նյութական հատուցման հնարավորությունը բխում են մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցում որդեգրված սահմանադրաիրավական մոտեցումներից: Մարդու արժանապատվության առանցքային բաղադրատարրերից մեկը, ի թիվս այլևի, հանդիսանում է անհատական հատկանիշներով պայմանավորված բարոյական տառապանքներից զերծ մնալը: Ազատությունից ապօրինի զրկելու կամ ապօրինի խուզարկության դեպքում անձին պատճառված վնասը չի կարող մեխանիկորեն հանգեցվել սոսկ կրած ֆիզիկական կամ նյութական վնասի փոխհատուցմանը, քանզի տվյալ դեպքում տուժած անձին տրամադրված փոխհատուցումը համարժեք չի լինի վերջինիս կրած հոգեկան տառապանքներին: Միաժամանակ ելնելով մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության և որանցով պայմանավորված՝ բարոյական վնասի ինստիտուտին առնչվող կանոնակարգումների լիարժեքությունն ապահովելու անհրաժեշտությունից՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ բարոյական վնասի նյութական փոխհատուցման ընդհանուր չափանիշներն ու կարգը պետք է օրենսդրորեն հստակ ամրագրվեն, որպեսզի երաշխավորվի համապատասխան դեպքերում և կարգով անձին պատճառված բարոյական վնասի ողջամիտ և արդարացի փոխհատուցումը, ապահովվի ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված մարդու իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացումը և չխոչընդոտվի Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնված միջազգային պարտավորությունների բարեխիղճ կատարումը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդիրը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված հարաբերությունների ընդհանուր իրավակարգավորումները նախատեսել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով ոչ նյութական վնասի հատուցման

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

իրավունքի վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի վերոնշյալ իրավակարգավորումների մեկնաբանությանը, արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ ոչ նյութական վնասի հատուցում կարելի է պահանջել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասում թվարկված հիմնարար իրավունքներից որևէ մեկի կամ միաժամանակ մի քանիսի խախտման դեպքում. դրանցից է անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանն ընդգծել է, որ հատուցման է ենթակա միայն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից պատճառված ոչ նյութական վնասը: Ընդ որում, վերոնշյալ անձանց կողմից կատարված խախտումը չպետք է լինի ենթադրյալ խախտում. այն պետք է հաստատված լինի դատարանի կամ քրեական հետապնդման մարմնի կողմից (տե՛ս, Մամիկոն Սյրեփանյանն ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության թիվ ԵԿԳ/3296/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.12.2017 թվականի որոշումը):

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի վկայակոչված իրավադրույթների բովանդակությունից հետևում է, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ոչ նյութական վնասի հատուցումը տեղի է ունենում դատական կարգով: Այլ կերպ ասած, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով շահագրգիռ անձը, որպես ընդհանուր կանոն, կարող է անմիջապես դիմել դատարան: Միևնույն ժամանակ օրենսդիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասում այդ ընդհանուր կանոնից կատարել է բացառություն՝ սահմանելով, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց՝ վարչարարություն հանդիսացող ոչ իրավաչափ գործողությունների կամ անգործության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասը ենթակա է հատուցման «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Այլ կերպ ասած, եթե ոչ նյութական վնասը պատճառվել է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով, ապա այդ դեպքում կիրառվում են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի՝ վարչարարությամբ հասցված վնասի հատուցման հետ կապված վարչական մարմինների և մասնավոր անձանց միջև ծագող հարաբերությունները կարգավորող կանոնները:

Այսպես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ նույն օրենքը (...) կարգավորում է (...) վարչարարությամբ հասցված վնասի հատուցման հետ կապված՝ վարչական մարմինների և ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց (...) միջև ծագած հարաբերությունները:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ նույն օրենքում օգտագործվող հիմնական հասկացություններն են՝ վարչական մարմիններ՝ (ա) Հայաստանի Հանրապետության գործադիր իշխանության հանրապետական մարմիններ՝ Հայաստանի Հանրապետության նախարարություններ, ինչպես նաև Հանրապետության ողջ տարածքում վարչարարություն իրականացնող պետական այլ մարմիններ. (բ) տարածքային կառավարման մարմիններ՝ մարզպետներ. (գ) տեղական ինքնակառավարման մարմիններ՝ համայնքի ավագանի և համայնքի ղեկավար:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 95-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական մարմինների կողմից իրականացվող վարչարարության հետևանքով անձանց պատճառված վնասը ենթակա է հատուցման նույն օրենքի 7-րդ բաժնի դրույթներին համապատասխան: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի

համաձայն՝ ոչ իրավաչափ վարչարարության (...) հետևանքով անձանց պատճառված վնասի համար պատասխանատվությունը կրում է՝(ա) Հայաստանի Հանրապետությունը՝ նույն օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի <<ա>> և <<բ>> ենթակետերում նշված վարչական մարմինների դեպքում. (բ) համապատասխան համայնքը՝ նույն օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի <<գ>> ենթակետում նշված վարչական մարմինների դեպքում:

<<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 96-րդ հոդվածի համաձայն՝ վնասի հատուցում չի իրականացվում, քանի դեռ վարչական մարմնի իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը, որով անձին վնաս է հասցվել, սահմանված կարգով ոչ իրավաչափ չի ճանաչվել (...):

<<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 100-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վնասի հատուցման պահանջը պետք է ներկայացվի այն վարչական մարմին, որի վարչարարության հետևանքով պատճառվել է դա: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վնասի հատուցման պահանջը ներկայացվում է դիմումի միջոցով, որի նկատմամբ կիրառվում են նույն օրենքի 31-րդ հոդվածի կանոնները:

<<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 102-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական մարմնում վնասի հատուցման պահանջը քննարկվում և լուծվում է դիմումի քննարկման համար՝ նույն օրենքով սահմանված ընդհանուր կանոններին համապատասխան: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վնաս կրած անձը վարչական մարմնի կողմից հատուցման պահանջն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մերժելու կամ դիմումը չքննարկելու դեպքում կարող է դա բողոքարկել՝ վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը բողոքարկելու համար՝ նույն օրենքով սահմանված ընդհանուր կարգով:

<<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ ֆիզիկական անձի ազատությունը սահմանափակելու, նրա անձեռնմխելիությունը, բնակարանի անձեռնմխելիությունը, անձնական կամ ընտանեկան կյանքի անձեռնմխելիությունը խախտելու, նրա պատիվը, բարի համբավը կամ արժանապատվությունն արատավորելու միջոցով ոչ գույքային վնաս պատճառելու դեպքերում այդ անձն իրավունք ունի պահանջելու դրամական միջոցներով հատուցում կամ առաջացած հետևանքների վերացում՝ պատճառված ոչ գույքային վնասին համարժեք չափով:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 07.11.2017 թվականի թիվ ՍԴՈ-1383 որոշմամբ անդրադառնալով հանրային իշխանության մարմինների ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում անձանց պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իրավունքի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ անձանց հասցված վնասի (գույքային և ոչ գույքային բնույթի) հետ կապված հարաբերությունները՝ պայմանավորված հանրային իշխանության մարմինների գործունեությամբ, իրավակարգավորման ենթարկելիս առաջնահերթ իմը են ընդունվել ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ այդպիսի վնասի հատուցման իրավունքի բովանդակությունը և դրա իրացման ու պաշտպանության իրավական ընդհանուր սկզբունքները, մասնավորապես. անձն ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունք, վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով, անձինք իրենց իրավունքները պաշտպանելու նպատակով իրավունք ունեն բողոքարկելու վարչական ակ-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

տերը, վարչական ակտը կարող է բողոքարկվել վարչական կամ դատական կարգով:

Ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ օրենսդիրը նախատեսել է ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցում պահանջելու նախապայման, այն է՝ ոչ իրավաչափ ճանաչել վարչական մարմնի իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը, որին <<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 100-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների համաձայն կարող է հետևել վարչարարության հետևանքով վնաս պատճառած մարմնին հատուցման պահանջ ներկայացնելը: Այսինքն՝ պահանջի իրավունքն անձը ձեռք է բերում վարչական մարմնի իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը, որով անձին վնաս է հասցվել, սահմանված կարգով ոչ իրավաչափ ճանաչվելու դեպքում: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ նման նորմատիվ պայմանը հետապնդում է իրավական հիմնավոր նպատակ և միտված է պատճառված վնասի հատուցման (վարչական կամ դատական կարգով) Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքի իրացման համար իրավական բարենպաստ պայմաններ (նախադրյալներ) ստեղծելուն:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման իրավունքի իրականացման կառուցակարգին, իր նախկին որոշումներում ձևավորել է այն կայուն նախադեպային դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով վնասի հատուցման պահանջով անհրաժեշտ է, որպեսզի առաջին հերթին ոչ իրավաչափ ճանաչված լինի անձին վնաս հասցրած վարչական մարմնի իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը: Դրանից հետո միայն անձը պարտավոր է ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով վնասի հատուցման պահանջով նախ դիմել վնասը պատճառած վարչական մարմնին, որի կողմից հատուցման պահանջն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մերժելու կամ դիմումը չբնօրինելու դեպքում կարող է վարչական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը բողոքարկել վերադատության կամ դատական կարգով (*յոե՛ս, Ժորա Սարգսյանն ընդդեմ Երևանի Քանաքեռ-Զեյթուն քաղապետարանի թիվ ՎԳ/0277/05/09 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 03.12.2009 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածով և <<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 95-րդ հոդվածով ու նույն օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված իրավադրույթների համակարգային վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ նշված օրենսդրական ակտերը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ պատճառված վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցման պարտականություն կրող սուբյեկտների հարցում նախատեսել են նույնանման իրավական կարգավորումներ: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը սահմանում է, որ պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ պատճառված վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցման պարտականություն կրող սուբյեկտը Հայաստանի Հանրապետությունն է, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց դեպքում՝ համապատասխան համայնքը: Իր հերթին <<Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության գործադիր իշխանության հանրապետական և տարածքային կառավարման մարմինների ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով պատճառված վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցման պարտականություն կրող սուբյեկտը Հայաստանի Հանրապետությունն է, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների դեպքում՝ համա-

պատասխան համայնքը:

Մինևուն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասը (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցելու պարտականությունը Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համայնքը կատարում են այն վարչական մարմինների միջոցով, որոնց դրսևորած ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պետության կամ համայնքի մոտ առաջացել է վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցման պարտականությունը, քանի որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 100-րդ հոդվածի 1-ին մասում օրենսդիրը նախատեսել է, որ վնասի հատուցման պահանջը պետք է ներկայացվի այն վարչական մարմին, որի վարչարարության հետևանքով պատճառվել է այդ վնասը: Այլ կերպ ասած, Հայաստանի Հանրապետությունից կամ համայնքից ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցումը կարող է պահանջվել այն վարչական մարմնից, որի ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառվել է այդ վնասը: Տվյալ դեպքում ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասը (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցելու պարտականությունը կրող սուբյեկտը Հայաստանի Հանրապետությունն է կամ համայնքը, որոնք այդ պարտականությունը կատարում են համապատասխան վարչական մարմնին ներկայացված՝ ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասը (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցելու դիմումի հիման վրա հարուցված վարչական վարույթի շրջանակներում նշված դիմումը քննարկելու և օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում այն բավարարելու մասին որոշում ընդունելու միջոցով:

Նախկինում կայացված որոշումներից մեկում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 100-րդ և 102-րդ հոդվածների վկայակոչված իրավադրույթների վերլուծությունից հետևում է, որ վնասի հատուցման պահանջի մասին անձի դիմումի նկատմամբ կիրառելի են օրենքով վարչական վարույթի հարուցման համար հիմք հանդիսացող դիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող ընդհանուր պահանջները, իսկ վնասի հատուցման պահանջի մասին անձի դիմումը վարչական մարմինը քննարկում և լուծում է վարչական վարույթի հարուցման համար հիմք հանդիսացող դիմումների քննարկման համար օրենքով սահմանված ընդհանուր կանոններին համապատասխան: Փաստորեն, վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման պահանջի մասին անձի դիմումը՝ ուղղված իրավասու վարչական մարմնին (այն վարչական մարմնին, որի վարչարարության հետևանքով պատճառվել է այդ վնասը), «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված ընդհանուր կարգով վարչական վարույթ հարուցելու հիմք է (տե՛ս, *Էրիկ Վարդանյանն ընդդեմ ՀՀ նսրիկանության <<Ճանապարհային ոստիկանություն>> ծառայության թիվ ՎԳՊ528/05/16 վարչական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 25.04.2017 քվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով դիմելով համապատասխան վարչական մարմնին՝ շահագրգիռ անձը հայցում է իր պահանջի բավարարման վերաբերյալ բարենպաստ վարչական ակտի ընդունում: Մյուս կողմից, իրավակիրառ պրակտիկայում հնարավոր են այնպիսի իրավիճակներ, երբ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժվում է համապատասխան վարչական մարմնի կողմից: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

շահագրգիռ անձի դիմումը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժելու մասին որոշումը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում հանդիսանում է միջամտող վարչական ակտ, քանի որ այն համապատասխանում է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածով սահմանված՝ վարչական ակտի հասկացությանը բնորոշ բոլոր հատկանիշներին (*վարչական ակտի հասկացության մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ռոբերտ Հովհաննիսյանն ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի թիվ ՎԴ/4651/05/12 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 30.04.2015 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանը վստասում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը վարչական մարմնի կողմից լրիվ կամ մասնակիորեն մերժվելու դեպքում շահագրգիռ անձը կարող է դիմել իր խախտված իրավունքների ինչպես վարչական, այնպես էլ դատական պաշտպանության՝ մասնավորապես, դատարանի առջև բարձրացնելով ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժելու մասին վարչական մարմնի որոշման իրավաչափության հարցը, ինչպես նաև պահանջելով պարտավորեցնել համապատասխան վարչական մարմնին ընդունելու շահագրգիռ անձի դիմումով հայցվող համապատասխան բարենպաստ վարչական ակտը:

Այս համատեքստում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված նմանատիպ վեճերը բխում են հանրային իրավահարաբերություններից և ընդդատյա են վարչական դատարանի քննությանը հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ դատական օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության դատարանին են ենթակա բոլոր գործերը, բացառությամբ վարչական դատարանի ենթակայությանը վերապահված գործերի: Նույն օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական դատարանն ըստ էության քննում է Վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված վարչական գործերը:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա են հանրային իրավահարաբերություններից ծագող բոլոր գործերը (...):

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քաղաքացիական բոլոր գործերն ընդդատյա են առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանին:

Վկայակոչված իրավադրույթների համակարգային վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ընդդատությունը՝ որպես դատավարական ինստիտուտ, դատավարական մորմերի այնպիսի համակցություն է, որոնք կարգավորում են դատարանի քննությանը ենթակա բոլոր գործերի բաշխումը ՀՀ դատական իշխանության առաջին ատյանի կոմկրետ դատարանների միջև: Հայաստանի Հանրապետությունում ընդհանուր իրավասության դատարանի ընդդատության շրջանակն ընդգրկում է բոլոր գործերը՝ բացառությամբ վարչական դատարանի քննությանը վերապահված գործերի, իսկ վարչական դատարանի ընդդատության շրջանակը ներառում է հանրային իրավահարաբերություններից բխող վեճերից ծագող գործերը: Փաստորեն, դատական գործերի տարանջատումը քաղաքացիականի և վարչականի պայմանավորված է այդ գործերով վիճելի իրավահարաբերության բնույթով. կոմկրետ գործի՝ առարկայական ընդդատության հարցը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է պարզել այդ գործով վիճելի իրավահարաբերության բնույթը, այսինքն՝ այն հարցը, թե արդյոք տվյալ գործը ծագում է հանրային, թե մասնավոր իրավահարաբերություն-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ներից բխող վեճից: Այսպիսով, իրավունքների պաշտպանության հայցի կամ դիմումի հիման վրա հարուցված գործերի առարկայական ընդդատության հարցը որոշվում է՝ ելնելով այն հանգամանքից, թե ինչպիսի (հանրային կամ մասնավոր) իրավահարաբերություններից ծագող վեճից է բխում այդ գործերի հարուցման համար հիմք հանդիսացած պահանջը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մի շարք որոշումներում անդրադարձել է հանրային և մասնավոր իրավահարաբերությունների տարբերակման և դրա հիման վրա դատական գործերի ընդդատության տարանջատման հարցին: Այսպես, ըստ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի բնորոշման՝ հանրային է այն իրավահարաբերությունը, որում կողմերից մեկի դեմում անպայմանորեն հանդես է գալիս հանրային իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտը, որն այդ հարաբերության ընթացքում հանրային շահի իրացման կապակցությամբ իրացնում է օրենքով սահմանված իր հանրային իշխանական լիազորությունները: Իրավահարաբերության հանրային լինելու և դրանից բխող վեճը վարչական դատարանին ընդդատյա լինելու հանգամանքը պարզելու նպատակով պետք է գնահատման առարկա դարձվեն հետևյալ հանգամանքները.

1. արդյո՞ք իրավահարաբերության կողմերից մեկը հանրային իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտ է, թե՛ ոչ,
2. արդյո՞ք այդ իրավահարաբերության բովանդակությունը կազմում է հանրային իշխանական լիազորությամբ օժտված սուբյեկտի կողմից իր հանրային իշխանական լիազորությունների իրականացման պարտականությունը, թե՛ ոչ,
3. արդյո՞ք այդ իրավահարաբերությունը ծագել է հանրային շահի իրացման կապակցությամբ (իրավահարաբերությունն ուղղված է եղել հանրային շահի՝ սոցիալ-իրավական պրակտիկայում իրացմանը և առարկայացմանը), թե՛ ոչ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ միայն վերոգրյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում է հնարավոր փաստել իրավահարաբերության հանրային լինելու հանգամանքը, ինչպես նաև այդ հարաբերությունից բխող վեճերի ընդդատության հարցը (*յո՛ւն, <<Վեսպ>> ՄՊԸ-ն ընդդեմ ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարության մրավոր սեփականության գործակալության թիվ ՎԳ/0823/05/14, թիվ ՎԳ/0830/05/14 և թիվ ՎԳ/1621/05/14 վարչական գործերով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.04.2016 թվականի որոշումները*):

Հաշվի առնելով վերը նշված իրավական դիրքորոշումները՝ վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված իրավահարաբերության կողմերից մեկը հանրային իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտ է՝ այն վարչական մարմինը, որի ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում անձանց պատճառվել է ոչ նյութական վնաս: Քննարկվող իրավահարաբերության բովանդակությունն այդ վարչական մարմնի կողմից իր հանրային իշխանական լիազորությունների իրականացման, այն է՝ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պարտականությունն է, որը ծագում է պատշաճ վարչարարության ապահովման միջոցով մարդու հիմնարար իրավունքների երաշխավորված իրացմանն ուղղված հանրային շահի կենսագործման կապակցությամբ: Հետևաբար ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված իրավահարաբերությունից բխող վեճերն ընդդատյա են վարչական դատարանին և ենթակա են քննության ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով:

վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժելու մասին վարչական մարմնի որոշման իրավաչափու-

թյան հարցը, ինչպես նաև այդ դիմումով հայցվող ոչ նյութական վնասի հատուցման ենթակա լինելու կամ չլինելու հարցը վարչական դատարանի առջև կարող է բարձրացվել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 67-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորեցման հայցատեսակի միջոցով:

Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 67-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտավորեցման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ընդունել այն բարենպաստ վարչական ակտը, որի ընդունումը մերժել է վարչական մարմինը, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պարտավորեցման հայցը ներառում է վարչական մարմնի կողմից նույն հոդվածի 1-ին մասում նշված միջամտող վարչական ակտը վիճարկելու պահանջը:

Փաստորեն, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 67-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորեցման հայցատեսակի միջոցով շահագրգիռ անձը կարող է պահանջել պարտավորեցնել ոչ իրավաչափ վարչարարություն դրսևորած վարչական մարմնին ընդունելու դրա հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասը հատուցելու մասին բարենպաստ վարչական ակտ, որի ընդունումը մերժվել է այդ վարչական մարմնի կողմից: Տվյալ դեպքում շահագրգիռ անձի ներկայացրած հայցը ներառում է նաև ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժելու մասին վարչական մարմնի որոշումը վիճարկելու պահանջը: Ընդ որում, վերոհիշյալ պահանջներով վարչական դատարան ներկայացված հայցի հիման վրա հարուցված վարչական գործերով պատասխանող է հանդես գալիս այն վարչական մարմինը, որը լրիվ կամ մասնակիորեն մերժել է իր կողմից դրսևորված ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասը հատուցելու մասին շահագրգիռ անձի դիմումը, քանի որ ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասը (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցելու պարտականությունը Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համայնքը կատարում են այն վարչական մարմինների միջոցով, որոնց դրսևորած ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պետության կամ համայնքի մոտ առաջացել է վնասի (այդ թվում նաև՝ ոչ նյութական) հատուցման պարտականությունը, իսկ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ պատասխանողն այն վարչական մարմինն է (...), որի դեմ հայց է ներկայացվել վարչական դատարան:

Մինևույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի մասին շահագրգիռ անձի դիմումը վարչական մարմնի կողմից չքննարկվելու պարագայում առաջանում է օրենքով սահմանված ժամկետում վարչական ակտ չընդունվելու հետևանքով վարչական ակտն ընդունված համարվելու՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված իրավաբանական ֆիկցիան, որի ուժով վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման պահանջի մասին անձի դիմումի հիման վրա հարուցված վարչական վարույթի արդյունքում վարչական մարմնի կողմից չընդունված բարենպաստ վարչական ակտը՝ վնասի հատուցում տրամադրելու մասին, կարող է համարվել ընդունված, եթե առկա են դրա համար անհրաժեշտ բոլոր պայմանները: Ընդ որում, նշված իրավական կառուցակարգի շրջանակներում վարչական ակտի ընդունված համարվելու դեպքերում այդ վարչական ակտից բխող իրավունքները դրա հասցեատիրոջ կողմից կարող են արդյունավետ կերպով իրացվել, եթե տվյալ անձին տրամադրվի հայցվող բարենպաստ վարչական ակտի ընդունված լինելը հավաստող համապատասխան փաստաթուղթը: Այդ նպատակին է ծառայում ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդ-

վածի 2-րդ մասով սահմանված գործողության կատարման հայցատեսակը, որի համաձայն՝ հայցվորը կարող է պահանջել օրենքով սահմանված ժամկետում վարչական ակտ ընդունվելու հետևանքով վարչական ակտն ընդունված համարվելու դեպքում տրամադրել օրենքով նախատեսված համապատասխան փաստաթուղթը (*վարչարարությանը պատճառված վնասի հատուցման կապակցությամբ քննարկվող իրավական կառուցակարգի վերաբերյալ առավել մանրամասն տե՛ս Էրիկ Վարդանյանին ընդդեմ ՀՀ ոստիկանության <<Ճանապարհային ոստիկանություն>> ծառայության թիվ ՎԳ/0528/05/16 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 25.04.2017 թվականի որոշումը*):

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իրավունքը ՀՀ իրավական համակարգում իրացվում է <<վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Մասնավորապես՝ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իրավունքը կենսագործվում է հետևյալ ընթացակարգով.

1) նախևառաջ ոչ նյութական վնաս պատճառած պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց գործողությունը, անգործությունը կամ վարչական ակտը պետք է շահագրգիռ անձի դիմումով (վարչական կամ դատական կարգով) ճանաչվի ոչ իրավաչափ,

2) այնուհետև շահագրգիռ անձը պետք է դիմի ոչ իրավաչափ գործողություն կատարած կամ ոչ իրավաչափ անգործություն դրսևորած կամ ոչ իրավաչափ վարչական ակտ ընդունած վարչական մարմնին՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով,

3) ոչ նյութական վնասի հատուցման դիմումի լրիվ կամ մասնակիորեն մերժման դեպքերում շահագրգիռ անձը կարող է վարչական կարգով բողոքարկել այդ դիմումը մերժելու մասին վարչական ակտը կամ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված համապատասխան հայցատեսակի միջոցով դիմել վարչական դատարան՝ ոչ իրավաչափ գործողություն կատարած կամ ոչ իրավաչափ անգործություն դրսևորած կամ ոչ իրավաչափ վարչական ակտ ընդունած վարչական մարմնին ոչ նյութական վնասի հատուցման վերաբերյալ վարչական ակտ ընդունելուն պարտավորեցնելու պահանջով,

4) ոչ նյութական վնասի հատուցման դիմումը չքննարկվելու դեպքում գործում է <<վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին>> ՀՀ օրենքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված իրավաբանական ֆիկցիայի ինստիտուտը (դրա համար անհրաժեշտ բոլոր պայմանների առկայության պարագայում), որի շրջանակներում շահագրգիռ անձը կարող է հասնել ոչ նյութական վնասի հատուցման իր իրավունքի գործնական իրացմանը՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված գործողության կատարման հայցատեսակով վարչական դատարան դիմելու միջոցով:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ թիվ ՎԳ/9046/05/13 վարչական գործով ՀՀ վարչական դատարանը 09.07.2015 թվականի վճռով, որը մտել է օրինական ուժի մեջ, ոչ իրավաչափ է ճանաչել Լուսինե Հովսեփյանին վարչական ձերբակալման ռեժիմում 04.09.2013 թվականին երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված ՀՀ ոստիկանության գործողությունները: Լուսինե Հովսեփյանը, առանց ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ իրեն պատճառված ոչ նյութական վնասը հատուցելու պահանջով ՀՀ ոստիկանության

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նը դիմելու, հայցադիմում է ներակայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան՝ պահանջելով Հայաստանի Հանրապետությունից բռնագանձել 200.000 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ ոստիկանության կողմից իրեն անագատության մեջ ապօրինի պահելու հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցում:

Դատարանը բավարարել է Լուսինե Հովսեփյանի հայցը՝ թիվ ՎԳ/9046/05/13 վարչական գործով ՀՀ վարչական դատարանը 09.07.2015 թվականի վճռով հաստատված հանգամանքները սույն գործով նախադատելի համարելով:

Վերաքննիչ դատարանը բավարարել է Հայաստանի Հանրապետության՝ ի դեմս ՀՀ ոստիկանության, վերաքննիչ բողոքը և կարճել սույն գործի վարույթը: Վերաքննիչ դատարանը պատճառաբանել է, որ վարչարարության հետևանքով վնասի հատուցման պահանջով անհրաժեշտ է, որ պաշտպան առաջին հերթին ոչ իրավաչափ ճանաչված լինի անձին վնաս հասցրած վարչական մարմնի իրավական ակտը, գործողությունը կամ անգործությունը (ինչը տվյալ դեպքում առկա է), ինչից հետո անձը պարտավոր է նախ դիմել վնասը պատճառած վարչական մարմնին, որի կողմից հատուցման պահանջն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մերժելու կամ դիմումը չքննարկելու դեպքում կարող է վնասի հատուցումը պահանջել դատական կարգով:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն քաղաքացիական գործը հարուցվել է Լուսինե Հովսեփյանի հայցի հիման վրա, որով վերջինս պահանջել է Հայաստանի Հանրապետությունից բռնագանձել 200.000 ՀՀ դրամ՝ որպես ՀՀ ոստիկանության կողմից իրեն անագատության մեջ ապօրինի պահելու հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցում: Ընդ որում, ՀՀ ոստիկանության կողմից Լուսինե Հովսեփյանին անագատության մեջ պահելու հարցի իրավաչափությունը քննարկման առարկա է դարձել թիվ ՎԳ/9046/05/13 վարչական գործի շրջանակներում, որն ըստ էության լուծող դատական ակտով՝ 09.07.2015 թվականի վճռով, ՀՀ վարչական դատարանը Լուսինե Հովսեփյանին վարչական ձեռքարկման մեծիմուն 04.09.2013 թվականին երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված ՀՀ ոստիկանության գործողությունները ճանաչել է ոչ իրավաչափ (ՀՀ վարչական դատարանի նշված վճիռը մտել է օրինական ուժի մեջ):

Փաստորեն, տվյալ դեպքում Լուսինե Հովսեփյանին առերևույթ պատճառված ոչ նյութական վնասն առաջացել է ՀՀ ոստիկանության կողմից Լուսինե Հովսեփյանին վարչական ձեռքարկման մեծիմուն 04.09.2013 թվականին երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված ոչ իրավաչափ գործողությունների հետևանքով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում վարչական ձեռքարկման հետ կապված հարաբերությունների ընդհանուր իրավակարգավորումն օրենսդիրը սահմանել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքում: Այսպես, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 259-րդ հոդվածի համաձայն (...) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրական ակտերով ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում, վարչական իրավախախտումները կանխելու նպատակով, եթե սպառվել են ներգործության մյուս միջոցները, անձը պարզելու, վարչական իրավախախտման վերաբերյալ արձանագրություն կազմելու նպատակով, եթե տեղում այն կազմելը հնարավոր չէ և եթե արձանագրություն կազմելը պարտադիր է, գործերի ժամանակին ու ճիշտ քննումը և վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերով որոշումների կատարումը

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ապահովելու նպատակով թույլատրվում են անձի վարչական ձեռքարկում, անձնական զննում, իրերի զննում և իրերի ու փաստաթղթերի վերցնում (...):

Նույն օրենսգրքի 262-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական իրավախախտում կատարած անձի վարչական ձեռքարկումը կարող է տևել ոչ ավելի, քան երեք ժամ (...):

Վկայակոչված իրավադրույթների համադրված վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ վարչական ձեռքարկումը հանդիսանում է վարչական հարկադրանքի միջոց, որի նպատակը վարչական իրավախախտումների կանխումը կամ անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելուն ուղղված վարչական վարույթի իրականացման բնականոն ընթացքի ապահովումն է: Վարչական ձեռքարկումը հանդիսանում է իրավասու վարչական մարմինների կողմից իրականացվող այնպիսի գործողություն, որն անձանց համար առաջացնում է փաստական հետևանքներ՝ ֆիզիկական անձը որոշակի ժամկետով զրկվում է ազատությունից: Այլ կերպ ասած՝ վարչական ձեռքարկումը համապատասխանում է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածով սահմանված վարչարարության հասկացությանը, որը բնորոշվում է որպես վարչական մարմինների արտաքին ներգործություն ունեցող գործունեություն, որը եզրափակվում է վարչական կամ նորմատիվ ակտերի ընդունմամբ, ինչպես նաև գործողություն կամ անգործություն, որն անձանց համար առաջացնում է փաստական հետևանքներ: Հետևաբար անձին ոչ իրավաչափ վարչական ձեռքարկման արդյունքում պատճառված ոչ նյութական վնասը համարվում է ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնաս, որը ենթակա է հատուցման «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով:

Վերոգրյալ իրավական վերլուծություններից բխում է, որ Լուսինե Հովսեփյանը, սույն գործով դիմելով դատարան, հետապնդել է ՀՀ ոստիկանության ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում իրեն առերևույթ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցում ստանալու նպատակ: Մինչդեռ Լուսինե Հովսեփյանը չի պահպանել ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իր ենթադրյալ իրավունքի իրացման պատշաճ ընթացակարգը: Մասնավորապես՝ Լուսինե Հովսեփյանին վարչական ձեռքարկման ռեժիմում 04.09.2013 թվականին երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված ՀՀ ոստիկանության գործողությունները դատական կարգով ոչ իրավաչափ ճանաչվելուց հետո Լուսինե Հովսեփյանը ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով պետք է դիմեր ոչ իրավաչափ գործողություն կատարած վարչական մարմնին՝ ՀՀ ոստիկանությանը: ՀՀ ոստիկանության կողմից ոչ նյութական վնասի հատուցման դիմումի լրիվ կամ մասնակիորեն մերժման դեպքում Լուսինե Հովսեփյանը կարող էր ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված համապատասխան հայցատեսակի միջոցով դիմել վարչական դատարան՝ ՀՀ ոստիկանությանը ոչ նյութական վնասի հատուցման վերաբերյալ վարչական ակտ ընդունելուն պարտավորեցնելու պահանջով: Սակայն Լուսինե Հովսեփյանը, շրջանցելով ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման իր ենթադրյալ իրավունքի իրացման վերոգրյալ պատշաճ ընթացակարգը, իրեն վարչական ձեռքարկման ռեժիմում երեք ժամից ավելի պահելուն ուղղված՝ ՀՀ ոստիկանության գործողությունները դատական կարգով ոչ իրավաչափ ճանաչվելուց հետո միանգամից դիմել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան: Իսկ ըստ սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած իրավական դիրքորոշումների՝ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման հետ կապված իրավահարաբերությունից բխող վեճերն ընդդատյա են վարչական դատարանին և ենթակա են քննության ՀՀ վարչա-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կան դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով: Հետևաբար սույն գործով Լուսինե Հովսեփյանի կողմից Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի առջև բարձրացված վեճը, որը բխում է ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասի հատուցման հետ կապված հանրային իրավահարաբերությունից, ընդդատյա չէ ընդհանուր իրավասության դատարանին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր նախկին որոշումներում արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ գործի՝ առարկայական ընդդատության կանոնների խախտմամբ վարույթ ընդունված լինելը տվյալ գործի քննության ընթացքում պարզվելու դեպքում ընդհանուր իրավասության դատարանը, ի տարբերություն վարչական դատարանի, իրավասու չէ այն հանձնել այլ դատարանի քննությանը: Տվյալ պարագայում ընդհանուր իրավասության դատարանը պարտավոր է կարճել գործի վարույթը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքով, որի համաձայն՝ դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության: Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ որևէ գործի քննության ընթացքում պարզվում է, որ այն վարույթ է ընդունվել առարկայական ընդդատության կանոնների խախտմամբ, ընդհանուր իրավասության դատարանը պարտավոր է վճիռ կայացնել գործի վարույթը կարճելու մասին այն հիմքով, որ տվյալ գործը ենթակա չէ ընդհանուր իրավասության դատարանում քննության (յրե՛ս, *Գործիչուան Իշիկյանն ընդդեմ* <<<<ԱՐՄԵՆԻԱ>> ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՎԱԿԱՅԱՆՆԵՐ>> ՓԲԸ-ի թիվ ԵՄԴ/1029/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.04.2016 թվականի որոշումը):

Հիմք ընդունելով վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն քաղաքացիական գործի վարույթը ենթակա էր կարճման այն հիմքով, որ վեճը ենթակա չէ ընդհանուր իրավասության դատարանում քննության, քանի որ սույն գործով վեճը բխում է ոչ իրավաչափ վարչարարության արդյունքում պատճառված վնասի հատուցման հետ կապված հանրային իրավահարաբերությունից և ընդդատյա չէ ընդհանուր իրավասության դատարանին: Փաստորեն, Վերաքննիչ դատարանն իրավացիորեն է կայացրել սույն քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումը:

Անդրադառնալով վճռաբեկ բողոքի այն փաստարկին, որ ՀՀ ոստիկանությունն իրավասու չէր վերաքննիչ բողոք ներկայացնել սույն գործով պատասխանող Հայաստանի Հանրապետության անունից, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Տարբեր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ՀՀ կառավարության անունից դատարանում հանդես գալու հետ կապված հարաբերությունները կարգավորված են ՀՀ կառավարության 07.03.2007 թվականի <<Հայաստանի Հանրապետության կառավարության անունից Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում հանդես գալու իրավունք վերապահալու մասին>> թիվ 372-Ն որոշմամբ, որի 1-ին կետի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշել է իրավունք վերապահել Հայաստանի Հանրապետության նախարարներին, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմինների ղեկավարներին, Հայաստանի Հանրապետության մարզպետներին Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի հանձնարարությամբ լիազորել իրենց համակարգի աշխատողներին կամ այլ անձանց հանդես գալու Հայաստանի Հանրապետության կառավարության անունից՝ Հայաստանի Հանրապետության դատարաններում:

Այսինքն՝ Հայաստանի Հանրապետության անունից վերաքննիչ բողոք բերելու ՀՀ ոստիկանության լիազորության առկայության կամ բացակայության հարցը պետք է

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

գնահատվի չէ կառավարության 07.03.2007 թվականի թիվ 372-Ն որոշմամբ սահմանված իրավակարգավորումների համատեքստում:

Սույն գործում առկա՝ 03.08.2016 թվականի թիվ 02/13.3/11362-16 գրությունից հետևում է, որ հիմք ընդունելով չէ կառավարության 07.03.2007 թվականի թիվ 372-Ն որոշումը՝ չէ կառավարության աշխատակազմի ղեկավար-նախարարը չէ ոստիկանության պետ Վլադիմիր Գասպարյանին հայտնել է սույն գործով ներկայացուցչի մասնակցությունն ապահովելու չէ վարչապետի հանձնարարության մասին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 70**): Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ նշված գրությունը հաստատում է իր համակարգի աշխատողներին կամ այլ անձանց չէ կառավարության անունից դատարանում հանդես գալու լիազորություն տրամադրելու՝ չէ կառավարության 07.03.2007 թվականի թիվ 372-Ն որոշմամբ չէ ոստիկանության պետին վերապահված իրավունքի իրացման իրավական նախադրյալի՝ չէ վարչապետի համապատասխան հանձնարարության առկայությունը: Հետևաբար սույն գործով չէ ոստիկանության պետն իրավասու էր դատարաններում Հայաստանի Հանրապետության անունից հանդես գալու ինչպես անձամբ, այնպես էլ իր համակարգի աշխատողների կամ այլ անձանց միջոցով:

Չէ ոստիկանության պետը, օգտվելով իր այդ լիազորությունից, 28.04.2017 թվականին լիազորել է չէ ոստիկանության իրավաբանական վարչության իրավական պաշտպանության բաժնի ավագ տեսուչ Արթուր Պիվազյանին սույն քաղաքացիական գործով ներկայացնել վերաքննիչ բողոք (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 13**): Վերջինս էլ ստորագրել և 05.05.2017 թվականին ներկայացրել է վերաքննիչ բողոք՝ դրան կցելով վերը նշված լիազորագիրը: Փաստորեն, չէ ոստիկանության պետի տված լիազորագրի հիման վրա չէ ոստիկանության իրավաբանական վարչության իրավական պաշտպանության բաժնի ավագ տեսուչ Արթուր Պիվազյանի կողմից ստորագրված վերաքննիչ բողոքը համարվում է սույն գործով պատասխանող Հայաստանի Հանրապետության անունից պատշաճ կերպով ներկայացված վերաքննիչ բողոք: Ուստի բողոք բերած անձանց այն փաստարկը, որ չէ ոստիկանության վերաքննիչ բողոքը չպետք է ընդունվեր Վերաքննիչ դատարանի վարույթ, անհիմն է:

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը, կարճելով սույն քաղաքացիական գործի վարույթը, կայացրել է իրավաչափ դատական ակտ: Հետևաբար սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել չէ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատարանի դատական ակտն օրինական ուժի մեջ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

Չէ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 72-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ պետական տուրքը ենթակա է վերադարձման՝ «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված կարգով:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի համաձայն՝ պետական տուրքը ենթակա է վերադարձման մասնակի կամ լրիվ տվյալ գործով վարույթը կարճելու կամ հայցն առանց քննության թողնելու դեպքում, եթե գործը ենթակա չէ դատարանում քննության (...):

Նկատի ունենալով, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է մերժման, իսկ սույն քաղաքացիական գործի վարույթը՝ կարճման ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Լուսինե Հովսեփյանի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար վճարված պետական տուրքի գումարը՝ 6.000 ՀՀ դրամի չափով, ենթակա է վերադարձման այն վճարած անձին:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 04.07.2017 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:
2. Վճռաբեկ բողոքի համար վճարված պետական տուրքի հարցը «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետի հիմքով համարել լուծված:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՍԵՑՆԵԼՈՒ ԵՎ
ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ԴԻՄԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2018 թվականի մարտի 20-ին ք.Երևանում
դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դա-
տարանի՝ 2017 թվականի հուլիսի 31-ի որոշման դեմ դիմող Քաջիկ Համայակի Մանու-
կյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Դիմողներ Քաջիկ և Սուսաննա Մանուկյանների հաղորդումների հիման վրա ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 2016 թվականի հոկտեմբերի 17-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 149-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով և 308-րդ հոդվածի 1-ին մասով հա-
րուցվել է թիվ 62226216 քրեական գործը:

Քննիչ Ս.Մինասյանի՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 30-ի որոշմամբ քրեական հե-
տապնդում չի իրականացվել, և քրեական գործի վարույթը կարճվել է մի շարք անձանց
արարքներում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ, 149-րդ, 154.6-րդ, 308-րդ, 333-րդ հոդ-
վածներով նախատեսված հանցակազմերի բացակայության հիմքով:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Հ.Ասլանյանի՝ 2017 թվականի փետրվարի 9-ի
որոշմամբ վերոնշյալ որոշման դեմ դիմող Ք.Մանուկյանի բողոքը մերժվել է:

2. Քննիչի և դատախազի որոշումների դեմ դիմողներ Քաջիկ և Սուսաննա Մա-
նուկյանների բողոքը Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդ-
հանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի ապրիլի 12-ի
որոշմամբ ըստ ընդդատության ուղարկվել է Երևանի Արարկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն
վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այ-
սուիետ՝ մաս Առաջին ատյանի դատարան):

Առաջին ատյանի դատարան բողոք է ներկայացրել մաս դիմողների ներկայացու-
ցիչ Ա.Սաղաթելյանը:

Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 28-ի որոշմամբ դիմողների
և նրանց ներկայացուցչի բողոքները մերժվել են:

3. Ներկայացուցիչ Ա.Սաղաթելյանի վերաքննիչ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քրեական
դատարանի (այսուիետ՝ մաս Վերաքննիչ դատարան)՝ 2017 թվականի հուլիսի 31-ի
որոշմամբ թողնվել է առանց քննության:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հուլիսի 31-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դիմող Ք.Մանուկյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի փետրվարի 7-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքն ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Վերաքննիչ դատարանը, 2017 թվականի հուլիսի 31-ի որոշմամբ առանց քննության թողնելով դիմողների ներկայացուցիչ Ա.Սաղաթեյանի վերաքննիչ բողոքը, հղում է կատարել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետին և 2-րդ մասին՝ նշելով, որ. «(...) *Դիմողներ Քաջիկ և Սուսաննա Մանուկյանների ներկայացուցիչ Ա.Սաղաթեյանի կողմից Վերաքննիչ դատարան ներկայացված վերաքննիչ բողոքում առկա չէ բողոք ներկայացնող անձի ստորագրությունը, հեղինակը արքայի չի համապատասխանում վերաքննիչ բողոքի համար օրենքով սահմանված պահանջներին, ուստի [այն] պետք է թողնվի առանց քննության*» (տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 124-125):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

6. Բողոքի հեղինակի կարծիքով՝ Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել դատական սխալ, քրեադատավարական օրենքի էական խախտում, որի պարագայում կայացված դատական ակտը ենթակա է քննաման:

Մասնավորապես, բողոքաբերը նշել է, որ վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելը հանգեցրել է սխալ դատական ակտի կայացմանը: Բողոքի հեղինակը հայտնել է, որ Վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը ստորագրված չլինելու ձևական սխալի պատճառով առանց քննության թողնելը հանգեցրել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության, դատական մատչելիության իրավունքների, ինչպես նաև դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներից օգտվելու իրավունքի խախտման:

7. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը խնդրել է քննանել Վերաքննիչ դատարանի որոշումը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

8. Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «*այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը չի համապատասխանում սույն հոդվածի պահանջներին (...) վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ այն թողնվում է առանց քննության*» ձևակերպման կապակցությամբ առկա է սահմանադրականության խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործի վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան (այսուհետ՝ նաև Սահմանադրական դատարան)՝ նշված ձևակերպման՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու նպատակով:

9. Սույն գործով բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. ձևական սխալների առկայության հիմքով վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելն արդյո՞ք չի վտանգում ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվեն-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված դատական մատչելիության իրավունքը:

10. ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «1. *Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք*»:

Արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը կազմող դատական մատչելիության իրավունքի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- դատավարական որևէ առանձնահատկություն կամ ընթացակարգ չի կարող խոչընդոտել կամ կանխել դատարան դիմելու իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը, իմաստագրել է ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքը կամ դրա իրացման արգելք հանդիսանալ (*լրես Սահմանադրական դատարանի՝ 2015 թվականի մարտի 3-ի թիվ ՍԳՌ-1192 որոշման 7-րդ կետը*),

- ընթացակարգային որևէ առանձնահատկություն չի կարող մեկնաբանվել որպես ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակման հիմնավորում (*լրես Սահմանադրական դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 10-ի թիվ ՍԳՌ-1257 որոշման 7-րդ կետը*),

- դատարանի (արդարադատության) մատչելիությունը կարող է ունենալ որոշակի սահմանափակումներ, որոնք չպետք է խաթարեն այդ իրավունքի բուն էությունը (*լրես նույն կետում*),

- դատական ակտի դեմ ներկայացված բողոքի ընդունելիության պայմաններ սահմանելիս պետք է գերակայեն դատարանի մատչելիության իրավունքի ապահովման երաշխիքները (*լրես նույն կետում*):

11. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «1. *Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա սրեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք*»:

Արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը կազմող դատական մատչելիության իրավունքի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- դատական մատչելիության իրավունքը բացարձակ չէ, և պետությունները կարող են այն իրացնելու հնարավորությունը պայմանավորել որոշակի պահանջներով և չափանիշներով (*լրես Luordo v. Italy գործով 2003 թվականի հոկտեմբերի 17-ի վճիռը, զանգար թիվ 32190/96, 85-րդ կետ, Staroszczyk v. Poland գործով 2007 թվականի հունիսի 9-ի վճիռը, զանգար թիվ 59519/00, 124-րդ կետ, Stanev v. Bulgaria գործով 2012 թվականի հունվարի 17-ի վճիռը, զանգար թիվ 36760/06, 230-րդ կետ*),

- պետությունը դատարան դիմելու իրավունքից օգտվելու համար կարող է սահմանել որոշակի պայմաններ, պարզապես պետության կողմից կիրառված սահմանափակումները չպետք է այն կերպ կամ այն աստիճանի սահմանափակեն անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը, որ վնաս հասցվի այդ իրավունքի բուն էությանը (*լրես նույն կետում*),

- դատական մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին չի համապատասխանի, եթե այն իրավաչափ նպատակ չի հետապնդում, և եթե

կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն (*Կրե ս Կհալֆաուի v. France գործով 1999 քվակաևնի դեկտեմբերի 14-ի վճիռը, գանգապ թիվ 34791/97, 36-րդ կետ, Hirschhorn v. Romania գործով 2007 քվակաևնի հուլիսի 26-ի վճիռը, գանգապ թիվ 29294/02, 50-րդ կետ*),

- ներպետական դատական ատյանները դատավարական կանոնները կիրառելիս պետք է ձեռնպահ մնան դրանց չափազանցված ձևականացումից, որն իր ազդեցությունը կունենա դատավարության արդարացիության վրա (*Կրե ս Վալչլի v. France գործով 2007 քվակաևնի հուլիսի 26-ի վճիռը, գանգապ թիվ 35787/03, 29-րդ կետ*),

- դատական մատչելիության իրավունքը խախտվում է, երբ սահմանված կարգավորումները դադարում են ծառայել իրավական որոշակիության և արդարադատության պատշաճ կազմակերպման նպատակներին և վերածվում են իրավասու դատարանի կողմից գործն ըստ էության քննության առնելու խոչընդոտի (*Կրե ս Էֆսթաիու և ուրիշ v. Greece գործով 2006 քվակաևնի հուլիսի 27-ի վճիռը, գանգապ թիվ 36998/02, 24-րդ կետ*): Օրինակ՝ մի շարք վճիռներում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանների կողմից ներկայացված բողոքն առանց քննության թողնելն այն հիմնավորմամբ, որ բողոք բերած անձի կողմից չի նշվել բողոքի հիմքը, հանդիսանում է բողոքին ներկայացվող այդպիսի պահանջի չափազանցված ձևականացում, որի արդյունքում անձը զրկվում է համապատասխան դատական ատյանի կողմից իր բողոքն ըստ էության քննության առնելու հնարավորությունից, ինչը հանգեցնում է անձի դատական մատչելիության իրավունքի անհամարժեք սահմանափակման (*mutatis mutandis Կրե ս Ռեկլոս և Դավուրլիս v. Greece գործով 2009 քվակաևնի հունվարի 15-ի վճիռը, գանգապ թիվ 1234/05, 28-րդ կետ, Poirot v. France գործով 2011 քվակաևնի դեկտեմբերի 15-ի վճիռը, գանգապ թիվ 29938/07, 46-րդ կետ, Shuli v. Greece գործով 2017 քվակաևնի հուլիսի 13-ի վճիռը, գանգապ թիվ 71891/10, 34-րդ կետ*):

12. Արդար դատաքննության իրավունքի համատեքստում կարևորելով անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը՝ Վճռաբեկ դատարանը կայուն նախադեպային իրավունք է ձևավորել այն մասին, որ «Դատական մատչելիության իրավունքը պետք է լինի իրական և ոչ թե պատրանքային, ինչը ենթադրում է, որ անձն իր իրավունքների ու ազատությունների խախտման յուրաքանչյուր դեպքում՝ ողջամիտ սահմանափակումների պայմաններում, պետք է դատարան դիմելու, իր խախտված իրավունքները և ազատությունները վերականգնելու իրական հնարավորություն ունենա: Դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հնարավոր սահմանափակումները չպետք է **ձեական բնույթ կրեն**, որպեսզի շահագրգիռ անձը հավասար պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքի իրացման հնարավորություն ունենա: Հակառակ դեպքում կխախտվեն անձի՝ դատարանի մատչելիության և արդար դատաքննության իրավունքները» (*Կրե ս Արթուր Այվազյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2013 քվակաևնի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ՇԳ2/0007/15/12 որոշման 16-րդ կետը, Լևոն Հարությունյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 քվակաևնի հունիսի 24-ի թիվ ԵԿԴ/0337/06/15 որոշման 13-րդ կետը*):

13. Սույն որոշման 10-12-րդ կետերում մեջբերված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական մատչելիության իրավունքն ունի բացառիկ նշանակություն անձի իրավունքների պաշտպանության իրավական համակարգում, այն հանդիսանում է ենթադրաբար խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնման հիմնական նախապայանը, որի միջոցով

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

է կենսագործվում դատարան դիմելու (*locus standi*) և արդյունավետ իրավական պաշտպանություն հայցելու անձի իրավունքը:

Ելնելով վերոնշյալ առանձնահատկությունից՝ դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման չափանիշներ և պահանջներ սահմանելիս պետք է ապահովված լինի նվազագույն ջանքերի գործադրմամբ դրանք հաղթահարելու հնարավորությունը: Ընդ որում, այն դեպքերում, երբ այդ չափանիշները և պահանջները կրում են ձևական բնույթ և կարող են հաղթահարվել նաև ալյընտրանքային եղանակներով, դրանց չպահպանումը չպետք է գերակայի դատական մատչելիության իրավունքի նկատմամբ: Այլ կերպ՝ ձևական բնույթ կրող կարգավորումները չպետք է այն աստիճան չափազանցվեն (*excessive formalism*), որ դատական պաշտպանության իրավունքից օգտվելու չափանիշների և պահանջների չպահպանման արդյունքում վրա հասնող իրավական հետևանքն անհամաչափորեն սահմանափակի անձի դատական մատչելիության իրավունքը:

13.1 Մինևույն ժամանակ, հաշվի առնելով, որ դատական ակտը վերանայող դատարաններ ստեղծելիս պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ դատարանի մատչելիության իրավունքից (*տե՛ս Sialkowska v. Poland գործով 2007 թվականի մարտի 22-ի վճիռը, գանգալթ թիվ 8932/05, 103-րդ կետ*), ուստի ձևական նկատառումներից ելնելով՝ դատական մատչելիության իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման արգելքի վերաբերյալ նախորդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները վերաբերում են նաև Վերաքննիչ և Վճռաբեկ դատական ատյաններին:

14. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Վերաքննիչ բողոքը պետք է բովանդակի՝

1) այն դատարանի անվանումը, որին հասցեագրվում է բողոքը.

2) տվյալներ՝ բողոք բերած անձի մասին՝ նշելով նրա դատավարական կարգավիճակը, բնակության կամ գրկնվելու վայրը.

3) դատական ակտը, որը բողոքարկվում է, և այն կայացրած դատարանի անվանումը.

4) նշում այն մասին, թե դատական ակտը բողոքարկվում է ամբողջությամբ, թե մի մասով.

5) բողոքի հիմքերը և պահանջը.

5.1) վերաքննիչ բողոքում նշված նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտման, ինչպես նաև գործի ելքի վրա դրանց ազդեցության վերաբերյալ հիմնավորումները՝ վկայակոչելով Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի, Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի այն որոշումները, որոնք վերաքննիչ բողոք բերած անձը վերաբերելի է համարում՝ մեջբերելով դրանց հակասող մասերը և կատարելով համեմատական վերլուծություն, կամ որոնք են նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքների հետևանքով գործի վերանայման հիմքերը.

6) առկայության դեպքում՝ այն սպառնույթները, որոնցով դիմողը հիմնավորում է իր պահանջները, և որոնք պետք է հետագուրվեն վերաքննիչ դատարանում, այդ թվում՝ նաև առաջին արյանի դատարանում նախօրոք չհետագուրված սպառնույթները.

7) բողոքին կցվող նյութերի ցանկը.

8) բողոք ներկայացնող անձի արորագրությունը»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաչայն՝ «Այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը չի համապատասխանում սույն հոդվածի պահանջներին (...) վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ այն թողնվում է առանց քննության»:

Վերոնշյալ իրավադրույթի 1-ին և 2-րդ մասերի համադրված վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ օրենսդիրը մի կողմից ամրագրել է վերաքննիչ բողոքին ներկայացվող ձևական պահանջները, մյուս կողմից՝ այդ պահանջների չպահպանման դեպքում վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու ձևով արտահայտվող իրավական հետևանքը: Վերջինս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 10-րդ կետի իմաստով համարվում է վերջնական որոշում, որը բացառում է գործով վարույթը Վերաքննիչ դատարանում սկսելու հնարավորությունը:

15. Հաշվի առնելով նախորդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում գնահատել վերաքննիչ բողոքին ներկայացվող պահանջների չպահպանման դեպքում այն առանց քննության թողնելով Վերաքննիչ դատարանի մատչելիության իրավունքի նկատմամբ իրականացվող միջամտության իրավաչափությունը հետևյալ չափանիշների լույսի ներքո.

ա) արդյոք դատական մատչելիության իրավունքը սահմանափակվում է օրենքով սահմանված կարգով, այսինքն՝ ներպետական օրենսդրությունում իրավական որոշակիության (res iudicata) սկզբունքին համապատասխան ընդունված նորմատիվ իրավական ակտով, որը սահմանում է այդ սահմանափակման դատավարական կարգը: Նկատի ունենալով, որ վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու կարգը նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, ուստի այս չափանիշը պահպանված է,

բ) արդյոք դատական մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը հետապնդում է իրավաչափ նպատակ, այսինքն՝ նախատեսված սահմանափակումներն արդյոք ուղղված են արդարադատության պատշաճ կազմակերպմանը: Նկատի ունենալով, որ վերաքննիչ բողոքին ներկայացվող պահանջներն ինքնին նպատակ են հետապնդում ապահովելու արդարադատության պատշաճ կազմակերպումը (օրինակ՝ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների վերաբերյալ նշումների առկայության պահանջը նպատակ է հետապնդում կանխորոշել այն սահմանները, որոնց շրջանակներում Վերաքննիչ դատարանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի համաձայն քննության է առնելու վերաքննիչ բողոքը և կայացնելու եզրափակիչ դատական ակտ (որես այդ մասին ԱԽորշոռյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ԵԱԶԳ/0065/01/11 որոշման 13-րդ կետը), կամ վերաքննիչ բողոքը բերած անձին անհատականացնող տվյալների նշման, այդ թվում՝ բողոք բերած անձի ստորագրության, պահանջն ուղղված է բողոքը ներկայացրած սուբյեկտի պատշաճությունը պարզելուն, բողոքաբերներին միմյանցից սահմանազատելուն), ուստի այդ պահանջների չպահպանման պարագայում վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու ձևով արտահայտվող իրավական հետևանքը հետապնդում է իրավաչափ նպատակ, այն է՝ բացառել արդարադատության պատշաճ կազմակերպմանը խոչընդոտող, Վերաքննիչ դատարանում գործի քննության համար անհրաժեշտ տվյալներ չպարունակող վերաքննիչ բողոքների հետագա ընթացքը:

գ) արդյոք դատական մատչելիության իրավունքի քննարկվող սահմանափակումը համաչափ է հետապնդվող նպատակին:

Վերոնշյալ չափանիշը նախատեսված է ՀՀ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ «Հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար ընդունված միջոցները պետք է պիտանի և անհրաժեշտ լինեն Սահմանադրությանը»:

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րոքայնքը սահմանված նպատակին հասնելու համար: Սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է համարժեք լինեն սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը»:

Համաչափության սկզբունքի բովանդակությունից հետևում է, որ իրավունքի սահմանափակման համար ընտրված միջոցը պետք է՝

- պիտանի և անհրաժեշտ լինի հետապնդվող նպատակին հասնելու համար,
- հետապնդվող նպատակի հետ գտնվի համարժեք հարաբերակցության մեջ:

«Պիտանիության» չափանիշի համաձայն՝ միջոցը համարվում է պիտանի, եթե այն հնարավորություն է տալիս հասնելու հետապնդվող նպատակին: Մինչդեռ «անհրաժեշտության» չափանիշի դեպքում միջոցը համարվում է անհրաժեշտ, եթե օրենքով հետապնդվող նպատակը չի կարող իրացվել հավասարապես պիտանի և ավելի մեղմ միջոցով, բացի այն միջոցից, որն ընտրվել է:

Ինչ վերաբերում է կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակի համարժեք հարաբերակցությանը, ապա այն նշանակում է, որ միջամտության սահմանների խորությունը չպետք է անհամարժեք լինի սահմանափակվող հիմնական իրավունքի արժեքազանցման նշանակությանը և կշռին: Այլ կերպ՝ կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակի միջև պետք է լինի արդարացի հավասարակշռություն, կիրառվող միջոցը հետապնդվող նպատակին հասնելու համար չպետք է լինի չափից ավելի խիստ՝ շրջանցելով այդ նույն նպատակին նվազագույն ջանքերի գործադրմամբ այլ միջոցներով հասնելու ողջամիտ հնարավորությունները:

15.1 Վերոնշյալի համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված՝ վերաքննիչ բողոքին ներկայացվող պահանջները.

- մեծամասամբ տեխնիկական են, որի պատճառով հաճախ դրանց չչափահասունը գուտ անփութության արդյունք է,
- անվերականգնելի չեն և դրանք չչափահասնելու, թերություններով վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու պարագայում կարող են շտկվել բողոքաբերի կողմից:

Նման պայմաններում, «պիտանիության» չափանիշի տեսանկյունից թեև վերաքննիչ բողոքն առանց քննության բողոքները հնարավորություն է տալիս հասնելու արդարադատության պատշաճ կազմակերպման նպատակին, այսինքն՝ բացառում է թերություններով վերաքննիչ բողոքներին հետագա ընթացք տալու հնարավորությունը, սակայն Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ Վերաքննիչ դատարանի մատչելիության իրավունքի նկատմամբ այդ եղանակով իրականացվող միջամտությունը *prime facie* չի համապատասխանում համաչափության սկզբունքի «անհրաժեշտության» չափանիշին: Մասնավորապես, եթե նույն արդարադատության պատշաճ կազմակերպման նպատակին կարելի է հասնել օրինակ բողոք բերած անձի կողմից վերաքննիչ բողոքի ձևական բնույթ ունեցող թերությունը ուղղելուց հետո, ուստի վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու ձևով Վերաքննիչ դատարանի մատչելիության իրավունքի նկատմամբ իրականացվող միջամտությունը չի կարող համարվել այնպիսի բացառիկ միջոց, որի կիրառմամբ է միայն հնարավոր հասնել հետապնդվող նպատակին:

Այսպիսով, վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու պարագայում, երբ անձը վերաքննիչ բողոքում թույլ տված ձևական թերության արդյունքում զրկվում է իրեն առնչվող դատական ակտի իրավաչափությունը վերադաս դատական ատյանի կողմից վերանայման ենթարկելու իրավունքից խախտվում է կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակի միջև համարժեք հարաբերակցությունը, քանի որ իրականացվող միջամտությունն իր բնույթով սահմանափակում է Վերաքննիչ դատարանի մատ-

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

չելիության իրավունքը: Արդյունքում խաթարվում է կիրառվող միջոցի և հետապնդվող նպատակի միջև արդարացի հավասարակշռությունը, քանի որ կիրառվող միջոցը հետապնդվող նպատակի համեմատ չափից ավելի խիստ է, այն շրջանցում է այդ նույն նպատակին նվազագույն ջանքերի գործադրմամբ այլ միջոցներով հասնելու ողջամիտ հնարավորությունները:

Նման պայմաններում, մի կողմից արդարադատության պատշաճ կազմակերպման նպատակից ելնելով՝ վերաքննիչ բողոքի քննության համար անհրաժեշտ տեղեկատվությունը ստանալու, մյուս կողմից՝ բողոք բերած անձին դատական մատչելիության իրավունքից չզրկելու համար հնարավոր լուծումներից մեկը կարող է լինել վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու միջոցով բողոք բերած անձին հնարավորության ընձեռումը՝ շտկելու վերաքննիչ բողոքի թերությունները:

Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը 414.1 հոդվածի համաձայն՝ «Վճռաբեկ բողոքը վերադարձվում է, եթե վճռաբեկ բողոքը չի համապատասխանում սույն օրենսգրքի 407 հոդված[ով նախատեսված վճռաբեկ բողոքի] պահանջների»։ Այսինքն՝ օրենսդրի կողմից վճռաբեկ բողոքի դեպքում նախատեսվել է այն վերադարձնելու հնարավորություն այն դեպքում, երբ վճռաբեկ բողոքին ներկայացվող ձևական պահանջները չեն պահպանվում բողոքաբերի կողմից: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ այդ պահանջները, ըստ էության, համընկնում են վերաքննիչ բողոքի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներին այն տարբերությամբ, որ վճռաբեկ բողոքի դեպքում բողոքի հեղինակը պետք է ներկայացնի նաև հիմնավորումներ այն վարույթ ընդունելու վերաբերյալ: Նման պայմաններում, ի տարբերություն վճռաբեկ բողոքի, չնախատեսելով վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու հնարավորություն՝ օրենսդրի կողմից որդեգրված տարբերակված մոտեցումը Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ չունի օբյեկտիվ հիմք և չի հետապնդում իրավաչափ նպատակ:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է նշել, որ գործող քրեադատավարական իրավակարգավորումների պայմաններում թեև օրենսդիրն օրենսգրքի ընդհանուր մասի 103-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նախատեսում է բողոքը վերադարձնելու հնարավորություն, եթե այն ստորագրված չէ բողոքաբերի կամ նրա ներկայացուցչի կողմից կամ այն չի պարունակում նշում բողոքարկվող գործողության կամ որոշման մասին, սակայն այն փոխկապակցված է դարձյալ բողոքն առանց քննության թողնելու պայմանի հետ: Այսինքն, բողոքն առանց քննության թողնելուց հետո այն կարող է վերադարձվել դատավարության մասնակցին՝ առանց հնարավորություն տալու շտկելու բողոքի համապատասխան թերությունը:

Այնուամենայնիվ, ելնելով դատական մատչելիության իրավունքի կարևորությունից՝ վերաքննիչ բողոքի ձևական բնույթ կրող թերությունները շտկելու համար չկայացնելով առանց քննության թողնելու մասին որոշում՝ բողոքը վերադարձնելու կարգավորում նախատեսված է ներկայումս շրջանառության մեջ գտնվող ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի 364-րդ հոդվածում, որը հնարավորություն է տալիս համապատասխան թերությունների մատնանշմամբ, հիմնից տասն օր ժամկետ տրամադրելով, վերադարձնելու վերաքննիչ բողոքը:

15.2 Հարկ է նաև նշել, որ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հարցի առնչությամբ մի շարք երկրներ նախատեսել են վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու ինստիտուտ կամ առանց բողոքը վերադարձնելու, սակայն թերությունների առկայության մասին բողոքաբերին տեղեկացնելու և դրանք շտկելու հնարավորություն ընձեռելու կարգավորումներ: Մասնավորապես, Ռուսաստանի Դաշնության քրեական դատավարության օրենսգրքի 389.6-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, Բուլղարի-

այի քրեական դատավարության օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում են վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու հնարավորություն: Իսկ Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 399-րդ հոդվածը, Վրաստանի քրեական դատավարության օրենսգրքի 295-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, Լատվիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 553-րդ հոդվածը, Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 326-րդ հոդվածը, Հունգարիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետը, Շվեյցարիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 400-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում են, որ վերաքննիչ բողոքի թերությունների դեպքում անձը տեղեկացվում է այդ թերությունների մասին, և բողոքը քննության չի առնվում, քանի դեռ սահմանված ժամկետում բողոքաբերի կողմից դրանք չեն շտկվում:

Բացի այդ, հարկ է նկատել, որ արտասահմանյան երկրների սահմանադրական արդարադատություն իրականացնող դատարանների որոշումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ համանման կերպով Շվեյցարիայի դաշնային դատարանը թիվ SUI-1966-S-001 գործով դեռևս 1966 թվականի փետրվարի 16-ի որոշմամբ չափազանցված ձևականացման հիմքով Սահմանադրությանը հակասող էր ճանաչել Նեուչատել կանտոնի նախադեպային իրավունքով ձևավորված կարգավորումն այն մասին, որ բողոքաբերի կողմից բողոքին վիճարկվող որոշման բնօրինակը կամ վավերացված պատճենը չկցելու դեպքում այն թողնվում է առանց քննության: Դատարանը գտել էր, որ բողոքն առանց քննության թողնելու՝ որպես ծայրահեղ միջոցի կիրառումն արդարացված չէ: Դատարանը նշել էր, որ կանտոնի դատարանն առնվազն պետք է հնարավորություն տար բողոք ներկայացրած անձին կարճ ժամկետում ուղղելու այն ձևական թերությունը, որը հանգեցրել էր բողոքն առանց քննության թողնելուն: Մինչդեռ նման պարագայում անձն ի սկզբանե զրկվել էր իր բողոքարկման իրավունքից, ինչը դատարանի համոզմամբ չէր համապատասխանում հետապնդվող նպատակներին և խոչընդոտում էր նյութական իրավունքի նորմերի արդարացի կիրառությանը, ինչն էլ իր հերթին հակասության մեջ էր գտնվում Սահմանադրության հետ:

15.3 Այսպիսով, վերոնշյալ հանգամանքների համակցությունը ցույց է տալիս, որ ձևական թերությունների պատճառով վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելու պարագայում անհամաչափորեն սահմանափակվում է անձի՝ Վերաքննիչ դատարանի մատչելիության իրավունքը: Մինչդեռ ինչպես գործող օրենսդրության կարգավորումները, այնպես էլ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ անձին դատական մատչելիության իրավունքից չզրկելու այլընտրանքային լուծում կարող է լինել վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու և բողոքի հեղինակին թույլ տրված թերությունները շտկելու հնարավորության ընձեռումը:

16. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 28-ի որոշման դեմ դիմողներ Քաջիկ և Մուսաննա Մանուկյանների ներկայացուցիչ Ա.Սաղաթեյլյանի կողմից ներկայացված վերաքննիչ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2017 թվականի հուլիսի 31-ի որոշմամբ թողնվել է առանց քննության՝ վերաքննիչ բողոքի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներից՝ բողոքը ներկայացրած անձի ստորագրության բացակայության հիմքով (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

17. Նախորդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 10-15.3-րդ կետում վկայակոչված իրավադրությունների և արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերաքննիչ բողոքը չստորագրելու ձևական պահանջի չպահպանման արդյունքում Վերաքննիչ

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

դատարանի կողմից դիմողների ներկայացուցչի բողոքն առանց քննության թողնելն անհամաչափորեն սահմանափակել է բողոքաբերի դատական մատչելիության իրավունքը: Արդյունքում վերաքննիչ բողոքին ներկայացվող ձևական պահանջը փաստացիորեն գերակայել է անձի դատական մատչելիության իրավունքի նկատմամբ:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ ձևական սխալների առկայության հիմքով վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելը վտանգում է ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված դատական մատչելիության իրավունքը:

18. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը չի համապատասխանում սույն հոդվածի պահանջներին (...) վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ այն թողնվում է առանց քննության» ձևակերպման ուժով ձևական սխալների առկայության պարագայում վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելն անհամաչափորեն սահմանափակում է անձի արդար դատաքննության, այդ թվում՝ Վերաքննիչ դատարանի մատչելիության իրավունքը:

Նման պայմաններում նկատի ունենալով, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին և 78-րդ հոդվածին, իսկ սահմանադրական արդարադատություն իրականացնում է ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործի վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան՝ կիրառման ենթակա նորմի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու նպատակով:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 101-րդ հոդվածով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ հոդվածով, 31-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, 39-րդ, 43-րդ, 361.¹-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ և 71-րդ հոդվածներով, Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Դիմողներ Քաջիկ Համայակի Մանուկյանի և Սուսաննա Արամայիսի Մանուկյանի բողոքի վերաբերյալ գործի վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան՝ միջնորդելով որոշելու ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 381-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը չի համապատասխանում սույն հոդվածի պահանջներին (...) վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ այն թողնվում է առանց քննության» ձևակերպման՝ ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին և 78-րդ հոդվածին համապատասխանության հարցը՝ այնքանով, որքանով ձևական սխալների առկայության հիմքով վերաքննիչ բողոքն առանց քննության թողնելն անհամաչափորեն սահմանափակում է անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքը:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական
պալատի դատավոր
Ելենա ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի նախագահ
Անատոլի ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի դատավոր
Աշոտ ԱՔՈՎՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն,
երկար տարիների կյանք
և վաստակաշատ հանգիստ,*

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական
պալատի դատավոր
Ստեփան ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Սիմիգար ՀՈՎՍԵՓՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Ալեքսեյ ՍՈՒՔՈՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Տավուշի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Ռաֆիկ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Արշակ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավոր
Լիլիթ ԹԱԳԵՎՈՍՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*

ՄԱՐՏ - ԱՊՐԻԼ 2018 3 - 4 (225-226)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ռ-ազմիկ Սարիբեկի
ԹՈՎԱՄԱՍՅԱՆ

Կյանքի 77-րդ տարում մահացել է ՀՀ գերագույն դատարանի անդամ, Արարատի մարզի Մասիսի նախկին վարչական շրջանի ժողդատարանի նախագահ, իրավախորհրդատու Ռ-ազմիկ Սարիբեկի Թովմասյանը: Նա ծնվել է 1941 թվականի փետրվարի 14-ին:

1960-1961 թթ.-ին աշխատել է կաթսայատանում՝ որպես տեխնիկ-աշակերտ:

1961-1963 թթ.-ին ծառայել է ԽՍՀՄ բանակում:

1965 թվականի մարտի 1-ից մինչև 1965 թվականի օգոստոսի 29-ն աշխատել է կահույքագործական գործարանում:

1965-1970 թթ.-ին սովորել է Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետում:

1971-1991 թթ.-ին փաստաբանների կոլեգիայի անդամ և նշանակվել է աշխատանքի՝ որպես Օրջոնիկիձեի շրջանի իրավախորհրդատու:

1991-1998 թթ.-ին Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն դատարանի անդամ:

1998 թ.-ից Արարատի մարզի Մասիսի նախկին վարչական շրջանի ժողդատարանի նախագահ:

2000 թ.-ից մինչև 2006 թվականը Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի առաջին ատյանի դատարանում որպես դատավոր:

2007-2009 թթ.-ին աշխատել է որպես իրավախորհրդատու:

Ցավակցում ենք Ռ-ազմիկ Թովմասյանի ընտանիքի անդամներին և հարազատներին: